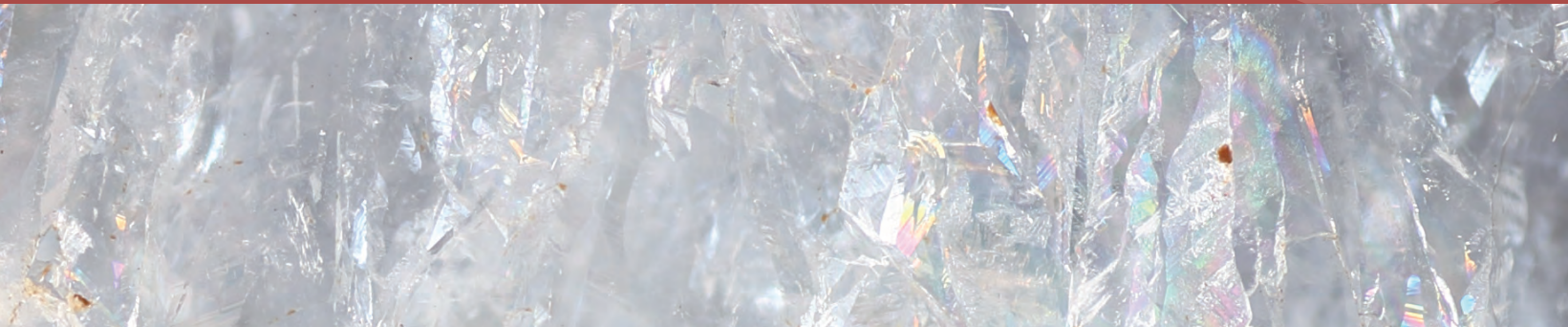
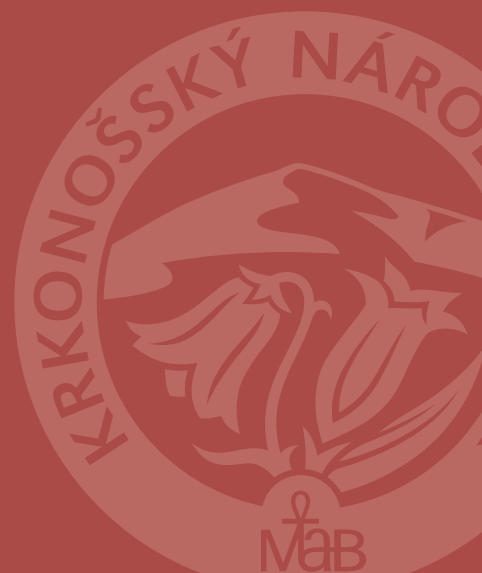

POKLADY

KRKONOŠSKÉHO MUZEA

2

Poklady Krkonošského muzea 2

Vydala Správa Krkonošského národního parku v roce 2016

Text: Eliška Pilařová

Foto: Pavel Kraus, Kamila Antošová, Radek Drahný, Jiří Havel

Autorský kolektiv: Jana Antošová, Andrea Bariaková, Libor Dušek, Zdeňka Flousková, Jiří Louda, Jan Luštinec, Jana Skálová, Jakub Šimurda, Blanka Zázvorková,

© 2016, Správa Krkonošského národního parku,
Dobrovského 3, 543 01 Vrchlabí

Vytisknuto na papíře původem z lesů s certifikátem FSC, kde se hospodaří sociálně a ekologicky šetrným způsobem podle stanovených standardů.

ISBN: 978-80-7535-035-0

PILAŘOVÁ, Eliška. *Poklady Krkonošského muzea 2*. Vrchlabí: Správa KRNP, 2016. ISBN 978-80-7535-035-0.

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska.
Supported by grant from Iceland, Liechtenstein and Norway.

Ministerstvo životního prostředí

Za významnou odbornou pomoc děkuji PhDr. Tamaře Novákové, Bc. Evě Rennerové, Mgr. Marcelu Paulů, Antonínovi Tichému, Mgr. Miloši Klikarovi, PhDr. Janě Sojkové, RNDr. Vlastimilu Pilousovi, RNDr. Josefu Štychovi a Prof. PhDr. Ivo Kořánovi, DrSc.

Eliška Pilařová

POKLADY

KRKONOŠSKÉHO MUZEA

2

Obsah

Poklady Krkonošského muzea 2

	Krkonošské muzeum Vrchlabí	6
Historie	O tajemné korouhvi	8
	Příběh rodu Kieslingů	14
	Kachle zámeckých kamen	20
Výtvarné umění	Anděl	24
	Emil Schwantner	28
	Mánesové	34
	Ze života horalů	38
Fotoarchiv	Grauparova mapa	46
	Erlebachova bouda	52
	Krkonoše Jiřího Bruníka	58
	Fotograf Robert Halm	66
Mapy	Lesnické mapy	74
	Nejstarší obrazová mapa Krkonoš	80
Regionální knihovna	Cestopisné kresby Václava Durycha	86
	Slezský Plínius	92
	Ze ztraceného zápisníku	98
Zoologie	Poslední krkonošský mědvěd	104
	Broučci pana řídčího	110
Botanika	Herbář Jakoba von Sterneck	116
	Paměť krkonošské flóry	122
Geologie	Poklady Mramorové hory	126
	O drahých kamenech	132
Národopis	Kramářské písničky	140
	Krosny	146
	Lihýřové hodiny	150
	Přadlácká světnička	156
	Krkonošské muzeum Jilemnice	160
	Petrákův betlém	162
	Cechovní štíty	166
	Thonetky s jednou holí	172
	Včelařský pohár	176
	František Xaver Jerie	182
	Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou	186
	Barometr Věnceslava Metelky	188
	Betlém bratří Škrabálků	192
	Korálky	198
	Pasecké loutky	204

01

Krkonošské muzeum Vrchlabí

Kdo ví, jak se jmenovalo náměstí kolem kostela svatého Vavřince tak před čtyřmi staletími. Jestli to vůbec náměstíčko bylo? Ale radnice tu stávala, i starý kostel – venkovská směs gotiky a renesance – a v tu dobu, někdy po roce 1600, už i řada krásných dřevěných řemeslnických domů. To až později se tu začalo říkat náměstí Kostelní. Bývalo totiž jediné, které rozvíjející se město mělo, a tak jméno nepotřebovalo.

Nejstarším dokladem o stáří oněch historických domů je prkenná deska z jednoho z nich s datem 1623. V době pobělohorské se obecně spíše bořilo, než stavělo, ale Vrchlabí mělo štěstí. Na rozdíl od většiny okolních měst ani nevyhořelo, ani tu nebylo pustých domů, spíše naopak – ještě jich pár přibylo. Štěstím pro město bylo i to, že nemělo hradby, nebylo tedy co dobývat a válka naopak přinesla konjunkturu místním železárnám, ve své době největším v zemi, ve kterých i vyráběl vojenský materiál tehdejší majitel panství – Valdštejn.

Dřevěné domky někdejšího městského centra jsou jedinečnou ukázkou staré měšťanské architektury. Do ulice byly dílny a obchody, do dvora se bydlelo, a protože Vrchlabí bylo přece jen městečko venkovské, každý domek měl i své vlastní malé hospodářství. Už v šedesátých letech minulého století ale byly domy ve velmi špatném stavu a jeden dokonce chyběl. Aby prý nehyzdil město před slavnou motocyklovou Šestidenní, nechal ho národní výbor zbourat!

Rekonstrukce, které se v sedmdesátých letech ujala Správa Krkonošského národního parku, tedy vycházela z celkového stavu památky, ale k replikám se přece jen sáhnout nemuselo. Prostřední kamenný dům je téměř zachován, dva postranní jsou originály zhruba z poloviny, pouze čtvrtý, hrázděný, byl v letech 2009–2010 nově postaven, odpovídá ale charakteru původního domu.

Všechny historické domy na náměstí Míru jsou dnes součástí Krkonošského muzea. Nejen, že v čp. 224 přibližuje krkonošská řemesla i domácí výrobu, že v dostavěném čtvrtém domě je formou otevřeného depozitáře vystaven lidový nábytek a nápaditě uspořádaná stálá expozice o zpracování lnu, soukenictví, přadláctví a tkalcovství, a že v domcích je i prostor pro příležitostné výstavy a informační centrum. Především záchranou domů samých, zachováním

všech jejích zajímavých stavebních prvků i atmosféry, se podařilo vytvořit zcela jedinečný originál. Je málo tak dobře promyšlených, moderních a přitom stylových a tradici zachovávajících výstavních prostor. Podloubí není jen krytým chodníkem, ale zachovalo se i jako někdejší pracovní prostor, v němž rok co rok pracují o Vrchlabském řemeslnickém létě mistři svých oborů a jejich zboží visívá jako kdysi i na veřejných vrat někdejších dílen. Není divu, že právě zde se zrodil nápad propojit místa, která buď uchovávají

památky na stará řemesla, anebo se v nich ještě tato řemesla pěstují. Vznikla tak jedinečná Via fabrilis – Cesta řemesel, která končí až v polském Boleslavci.

Zahradou čtyř řemeslnických domků vede cesta k opravenému vrchlabskému klášteru, ve kterém je sídlo Krkonošského muzea, depozitáře, laboratoře i vzácná knihovna. Při procházce tímto výjimečným areálem si nelze neříci, že všechny jeho stavby samy o sobě, jsou vlastně zachráněnými poklady.

O tajemné korouhvi

Té čtvrti řemeslnických domků a uliček za kostelem svatého Vavřince se odedávna říkalo Vídeňské nové město. V časech, kdy stál zámek téměř na okraji Vrchlabí a náměstí bylo jen jediné – Kostelní – byl ten nevelký prostor mezi vozovou cestou k horám a řekou, srdcem městečka. Stával tu kamenný herberk, z břehů se dalo pohodlně sejít k vodě, protože mohutné skalní prahy se svažovaly až dolů k řece, v tůních bývala spousta ryb a Labe v peřejích a soutěskách hnalo vodu i na mlýny a dílničky při svém pravém břehu. Dodnes mají ta místa zvláštní kouzlo! Ještě tu stojí pár roubenek a domků s dřevěnými okenicemi, i těch výstavnějších s červenými pískovcovými zárubněmi vrat, v létě tu voní voda a z protějších straní nad řekou posečená tráva.

Roku 1659 tu kupuje dům syn mistra truhláře a výrobce varhan Jiříka Tauchmanna z Horního Lánova – Jiřík Ambrož. Je mu třicet, u otce se dobře vyučil a je přijat do městského truhlářského cechu, který právě rok předtím založil majitel panství, hrabě Pavel Morzin. A právě v dílně Jiříka Ambrože má počátek rodová tradice, která v pěti následujících generacích vychová osm mistrů, jejichž jména už navždycky budou stát na počátku prvních kapitol všech knih o českém varhanářství. Vrchlabští Tauchmannové.

Talent a zručnost se tu spojily s těmi nejlepšími podmínkami, jaké varhanářské řemeslo ve své době mohlo mít. Dobré horské dřevo a největší železářny v zemi, vyrábějící z kvalitní rudy i bezkonkurenčně nejkvalitnější plech, neboť, jak víme, nejen dřevěné, ale i kovové píšťaly má onen podivuhodný varhanní stroj – od maličkých do dlaně až po několikametrové obry. Jsou různé konstrukce, ale nejlepším materiálem na všechny je slitina olova a cínu. Ovšem teprve mistr zvolí, jakou bude mít budoucí nástroj barvu tónu, podle toho jaké bude souznění více píšťal najednou. To on je v řadách sestaví do rejstříků, které budou umět napodobit nejrůznější hudební nástroje, ptačí cvrlikání a dokonce i lidský hlas. On také stvoří plíce varhan, soustrojí plná táhlíčků, pák, úhelníků a hřidelí, kterými varhaník od kláves ovládne vzduch – vibrace jeho sloupců v píšťalách – ty takto vydají tón a varhany se rozezpívají. A protože mají být i krásné, ještě je oděje do nádherně vyřezávaného a zdobeného pláště a postaví takový nástroj, který bude v chrámu důstojnou protistranou oltáře.

Dílna Jiříka Ambrože Tauchmanna v čp. 243 na vrchlabském Novém městě nejspíš nebyla velká, ale jistě slušně vybavená. Protože ale v časech, kdy doprava nebyla snadná, se museli varhanáři stěhovat za svými zakázkami, nepochybně si provizorní dílny musel zřizovat i v Jaroměři, kde postavil v roce 1668 varhany v kostele sv. Jakuba staršího, i na Hrubém Rohozci, kde se od něho zachovaly varhany v zámecké kapli Nejsvětější Trojice. Jiřík Ambrož umírá předčasně, v pětačtyřiceti. Jeho synům – nejstaršímu Gottfriedovi je čtrnáct, Ambrožovi dvanáct, Janu Kryštofovi a Ignácovi teprve osm a šest let, ale dílnu může vést jediný žák, kterého si stačil vychovat – Tobiáš Thomas. Ten také vyučí dalšího výtečného varhanáře, Jiřího Tilla, který si šest let po mistrově smrti bere vdovu Rosinu Tauchmannovou, a dva ze čtyř nevlastních synů se pod jeho vedením také stanou varhanářskými mistry. Oba pak léta pracují společně, oba také vstoupí do cechu, ale vůdčí osobností dílny a jedním z nejvýznamnějších varhanářů Tauchmannů se stává Ignác.

Stavějí pro kostely v Hejnicích i v Držkově, ve Frýdlantu i v Kopidlně, v Železném Brodě i v Dolním Bousově. Charakteristický Tauchmannovský rejstřík, šestnáctistopou Quintadenu poprvé použijí pro vrchlabské varhany renesančního děkanského kostela, který byl ale v roce 1886 zbourán. Druhý vrchlabský nástroj ale už musí po roce 1715 dokončit Jan Kryštof sám. Zřejmě šlo buď o varhany pro malou klášterní kapli,

kterou si zřídili augustiniáni ještě před dokončením stavby svého kostela, (není bez zajímavosti, že třetí syn Jiříka Ambrože – rovněž Ambrož – se stal členem řádu), anebo o varhany pro zámeckou kapli, a tedy pro hudbymilovného hraběte Václava Morzina, kterému, jak známo, věnoval šéf morzinovské dvorní kapely Antonio Vivaldi své nejslavnější dílo „Čtvero ročních dob“.

Varhany pro františkánský klášter v Hostinném, pro kostel v Robousích i v Konecchlumí, v Lužanech, v Týnci nad Labem, v Loukově u Semil, v Sobotce a v děkanském kostele v Mladé Boleslavi staví už Ignácův syn Ambrož Stanislav, zmiňovaný v roce 1746 jako „vážený měšťan a umění znalý varhanář.“ I jeho dva synové jsou stejného řemesla, Franz a Ambrož Augustin, který se stal zřejmě nejznámějším mistrem svého oboru v celých severních i východních Čechách. Tento pravnuček Jiříka Ambrože je autorem varhan v Bozkově u Semil, v Jenišovicích i v Krásném Lese, v Úštěku, i Horní Branné, ve Bzí i ve Štětí – a stává se dokonce vrchlabským radním a purkmistrem. Nakonec ale právě on musí v roce 1765 prodat jak vrchlabskou rodinnou dílnu, tak i dům na Novém městě a vlastní výrobu píšťal pro své varhany. Je po Slezských válkách, panuje krize a dokonce i rod Morzinů v oněch letech málem postihne bankrot. Posledním varhanářem Tauchmannem je Josef Štěpán, který vytvořil například varhany ve Vysoké u Mělníka a v Bílině. Jeho otec, Ambrož Augustin,

ještě nějaký čas pracuje na Turnovsku i v severních Čechách, ale na sklonku života se usadí v jizerskohorských Albrechticích, kde vyučí a časem také předá svoji dílnu Ignáci a Josefovi Predigerovým, jejichž jméno se v budoucnu také stane jedním z nejslavnějších u nás.

„Finis coronat opus“ – konec korunuje dílo. V čem je tedy ono tajemství rodu Tauchmannů?

V depozitářích vrchlabského muzea odpočívá předmět, se kterým si nevědí rady ani odborníci. Obrovitá korouhev, cechovní prapor vrchlabských truhlářů a varhanářů, má na přední straně vyobrazen klášterním varhanám podobný varhaní prospekt na modrém podstavci s městským znakem nad horní římsou a dvěma erby v horních rozích – rodu Morzinu a rodu Erdödy, ze kterého pocházela manželka Václava Morzina. Ve spodní části má pak vymalovány známé truhlářské nástroje – hoblík, dláto, pilu i úhelník s palicí.

Na zadní straně korouhve jsou tři světci – vlevo sv. Florián a vpravo Vavřinec, patron Krkonoš. Zcela záhadná je ale postava uprostřed. Čtyři hebrejská písmena JVHV nad jeho hlavou hlásají posvátné jméno Boží, spodní nápis ale říká, že jde o sv. Daedala, světce který nikdy neexistoval! Dajdalos byl, jak

známo, největší sochař a stavitel všech dob, jenže v řecké mytologii. Proč by si tak slavný cech nechal vyobrazit na korouhev svatého, kterého nikdo nezná? O přemalbu nápisu nejde, jak analýza zjistila muzejní konzervátorská dílna. O žert nebo neznalost sotva. Postava stojí na schůdcích jakési stavby, na soklu má odloženo pravítko a rámeček, pravděpodobně s plány, což skutečně mohou být atributy patrona stavitelů. V tom případě se nabízí pouze svatý Tomáš, kterému se také říkávalo Dydimus. Že by ale za léta používání nikdo nepřišel na chybný nápis?

A ještě jedna záhada nakonec. Gottfried, nejstarší syn Jiříka Ambrože i jeho synovec, druhý Ignácův syn Ignác Xaver se stali malíři a jejich společnou prací jsou nádherné nástropní fresky v klášterním kostele sv. Agustina, jak dokládá nápis při okraji „Oslavy církve“ nad presbytářem: GODEFRIDVS ET IGNATIUS TAUCHMANNI /ALBIPOLITANI/ PINXERVNT 1724. Jak stará je cechovní korouhev nevíme, ale nemohli ji namalovat právě Tauchmannové, oba ze slavného rodu varhanářů, pro své příbuzné v časech největšího rozkvětu jejich řemesla? Zda je to možné, a také zda se ze známého světce mohla stát mýtická postava při obnově praporu v roce 1869, to už je na odbornících – historících umění a restaurátorech.

Příběh rodu Kieslingů

Vývěsní štíty bývaly kdysi jen věchtem slámy, zavěšeným nad vchodem do krčmy. Však „pod viechou“ se podle starého zvyku najde dodnes o vinobraních dobrý pohár i u nás na Moravě. Snopky slámy, či ratolestí časem zmizely a nahradily je pravouhlé dřevěné desky vystrčené do návsí a městských uliček. Dál ale hlásaly jediné – kam zajít na jedno od čepu. Ta visutá ramena, zvoucí do výčepů a hospod, se časem vyparádila. Bývala malovaná, vyřezávaná i obojí zároveň a často na umně kovaném nosníku, zavěšeném kolmo na zdi, visíval zelený, nebo tepaný věnec – možná jako připomínka oné slaměné víchy. S vnějším označením hostinců se posléze ujal zvyk označovat podobně i městské domy. Takové znamení bylo ovšem výhodnější pořídit buď přímo jako součást fasády, anebo jako plochou desku nad vchod, a ta – ve tvaru skutečného štítu či kartuše – se nakonec stala nejoblíbenější. Dala se jakkoli zdobit i snadno obměňovat a není divu, že majitelé do svých vývěsních štítů rádi investovali – už nejen hostinští a domácí, ale i obchodníci a majitelé nejrůznějších živností. Takový štít totiž nejen prodával, ale především byl dobrou vizitkou.

Mocná oválná deska kolem metru a půl vysoká, je téměř znamením erbovním, však také die Erben – dědicové – má uvedeno v nápisu. Profilovaná římsa je v horní části oplechována úzkou stříškou, olejovými barvami na dřevě je vymalován velký dvojhlavý císařský orel a nápis ve vnitřním obvodu oválu říká: Kaiserliche Königliche privilegierte Papierfabrik der Erben Karl August Kiesling. Neobyčejný vývěsní štít má i neobyčejný příběh. Vypráví nejen o vzrůstajícím se podhorském papírenském průmyslu, ale zejména o šesti generacích těch, kteří budovali jedinečnou pověst krkonošského papíru.

Na samém počátku vyprávění jsou v polovině století sedmnáctého dva šikovní tovaryši z lánovské papírny Tobiáše Godera, kteří se přičiněním a pílí brzo domohli postavení „papiermacher“. Pro Krištofa Weisze získal jeho otec,

te Papier-Fabrik

lánovský purkmistr, darem od hraběte Pavla Morzina pozemek nedaleko kamenného mostu ve Vrchlabí „k rychlému postavení papírny.“ Mates Kiesling, ten si bere Goderovu dceru Zuzanu, kupuje od tchána lánovskou papírnu, kterou už nějaký čas sám spravoval a brzo se stává známou výrobní značka s jeho jménem a velkým L – Langenau. Nejen, že ze svých synů Jana Jindřicha a Tobiáše vychovává na slovo vzaté papírenské odborníky, ale ještě pomáhá Křištofovi se zařízením a provozem vrchlabské papírny. Oběma ale nakonec osud příliš nepřeje – Matesa rozdrtí v pětáctýřiceti hřídel stroje a závodu se v roce 1695 ujímá Jan Jindřich. Právě z jeho dílny se ve vrchlabském muzeu dochovala i vzácná obchodní značka s erbem hrabat Morzinů a pěti hornickými výjevy. A protože ve Vrchlabí umírá i Křištof, prodává nakonec jeho vdova zavedenou papírnu Tobiášovi Kieslingovi. Ani ten ale není pevného zdraví, a tak se poručníkem jeho synka Františka stává strýc Jan Jindřich, který po Tobiášově smrti také bere vrchlabskou papírnu do prozatímního pachtu. Bez dluhů ji roku 1716

Františka Kieslingová, rozená Weiszová z Weiszenfelsu, 1765–1843, manželka Antona Johanna Kieslinga. Malíř Mōln ji maloval zjevně podle staršího skupinového portrétu I. Russe

Vývěsní štít s názvem firmy Dědicové Karla Augusta Kieslinga. Pod ním papírna pracovala od smrti vlastníka r. 1873 do svého zániku r. 1891

synovci Františkovi odevzdává a toho roku také získává i papírnu v Čisté. V Lánově se roku 1739 ujímá vedení podniku syn Antonín. Ten se žení už jako tovaryš a jako mistr si vede vskutku skvěle. Podle výkazů Krajského úřadu v Hradci Králové ze dne 25. 7. 1746 se v jeho papírně vyrobilo 1 746 500 „rysů“ papíru poštovního, kancelářského, konceptního, sacího a šedého z čehož je polovina spotřebována v zemi a polovina vyvezena do Vratislavi.

Po Antonínově smrti vede deset let papírnu jeho vdova Zuzana, která lánovský podnik roku 1763 prodává svému podnikavému synovi Antonínu Ignácovi. Ten dokonce pomýšlí na postavení papírny v Broumově, proti se ale postaví papírníci od Trutnova až po Náchod, kteří odebírali hadry, tehdejší jedinou a základní výrobní surovinu, poněvíc právě z Broumova.

Také Františkovi Kieslingovi se ve Vrchlabí daří. Od strýce Jana Jindřicha převzal zveleбенý, závod, může tedy budovat největší papírnu v Hradeckém kraji, stává se roku 1732 městským radním a o šest let později dokonce vrchlabským purkmistrem. Až jeho vdova Johana na úvěr prodá v roce 1772 zavedenou papírnu

Anton Johann Kiesling, 1766–1838, spolumajitel papírny v Čisté, spoluzakladatel a úspěšný provozovatel druhé vrchlabské papírny

Josef Kiesling, jeden z dědiců papírny ve Vrchlabí

„se železnými hodinami, se zahradou přikoupenou od obce a s kouskem pole, se všemi k dílně patřícími formami, stroji, měděnými a dřevěnými štočky na tisk znamení, s peřinami a rozličným hospodářským nářadím“ Davidu Ettelovi, jehož dcera Josefína se jednou stane slavnou botaničkou a zeť Vojtěch Kablík zavede nové metody bělení a barvení papíru.

V lánovské papírně ale dorůstá nová silná kieslingovská generace, která bude Ettelovi více, než silnou konkurencí. Synové Antonína Ignáce – nejstarší Antonín Jan, Karel Augustin, Alois i František zamíří hodně vysoko. Zatímco František se ujme rodinného podniku, rozhodnou se jeho bratři v roce 1802 postavit ve Vrchlabí novou Kieslingovu papírnu. Není divu, že protestuje jak David Ettel, jemuž se odkoupená vrchlabská papírna slušně rozbíhala, tak trutnovský Jan Pavel Margot, „poukazující opět na nedostatek hadrů.“ Pak ale oba činí s Kieslingy narovnání, protest odvolávají a společná smlouva bratří pro zřízení nového podniku je sepsána 1. března roku 1804. Bratři společně složili kapitál na nákup pozemků, jejichž hranice byla stanovena na severu milníky, na západě pěší cestou na Liščí kopec a na východě řekou Labe. Nastoupili jako průmyslníci nové mentality a mnohé staré pořádky, například až tří denní

Barbora Kieslingová, rozená Theerová, 1806–1879, manželka Friedricha Kieslinga, majitele papírny v Lánově a Čisté

nákladné hodokvasy, spojené s propouštěním vyučenců, omezil Antonín Jan na běžný oběd. V roce 1811 žádají Kieslingové o udělení privilegia, či alespoň zemského oprávnění pořídit si sklady ve Vídni a v Praze. Uvádějí, že již po deset let dosahují vysokého stupně dokonalosti, kvantum roční výroby je přes 2000 rysů a papírna živí na 150 lidí. Výtečné jsou v té době reference například o jejich balícím papíru na ocel a jehly a vějířové papíry vyrábí v zemi pouze jejich vrchlabská papírna, která vůbec vyniká údajně nejširším sortimentem. Jak už to ale u Kieslingů chodí, zasáhne osud. Roku 1818 umírá v pouhých čtyřiceti Karel Augustin a jeho syna Karla Augustina mladšího se opět ujímá strýc – Jan Antonín. Dlouho se táhnou dědické spory s macechou Teklou, ale i Karel se nakonec vřadí mezi další slavné mistry, tentokrát poslední Kieslingovské éry. Vrchlabí přebírá v roce 1834. V lánovské papírně nastupuje jeho strýc Bedřich, po něm jeho syn Ludvík a v Hostinném zakládají v roce 1835 Karlovi bratrance Gustav, Vilém a Richard, synové strýce Aloise, jednu z nejslavnějších papíren v Čechách – Labský mlýn.

Vrchlabská papírna v roce 1868 vyhořela, ale postavena byla znovu a až do svého zániku v časech, kdy už hadry definitivně nahradila celulóza, si udržela nejvyšší

úroveň. Karel Augustin odchází roku 1873 a po necelých dvaceti letech prodává jeho vdova papírnu podnikateli Löwitovi, který ji přemění na bělidlo. Také Ettelova papírna naproti na druhém břehu Labe časem dostane nového majitele. Firma Jerie z ní vybuduje přádelnu a v poválečných časech si tu dobude dobrou pověst vrchlabský TOS. Nestojí už tu ani kaplička sv. Jana, zvaná „papírenská“, jen u starého kamenného mostu po ní zůstal svatý Jan. Protilehlým pozemkům při pravém břehu Labe se dodnes říká „na

papírenské louce“ i když už tu dávno žádná louka není a na místě druhé továrny o kus níže po proudu řeky, vznikl v 50. letech podnik Kablo.

Z celé Kieslingovské slávy tedy zůstává dům Karla Augustina čp. 131, který dnes nese jméno U zvonu, hrobky a pomníky na vrchlabském hřbitově a v depozitáři Krkonošského muzea dobře uložený vývěsní štít jedné z nejslavnějších firem v dějinách krkonošského průmyslového podnikání.

Skupinový portrét rodiny Antona Johanna Kieslinga a jeho zetě Johanna Theera. Olejomalba trutnovského malíře Ignáce A. Russe z r. 1822

Kachle zámeckých kamen

Komín, to byla panečku vymoženost! Kdepak proutěný, hlínou omazaný dýmník nad ohništěm nebo jen díra ve stropě! Teprve když ta se obestavěla a kouř otvorem ve zdech odcházel třeba až nad střechu, dalo se uvnitř opravdu bydlet. Však se ještě dlouho nepovažovalo za dům to stavení, které nemělo komín, a proto se z něj také nemusela platit daň. Už v „polodýmných“ jizbách se ohniště stěhovalo co nejvíce ke zdi a obstavovalo kameny – tak vznikl krb. Ale protože rozpálené kameny déle sálaly a hřály, vylepšoval se a obstavoval, až se nakonec ohniště uzavřelo celé a byla tu první kamna – obestavěný prostor pro hoření, který ústil do komína. Také proto základ latinského caminus – krb, najdeme jak v komínu, tak i v oněch kamenech i kamnech. Že hliněné obklady lépe a déle drží teplo, i na to se brzo přišlo, ovšem první „režné“ neglazované kachle vypadaly spíše jako menší, na sebe postavené hrnce. Pravá kachlová kamna se v Čechách objevují až ve 14. století. Aby se ale co nejvíc využilo tepla spalin a kouře, prodlužují se tahy v kamnech a uvnitř se zdí i vodorovné přepážky. Tak kamna časem dosahují i úctyhodné výšky několika metrů.

Ta, která si nechal postavit ve svém zámku majitel vrchlabského panství Kryštof Gendorf, mají na výšku přes tři metry – přesněji 354 centimetrů k horní římsě – a široká jsou přes metr a půl. Nejmodernější vybavení svého nového renesančního sídla si Gendorf jako nejvyšší horní hejtman a někdejší „mincmistr“ Království Českého mohl dovolit a přičinil se tak o kamnářskou památku první kategorie. Nejenže je tenhle kachlový skvost nejstarší dochovaný u nás, o čemž svědčí letopočet 1545 na půlkruhovém štítu na vrcholu kamen. Kachle jsou také dokladem raného užití tak zvané majoliky v českých zemích. Tahle úžasná technika barevného glazování a vypalování za vysokých teplot se šířila z ostrova Mallorca, kde hrnčíři své výrobky pokrývali cínovým smaltovaným povrchem a odkud má majolika i své jméno. S největší pravděpodobností ale kachle

zhotovili ve Slezsku, se kterým Gendorf obchodoval a kde měl jednoho ze svých zeťů kancléřem na dvoře lehnického a březského vévody Bedřicha II. Právě erb tohoto prvního evangelického vladaře Slezska zdobí štít kamen spolu s letopočtem a německy psaným Lutherovým heslem: Slovo boží ať trvá na věky. Dar by to byl vsuktku královský! Gendorf ale nejspíše kamna koupil a nechal sestavit v jednom z největších sálů vrchlabské zámecké novostavby, kde stojí dodnes. Ostatně komnata původně znamenala parádní místnost s kamny!

Ještě plány z roku 1874, tedy před renovací, zobrazují vzácná majoliková kamna na stěně vedle dveří do sálu, tedy na místě, na kterém se zvenčí mohlo do kamen přikládat. Dnes je najdeme v pravém rohu dnešní zasedací místnosti městského úřadu, kde už jen zdobí. Na první pohled výjimečná, už rovných čtyři sta sedmdesát let září pestrým dekorem, tradičními majolikovými barvami – modrou, zelenou, bílou, žlutou a hnědou, biblické výjevy Starého a Nového Zákona střídají geometrické vzory, rozviliny, palmety a mohutnou stavbu nesou řady štíhlých sloupkových nožek.

Bez nutných oprav by kamna bezmála pět staletí nepřečkala, dokumentace k rekonstrukci bohužel

chybí. Je zřejmé, že některé kachle musely být vyměněny, a protože jejich vzory se našly v archivu bechyňské keramické školy, víme, že právě její mistři se s největší pravděpodobností na výrobě replik podíleli.

V muzejním depozitáři je ale uloženo několik vzácných kachlů původních, a to je výjimečná příležitost prohlédnout si také jejich rub. Jsou poměrně hluboké, ale překvapivě tenkostěnné, originální barvy mají ve srovnání s replikami o něco tmavější. Uvnitř jsou i trochu očazené. Je otázka, kolik kachlů vlastně bylo třeba vyměnit a bylo-li jich víc, co se stalo s těmi, které se do depozitáře nedostaly? Zachráněn byl alespoň nárožní akrotérion ve tvaru stylizovaného palmového listu, nárožní maskarony – medailony muže a ženy, úlomky rostlinných motivů, římsový kachel i jeden z menších biblických výjevů Zmrtvýchvstání a také celý velký, téměř čtvercový kachel s reliéfem Vztyčení měděného hada, na němž jsou po stranách dobře patrné linie tažené prsty při zčásti ručním tvarování. Celkem patnáct vzácných kousků, přičemž vedle zlomku velkého originálu Ukřižování je uložena i jedna z náhradních, průmyslově vyrobených kachlí s tímtéž motivem, aby bylo možno porovnat práci kamnářů a výrobců majoliky před více než čtyřmi a půl stoletím a dnes.

Anděl

Jako by se právě rozevřely chrámové dveře, závan větru proletěl celou lodí a nadzvedl andělská roucha i kadeře. Anděl, který odpočíval na samém kraji oltářní římsy, se zvědavě ohlédl přes rameno. Kdo to vstoupil? Že by jen pocestný? Asi je mu třeba pomoci, možná i odpuštění, proč by jinak přišel za naším Pánem? Ruka, která se právě chystala mávat spolu s křídly, se zastavila. Vítejte!

Lehký úsměv, ústa ještě lehce pootevřená, tvář plná laskavého klidu i chlapeckého odhodlání, radosti a energie. To není tvář běžného barokního cheruba, spíše skutečná podoba živoucího modelu. Nepochybně vzácná práce, i na svou jedinečnou dobu geniální dílo, o kterém ale bohužel nevíme zhora nic. Vlastně něco přece jen: nacházel se už ve „starém“ fondu muzea Rakouského krkonošského spolku. Protože i cesta za pokladem ale může být docela dobrodružná, tedy alespoň ta nejzajímavější zastavení.

Někdejší kurátorka uměleckých sbírek vrchlabského muzea Hana Švecová uvádí: „Barokní polychromovaná a zlacená dřevorezba z poloviny 18. století, vysoká 80 cm. Autor je dnes neznámý, ale jinak tomu asi bylo v době, kdy tato práce vznikala, neboť jde o dílo velmi kvalitní jak řezbou, tak barevnou úpravou, a lze je srovnávat s pracemi Řehoře Thényho, či jeho dílny. Anděl byl před léty vystavován ve Francii a ozdobil už nejednu výstavu o baroku. Patří k nejkrásnějším plastikám ze sbírek muzea.“

Pátrání přispívá i jeden z nejrenomovanějších znalců barokního umění, Prof. PhDr. Ivo Kořán, DrSc. Píše: „Anděl je povahy měkké až líbezné a přimluvil bych se, že by mohl pocházet z původní výzdoby vrchlabského klášterního kostela kolem roku 1720, dokonce snad ze staršího hlavního oltáře – dřív, než sem byli povoláni kolem roku 1735 následovníci M. B. Brauna. Autora bych hledal v některé pražské dílně po roce 1720.“

Srovnejme tedy data. Vrchlabský klášter obutých augustiniánů zakládá hrabě Maxmilián Morzin roku 1705, jeho záměr ale dokončí až bratr Václav Morzin a stavba konventu trvá celých dvacet let. S budováním klášterního kostela se začíná v roce 1712, vysvěcen je dokonce až roku 1733, tedy o osm let později, nežli je konvent dokončen. Řád je ale už 8. srpna roku 1714, na svátek sv. Augustina, uveden do nehotové stavby a někteří bratři se dokonce posléze podílejí na vnitřní výzdobě kostela i na pořízení jeho mobiliáře. Kde by tedy téměř dvacet let sloužili mše, když také hlavní, bohatě

vyřezávaný, devatenáct metrů vysoký oltář, dílo samých řádových bratří Kiliana Wagnera, Isaiáše Hohause a Makaria Drexlera, rozhodně nevznikl snadno a rychle.

Jak potvrdil i historik Jiří Louda, augustiniáni skutečně měli v nedokončeném objektu vlastní kapli. Boleslavská konsistoř svolila, aby řeholníci konali bohoslužby při provizorním oltáři, který byl umístěn v ambitu vedle refektáře a kuchyně, to znamená v jihovýchodní části chodby. Právě tomu, zřejmě nijak monumentálnímu oltáři, by necelý metr vysoký anděl mohl sloušet. Se vši pravděpodobností míval i svůj protějšek na levé oltářní straně, když si ale augustiniáni brali do krajiny u hranic mnohé nezbytné vybavení s sebou z Prahy, jistě nebylo ani na počátku století osmnáctého nijak obtížné přivést také poměrně subtilní oltář pro klášterní kapli. Máme-li tedy na doporučení odborníků hledat v některé pražské dílně, nabízí se nepochybně učitel Maxmiliána Brokoffa mistr Ondřej Filip Quitainer a jeho syn Jan Antonín, tak řečeno „dvorní“ sochaři a řezbáři řádu augustiniánů, kteří se významně podíleli na výzdobě kostela sv. Tomáše při jejich pražském konventu na Malé Straně. Tamní dřevěné plastiky dokazují, že Ondřej Filip „pracoval ve střízlivých, ale s jistotou zvládnutých skladebních vzorcích, v měkkém, detailním, ač také celkově účinném povrchním reliéfu“ a s anděly z pozlaceného dřeva na hlavním oltáři pražského tomášského kostela se ten vrchlabský dá docela dobře srovnat. Proč by tedy v roce

1714 pětatřicetiletý mistr Ondřej nemohl přispět nějakým pěkným kouskem bratřím, kteří odcházeli na misií do hor. Ostatně pro hrabata Morziny, kteří měli u svatého Tomáše svou rodinnou hrobku a jejichž palác byl nedaleko, by to zřejmě tak velké vydání nebylo. Nabízí se ale ještě jedna velmi pravděpodobná možnost: Quitainerové jsou totiž dokonce autory jednoho z oltářů vrchlabského klášterního kostela a to svaté Moniky! Mohli tedy v určitém období pracovat přímo na místě a menší oltář pro ambit začlenit do své zakázky.

Sochař a řezbář „braunovské“ dílny, žák Matyáše Bernarda Jiří František Pacák, rodák ze Starého Rokytníku u Trutnova, propuštěný z poddanství na svobodu žiřečskými jezuitami roku 1707, vytvořil pro vrchlabský klášterní kostel jeden z nejcennějších oltářů Svatého kříže. Také on může patřit do okruhu možných autorů našeho Anděla Neznámého.

A což slavný Řehoř Thény, stejně jako Braun rodák z Tyrol, mimořádný řezbář i sochař, který přichází do Braunovy dílny roku 1715, pracuje na Kuksu i v okolí a jeho velká éra v Santiniho chrámu na Zelené Hoře začíná roku 1729? Historik umění Alois Plichta o Thényho cherubínech píše: „Líbezné postavy, mírně pootočené směrem do chrámové lodi s různě charakterizovanými tvářemi jemných rysů. S rozevlátými křídly a doširoka rozmáchlými gesty rukou plných půvabu. Jejich ženské něžné tváře jsou vroubeny malebně stočeným a rozhozeným vlasem. Záhyby jejich rouch jsou oblé a měkké. Lnou k údům a tělům, dávající jim místy vyniknout... Pohyb je graciózní. Gesta skoro tanečně procítěná, krky silné, připomínající Michelangela, oční víčka značně široká... Co pak zaujme nejvíc, je velkolepé umění vyjádřit psychologické hnutí postav... Všechny postavy Thényho jsou plné života... Šat je zřasen hlubokými, dlouhými a oblými záhyby, jež se sbíhají v neostřých klínech... na prohloubeních se malebně rozvlíhuje, jako by byl z měkké, avšak tlusté látky. Jen mírně vlaje za pohybem údů. Jeho struktura je namnoze v materiálu vyznačena. Všechny sochy vyžadují pohled zblízka, kdy teprve vynikne jejich ladnost, půvab gest a krása tváří. Svůj úkol na oltářích plní bez pathosu a vzruchu, avšak s dostatečnou mírou zanícení.“

Jak mezi slavnými, tak i zcela neznámými mistry českého baroka může být tvůrce anděla ze sbírek vrchlabského muzea. Jednou se snad podaří vyplnit jeho rodný list a dost možná, že slavný původ pak ještě podtrhne jeho cenu. Krásu ale už nikoli.

Emil Schwantner

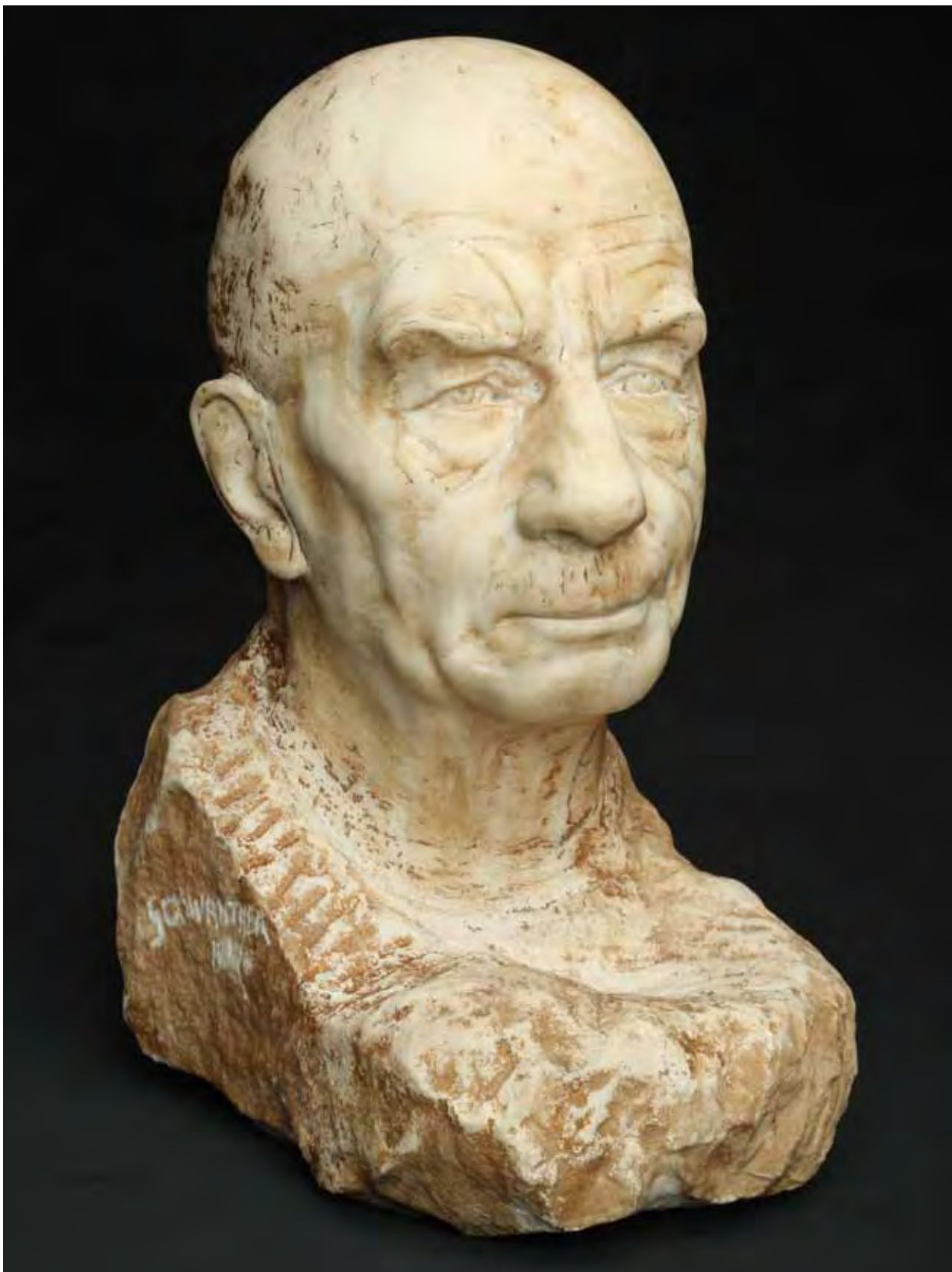
„Narodil jsem se 27. 8. 1890 v Královci jako páté dítě v hornické rodině. Oba moji rodiče pocházejí z Krkonoš, jejich předkové odešli z Tyrol a v Krkonoších našli novou vlast.“ Takto stručně začíná svůj „Lebenslauf“ jeden z nejnadanějších žáků profesora Václava Myslbeka, ten který svým uměním daleko přesáhl okresek svého domova. Není v těch dvou větách nic z osudů, nadějí, strádání a cest všech těch Schwandtnerů, Tippeltů, Lahmerů, Hübnerů a Patchů, jejichž kořeny pevně vrostly do oné podivuhodné krajiny u hranic, do kusu země pod Rýchorami, kterému se dnes říká Trojúdolí, i do okolních „dolů“ a strání kolem řeky Úpy. Není tu nic z hořkostí, s nimiž se nejspíš tak často setkával Augustin, nemanželský syn dcery maršovského sedláka Francisky Schwantnerové, který se narodil v jednom z posledních stavení pod lesem při cestě na Rýchory.

Nevíme, zda se vskutku vyučil tesařem. Když se ale oženil s Albínkou Hübnerovou z Dolní Malé Úpy a narodila se jim Nany, jistě bylo třeba lepších výdělků. Nejspíš proto odešel přes kopce až do Královce, kde se dala snáze sehnat práce třeba v nedalekých žacléřských dolech. Zkoušel zprvu všechno možné, nádeničil, pomáhal na pile, pracoval v pekárně. Jenže život plány mění. Jeho čtyři děti postupně zemřely – Anna a Josífek ve třech týdnech po sobě na neštovice, pak malá Matylda i Johann. Zůstal nejmladší Emil, ale když mu bylo pět let, odešla i maminka Albína. I ji pochovali v Královci, jenže co dál vdovec s malým synkem? Oženil se znovu s Karolínou Bischofovou z nedalekých Rybníčků, ale také jejich dvě dcerky záhy po narození umřely. Nač tedy zůstávat? I do nové práce by bylo blíž, a tak už v říjnu roku 1898 najdeme trojčlennou rodinu důlního tesaře Schwantnera v nevelkém domku v Bobru u Žacléře...

„To první, co jsem podnikal, formoval jsem z mokrého bahna u silnice figurky, vyřezával kapesním nožkem figurky ze dřeva a vystříhoval postavičky z papíru. Tu jednoho dne přišel do naší rodiny modelář z porcelánky a upozornil tatínka na velký talent, který mám, a nabídl se, že až mi bude čtrnáct let, že mě vezme do učení. To se také stalo.“

Quido Rotter, mramor, 1924, na předchozí stránce je detail téže podobizny

Emil Schwantner ve svém ateliéru v Trutnově, 1940

Vrchní modelář známé žacléřské porcelánky Hartmann, tatínkův kamarád původem z Durynska, byl i prvním Emilovým mistrem. Už první figurky, hlavičky a zvířátka vypovídaly o hochových velkých schopnostech, a protože firma, která začínala porcelánovými čalounickými cvočky, lahvovými uzávěry a malovanými dýmky, obohatila časem svůj sortiment o elektrotechnický porcelán, o zařízení koupelen, nádobí, panenky a také o stále žádanější drobné umělecké předměty, rozhodl majitel, pan Theodor Pohl, že Emila po dvou letech učení pošle na náklady firmy na odbornou školu do Teplic. Když ji nový nadějný modelář ukončil, pracoval krátce „na zkušené“ v porcelánce v Pasově, ale roku 1909 se rozhodl složit přijímací zkoušky na pražskou uměleckou akademii.

„Měli jsme udělat starší mužskou hlavu, a to se mi podařilo za jedno jediné dopoledne úplně kompletně.

Přesto s mým přijetím celé profesorské kolegium až na pana profesora Myslbeka nesouhlasilo, neboť mi chyběl jeden rok střední školy. Ale profesor Myslbek si věděl rady. Zavolał rakouskému ministru kultury do Vídně a předložil mu tento případ. Ten řekl: „Pane profesore, vykašlete se na akademické předpisy a přijměte toho Schwantnera. Tak jsem se dostal na Akademii do Prahy, kde jsem studoval od roku 1909 do roku 1912.“

Nebyl to pro přijímací zkoušky snadný úkol, jenže kolik albeřických, lysečinských a maršovských hospodářů měl budoucí sochař v paměti! Možná mu vytanula i tvář Franze Lorence, přezdíváného Finger Franz, jehož podobu prý nese jedna z pozdějších bust, nazvaná prostě „Hlava horala.“ Už ve druhém, i ve třetím roce studií získal mladý Schwantner první cenu sochařské třídy a až do roku 1912 byl jejím nejlepším

Smrt a doktor, patinovaná sádra, 20. léta 20. století

Smrt a král, patinovaná sádra, 20. léta 20. století

Smrt a sedlák, patinovaná sádra, 20. léta 20. století

Smrt a dítě, patinovaná sádra, 20. léta 20. století

žákem. Mohl se tak účastnit i školních výletů a navštívit Amsterdam, Haag, Antverpy i Brusel ještě předtím, než Holandsko a Belgie nevratně poznamenala válka.

Z fotografie na Schwantnerově studentském průkazku z roku 1911 se zkoumavě dívá krásný mladík s bohatou kšticí, knírem a pečlivě uvázanou širokou kravatou. Pražská Císařsko-královská Kunst Akademie už byla v těch časech zásluhou Julia Mařáka vynikající státní institucí. Její první sochařskou školu vedenou Josefem Myslbekem doplnila v roce 1910 i grafická škola Maxe Švabinského a architektonická speciálka Jana Kotěry. Pečlivě vedený archiv nicméně nemá žádný záznam ani o závěrečných zkouškách, ani o absolutoriu Emila Schwantnera. Stejně tak chybí doklad o tom, že mu Český umělecký spolek nabídl akademickou profesuru, kterou Schwantner údajně odmítl. V prosinci roku 1912 se namísto toho vydal do Berlína – Zehlendorfu k profesorovi Franzi Metznerovi, už tehdy slavnému rodákovi ze Všerub u Plzně, vyznavači secese a monumentalismu. „Zde jsem měl příležitost spolupracovat na velkých úkolech – na pět metrů vysoké soše císaře Josefa pro město Teplitz – Schönaun, na figuře básníka Lessinga, která nyní stojí v Chicagu a je osm metrů vysoká, i na mnoha dalších pracích a modelech pro pomník Bitvy národů u Lipska,“ píše Schwantner ve svém životopisu.

Po krátkém období vlastního berlínského ateliéru přichází roku 1914 do Vídně. Je sice rok nato navržen Českou akademií umění a věd na prestižní „Římskou cenu“ za plastiku Ukládání Krista, ale tuto poctu už válečný dobrovolník Schwantner, poručík II. pěšího regimentu, nepřevezme. Bojuje v Haliči, na Volyni i v Rumunsku, účastní se i dvou bitev na řece Soče. V srpnu roku 1916 se sice ve Vídni žení s Hermínou Schlezingerovou, ale jako většina válečných manželství je i toto později rozloučeno. Roku 1918 je nadějný sochař z rakouské pěchoty propuštěn a vrací se ke svým rodičům do Albeřic, kde otec Augustin vede už téměř patnáct let hostinec. Zřejmě se mu nedaří špatně, protože nechává synovi postavit v Trutnově vilu s ateliérem. Právě odtud umělec v srpnu 1946 odchází i se svou druhou ženou Annou a ostatními vysídlenými, a to i přesto, že je mu údajně dána možnost zůstat.

Jedinečný mistr kamene, kovu, dřeva i hlíny, hostitel indického básníka a myslitele Rabíndranátha Thákura, soucitná duše, která riskovala podáváním chleba židovským zajatkyňmi koncentrák, velký podporovatel esperanta – jazyka všeobecného dorozumění – se ocitá v malém městečku u Magdeburgu v sovětské zóně a v dílně sochařské firmy v Salzlemenu spí osm měsíců na ponku přikryt kabátem, protože pro něho není v blízkosti žádný byt. Přes péči své ženy umírá v pouhých šestašedesáti letech.

Mnohem více se mělo dochovat ze života a díla umělce, do jehož osudu tak neblaze zasáhly dvě světové války! Získat pro tuto knihu obsažnější a pravdivé informace se nakonec podařilo díky úsilí týmu badatelů, neboť matriky zůstávají dobře uloženy. Zato mnohá, zejména monumentální Schwantnerova díla ale už známe jen z fotografií a dobového tisku. O to cennější jsou plastiky v majetku českých muzeí a také ty, které jako zázrakem zůstaly na svých místech v těžce zkoušené poválečné krajině. Víceméně neporušen je naštěstí i jeden z nejkrásnějších pomníků, který Emil své babičce Francisce, „geboren Schwantner“ vytvořil pro maršovskou hrobku rodiny Friesů.

Zařadit Emila Schwantnera do některého z kunsthistorických šuplíčků snad ani nelze. Expresionista? Nepodobá se žádnému ze současníků, jeho písmo je zcela svébytné, a tudíž snadno rozpoznatelné, a to i přesto, že je to Schwantner stokrát jinak! Co vlastně „Srdce Páně“, důstojného Krista, který se s laskavým, ale trpkým úsměvem zastavil u hřbitova v Žacléři, spojuje s rozevlátým „dürrerovským“ Tancem smrti? Úsilím napjaté postavy „akumulátorů“ z obyčejného popelníku žacléřské porcelánky s poklidným reliéfem antického Merkura? Muskulaturu Zuřícího býka s hladkými liniemi panteří mrštnosti či s dobřáckou matkou Kozou? Co pojí ušlechtilou tvář „otce Krkonoš“ Prospera Pietta s grimasami tří vyděšených vojáků na německém válečném pomníku, který v následující vojně rozebrali sami Němci? Lze vnutit kázeň tvaru, který vytryskne jako fantaskní květina z dlaní kouzelníka? Tajemství pohybu, skryté energie, vášni a citů už hledali v neživé matérii barokní umělci. Stejně jako oni našel je i Emil Schwantner.

Mánesové

„Poslechla Máli, ty hodiny by mohla dávat už od zítřka. Hrabě Rudolf si arci takových věcí příliš nehledí, ale oni, oni mají jméno. Jich by na zámku rád viděl. Ostatně slečna Lojzís je docela milé dítě. Co jí matka zemřela, starají se o ni jen chůvy a je až s podivem, že ji nedokázaly zkazit. To ví, jiných dětí na zámku není a Aloisie je jedinou dědičkou. Tak co myslíš? Šla by?“

Amálka si povzdechla. Právě zítra! Pepi s tatínkem se chystají ke Sněžným jámám. To bude určitě nejhezčí výlet z celých prázdnin. Léto je sice chladné a nahoře na hřebenech dokonce teď v půli července sněžilo, ale kdypak se sem zase příště dostanou?

„Tetinko, vy jste tak hodná. Já vím, že se staráte, kde a jak si i tady nějakou tu zlatku přivydělat. Bylo by jistě nezdvořilé zklamat jeho hraběcí milost, ale já bych přece jen ještě ráda na pár dní s Pepim na hory. Tatínek říká, že ty moje skici jsou docela slušné a že teprve v horách se ukáže, co v kterém krajináři je. Viděla jste už, co přinesl zpod Žalého Pepi?“

Jak by paní lékárníková Kablíková neviděla! Celý dům žil už po několik dní návštěvou pana profesora Mánesa a jeho dětí. To, co spatřila ve skicáři dvacetiletého Josefa, je tak vyspělé a malířsky odvážné, že není třeba pochybovat o jeho budoucím úspěchu. Obdivuhodně skloubený klasický a romantický styl, a navíc ještě něco, něco nesmírně emotivního v barvách i ve výrazu, jakási zvláštní impres... I do Antonínových prací, jako vždy dokonalých v klasických liniích, se poslední výpravy do hor zapsaly jistou proměnou. K pohodě srpnových dní na vrchlabských vedutách, ke kapličkám, polním a lesním cestám s kamennými můstkami, přibyly v akvarelech i na plátnech romantické partie s bouřnými mračny, skaliska a mlýny v horách. Ty Antonínovy mlýny! Často se vydával proti proudu Labe jen kvůli nim, ne nadarmo byli Mánesové z mlynářského rodu! I starší Václav našel před pár léty na Krkonoších nejeden námět pro své oltářní a historické monumenty. Malému Quidovi je teprve dvanáct, už dva roky také pilně studuje na malířské akademii jako Josef, ale Krkonoše jsou pro něj zatím spíše náročným výšlapem. Nejvíce ale paní Josefínu překvapila právě Amálie.

Vrchlabí od jihovýchodu, A. Mánes, olej na plátně, 1832

V tom děvčeti opravdu něco je! Jak svědomitě a bystře umí pozorovat přírodu. Jak je možné, že její práce mají tak moderní romantický styl a efektní kolorit, když se pro samé kondice do plenéru ani do uměleckých salónů téměř nedostane a jediné malířské vzdělání jí dal otec? Nu, ale přece jen, dívka – krajinářka? Nebylo by pro ni snadnější malovat zátiší, květiny a možná portréty, než vláčet hodiny cesty stojan, plátno a škatule s barvami na zádech? No ovšem, cožpak to neznám sama z botanizování po horách, usmívá se v duchu paní lékárníková. Bože děvče, jak já ti rozumím!

„To je její věc, Máli. Já jen, co na zámek vzkázat. Však ještě neodjíždí a těch pár hodin se jí může hodit. Ona jistě zastane obojí – plenér i kondice.“

A zastala. Třiadvacetiletá Amálka Mánesová poprvé v životě prošlapávala botky na ostrých suťovicích, zahřívávala zkrhlé prsty v kapsách štrapáčního převlečníku a nedbajíc na nepohodu kreslila a kreslila. Celou duší vnímala a snažila si zapamatovat onu

neopakovatelnou a doposud nikdy nevídanou krásu hor. S hlavou plnou dojmů pak sedávala několikrát do týdne se slečnou Aloisií – tu v zámeckém parku, tu v některém ze salónů – a vedla jí ruku při zdolávání školáckých akvarelů. Slečna „dělala pokroky“ a Amálie se krůček za krůčkem učila vzdalovat svých snů o první velké české krajinářce.

Jen v dílech jejího otce Antonína mohly Krkonoše zazářit teplými tóny léta, měkkými odstíny zeleně i tajemným svitem z nitra skal. Jen pro její bratry se Krkonoše mohly stát cílem dalších malířských poutí. Josefovy motivy krajiny mýtické, majestátní Sněžka v ranním slunci i panorama hraničního hřebene s žulovými skalisky se jednou proloupe do krajiny „Rukopisů“. Jeho luna putující nad horskými hřbety, opálové světlo pronikající mlhou i studie sfér, napoví cestu budoucím českým impresionistům. Quidova studie „Josefína Kablíková u Sněžných jam“ byla původně připisována Josefovi. Není divu. Nenajdeme tu nic z oblíbených Quidových žánrových detailů, zato měkké tóny

Vrchlabí – vstupní zámecká hala, akvarel na papíře, zřejmě dílo A. Morzinové

Starý mlýn v Hořejším Vrchlabí, A. Mánes, akvarel na papíře, 1830–1832

U augustiniánského kláštera, A. Mánes, akvarel na papíře, 1830–1832

Josefína Kablíková u Sněžných jam, K. Kosack, olej na plátně, 30. léta 20. století

Josefovy malebnosti svědčí o tom, jak asi společná cesta do Krkonoš v roce 1847 sblížila oba bratry s tak odlišným výtvarným projevem, a nakolik tu Josefova práce ovlivnila Quidův umělecký výraz. Paní Josefína, provázena svým pomocníkem při jedné ze svých botanických výprav na hřebeny, jako by právě našla onu primulku – tu které dal přítel Opiz, ředitel pražského botanického ústavu, jméno *Primula kablikia* – a na minutku se přemýšlivě zahleděla na nově přičozí, než rostlinku uložila do botanické brašny, odložené na balvanu. Za postavami se v dálce prostírá široká, modravá jelenohorská kotlina a také chatrč na okraji srázu dává tušit závratnou hloubku Sněžných jam.

Originál obrazu, který vznikl podle této studie v roce 1848, je majetkem jelenohorského vlastivědného muzea, muzeum Krkonošské vlastní pouze novodobou kopií.

Po Amálii Mánesové nezbylo z jejích cest do Krkonoš téměř nic. Snad jen pár skic tužkou, které prozrazují skvělé nadání navzdory tomu, že jde jen a jen o studii, a pak několik neumělých akvarelů, zobrazujících puntičkářsky přesně a bez talentu biedermeier zámeckých pokojů. Možná – snad pod Amáliiným vedením – je namalovala ve Vrchlabí onoho léta roku 1840 slečna Alosie Morzinová.

Ze života horalů

Sudičky, které 14. února roku 1890 už poosmé navštívily rodinu magdeburského stolaře Carla Fuchse, upředly novorozenému Erichovi vskutku zvláštní osud. S vážnými následky dětské obrny se bude vyrovnávat celý život, oba rodiče mu záhy po sobě zemřou právě tehdy, kdy je bude potřebovat nejvíc, válka mu vezme to, co měl nejraději. Všechna závaží osudových vah ale vyrovná obrovský, jedinečný talent. Kdo první rozpoznal, že truhlářovic Erich umí kreslit jako nikdo v okolí? Snad maminka Gustinka? Anebo některý z učitelů doporučil nijak zvláště movitým Fuchsovým, aby dali synka do škol? Tak, či tak, měšťanku vystřídala Škola uměleckých řemesel v Magdeburku a i tam jeho talent a píle musely oslnit natolik, že mu zachránily studia. Jak se ukázalo – neznámým mecenášem, který mladému Fuchsovi věnoval po smrti jeho rodičů značný obnos – byl jeho profesor Alois Kolbe, který také přesvědčil o nadání svého studenta i dalšího dárce, významného magdeburského průmyslníka Richarda Töpffera. I prázdniny si tedy chudý studentík mohl najednou dovolit! Jeho bratr v Liebau, zaměstnanec Hessovy dřevařské a truhlářské fabriky, mu sice školy platit nemohl, ale na vakace Ericha zval – a ten tak mohl alespoň na báječný čas léta vyměnit polabské nížiny za úchvatné panorama Vraních hor a Krkonoš.

A Štěstěna opět zasáhla: právě první obrázky z Krkonoš rozhodly o přijetí devatenáctiletého Ericha Fuchse na Státní akademii pro grafické umění a knihařství v Lipsku! Ano, v Mekce uměleckého tisku! Ve Velmoci tiskařství knižního, kartografického i hudebního, kde už v roce 1515 využili Guttenbergova vynálezu k větší slávě města, lipských tiskařských dílen a vydavatelství! Budoucí grafik, zatím ovšem jen talentovaný a houževnatý student, si toho jaksepatří považoval! Technikou jeho srdce se stal lept. Teploučká měď, destička překrytá voskem s voňavou pryskyřicí a trochou asfaltu a jehla, jejíž – i nejdrobnější tahy – vyleptá mezi voskovými plochami kyselina a předá pak v tisku každíčký vryp

Hra na roh, lept, 1929

archům papíru. Časem si skutečného mistra Fuchse také podmaní jako pel lehoučká akvatinta a kombinací si vytvoří vlastní, zcela jedinečný postup, takže ani renomovaní znalci nebudou moci vždy s určitostí říci, jakouže technikou vlastně byly jeho grafiky vytvořeny.

Krkonoše jsou ze slezské strany docela jiné. Zatímco, do Čech vybíhají z hlavního hřebene táhlé horské hřbety, dlouhá údolí jsou modelovaná dvěma největšími krkonošskými ledovci a ledovcové kary široké jako mísy, na severní straně pásmo horských hřebenů příkře spadá do Jelenohorské kotliny, jednolitá linie horské hradby strmí jako přízrak nad krajinou a ledovcové jámy tu uchvacují dokonalostí a závratnou „výškou“ svých stěn. Ze skal se řítí bystřiny, ledovcová jezera jsou jako bez dna a nad hranicí temně zelené lesní divočiny stoupají podivná procesí skalisek. Severní „hory obrů“ uchvátily nejednoho malíře, ale pro Ericha Fuchse se staly osudem, celoživotní inspirací. Ale nebyla to jen krajina. To osudy jejich lidí

dodnes se vzácnou přesností a pečlivostí uchovávají na Fuchsových grafických listech její tvář.

V Krkonoších se natrvalo usadil po studiích, roku 1914, a poté, co se v Drážďanech oženil, žil postupně na několika místech v podhůří, až si nakonec ve třicátých letech nechal postavit u řeky nedaleko starého mlýna v malé vesničce Hain svůj „Fuchswinkel“ – malý domek, tak akorát pro skromného kumštýře. Kolem bukové lesy a daleké výhledy, jeden z nejkrásnějších horských vodopádů téměř za humny, nádherné místo, které samo o sobě mohlo k inspiraci stačit. Soubory jeho leptů ale svědčí o tom, že se malíř ve všech ročních dobách vydává na dlouhé cesty přes Krkonoše, vandruje ze Slezska až do Čech a z jeho náčrtů a skic se rodí jedinečné svědectví o přírodě a lidech.

Cyklus dvou set šedesáti listů „Slezský lid“ sestává ze sedmi částí – Horská vesnice, Tkalcovská jizba, Řemesla a zvyky, Sklářská huť, Slezské postavy a typy,

Kupky hnoje, lept, 1930

Život v horách, ze slezského pohraničního městečka. V nich pečlivě dokumentuje vše, co už je dnes víceméně minulostí – Josefininu huť a výrobu křišťálu ve Schreiberhau, malíře skla v Petersdorfu i brusiče v Hermsdorfu, plátenické městečko Schömborg – dnes Chelmsko – s barokními podsíněmi i rázovitými dřevěnými domky tkalců. Kam se v jeho hnědých, zelených a modrých tónovaných leptech poděla všeobecně tolik oblíbená malebnost krajinářských námětů? Ani v souboru uloženém v Krkonošském muzeu nenajdeme žánrové obrázky, jen temné listy se sítěmi droboučkových čar, jako na dlaních rozpraskaných dřinou... Všechny, jeden za druhým, podávají pravdivé svědectví a často, téměř jako „momentky“, zastavují čas – Erlebachova chalupa na Studničních Boudách – „Předsíň“ – světlým obdélníkem dveří nahlížíš slepice a na zápraží světnice sedí trojice dětí. „Na půdě“ – kope sena snad dvakrát větší, než je sám, ukládá hospodář typickým, do straně obráceným maloúpským vikýřem – „ Výroba sýrů“ – stařenka formující tvarůžky do krabiček z loubků – „Klekání“ – ve svahu

zastavené rohačky s loktuší sena a modlící se muž, „Krmení pro zvěř“ – cesta na sněžnicích k zásypu a na zádech horala otep maliní, Schaffgotschova obora, Modrý a Obří důl, zmizelé Scharffovy boudy na Čertově louce, Sněžka. Je zřejmé, že malíř nezapomněl, co to je chudoba a odříkání a neúnavně pracuje, jako by tušil, že také horské samoty a typický svět jejich obyvatel doba brzo smete.

Unikátní soubory leptů, významná díla umělecká i dokumentární, byly Erichovi Fuchsovi zkonfiskovány spolu s veškerým majetkem v roce 1945, svůj Fuchswinkel ale opouští až s posledními vysídenci v roce 1948. Usazuje se v Porýní – Vestfálsku a dál pracuje na svých rolnických a řemeslnických. Dožívá v hesenském Marburgu, jehož hrázděné domky a náměstíčka mu alespoň trochu připomínají jeho milované Slezsko. Štěstěna ho ale zcela neopouští. V roce 1959 se mu daří získat zpět zabavená díla, dočká se i udělení Slezské kulturní ceny a jeho práce jsou nově vydány.

Předsíň, lept, 1928

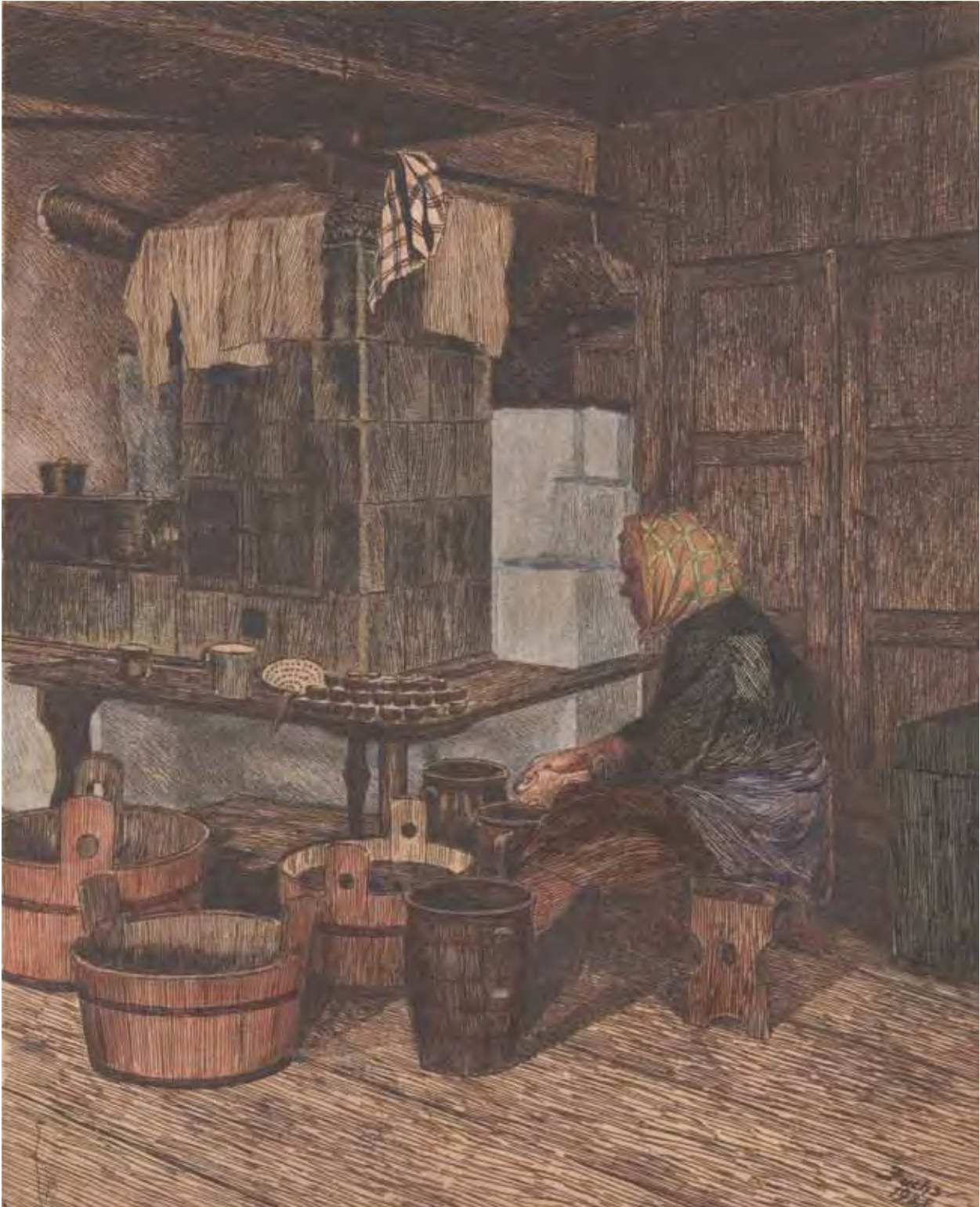

Na půdu, lept, 1929

Krmení pro zvěř, lept, 1930

Výroba sýra, lept, kol. 1928

Ranní polévka, lept, 1928

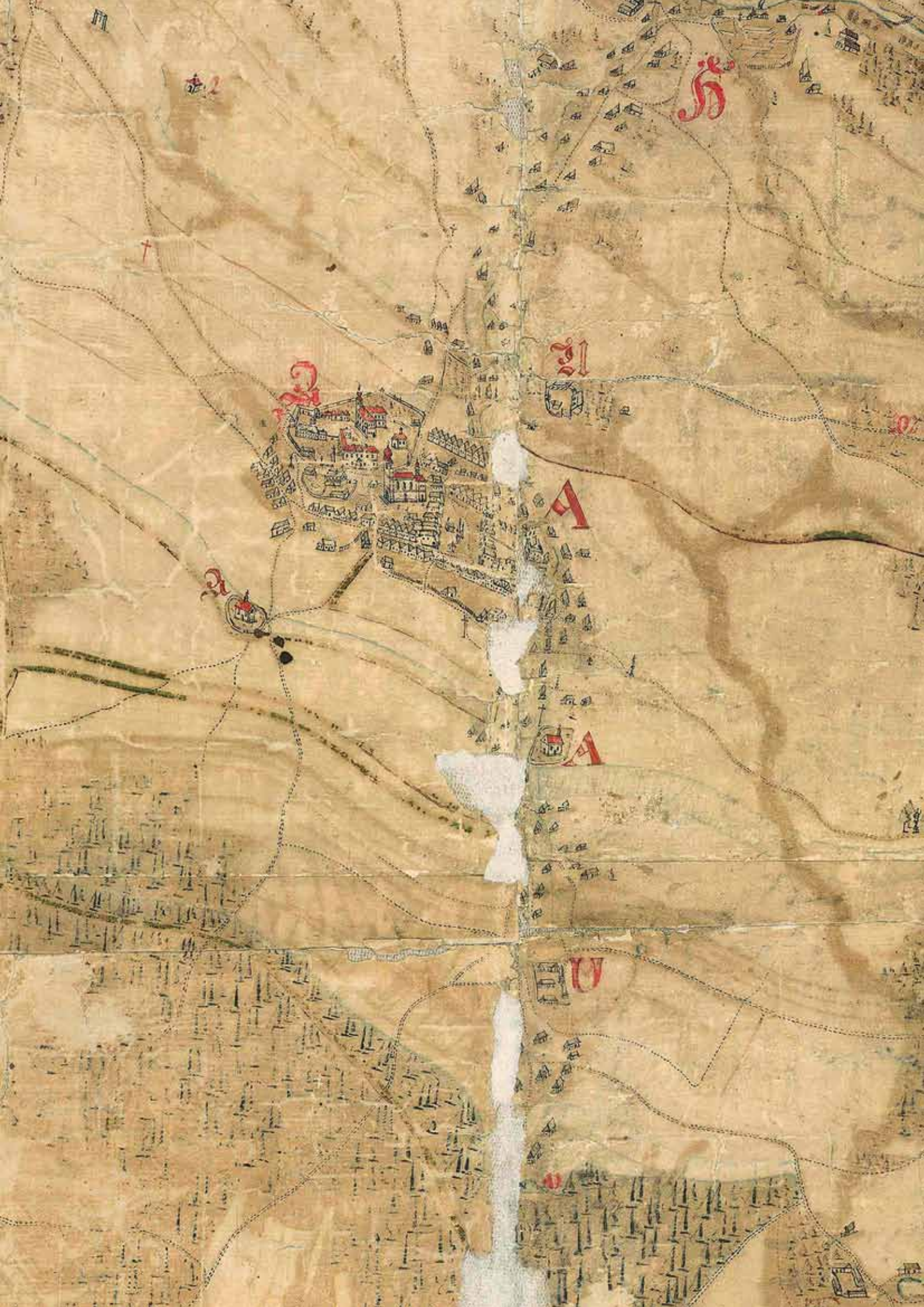

Grauparova mapa

Stát se přísežným zemským měřičem a podle umění geometrického instrumentem vyměřit a do gruntu vložit, na papír uvést a vymalovat i vypsát „circumferentz“ – co by vůkol leželo – a „distanCIAS locorum“ – jak jedno místo od druhého daleko leží – bedlivě a pravdivě vyhledat tak, aby každá věc „in puncto“ – na svém místě postavena byla – to jistě nebyla věc snadná. Ani před rokem 1718, kdy byla poprvé v Čechách založena stavovská inženýrská škola, ani potom. Jeden každý, kdo se chtěl zeměměřictví přiučiti, vyhledal některého z učených mistrů a u něho se sám vzdělával jako pomocník, neb dobrých měřičů bylo stále třeba.

Pro pomocný orgán české komory a úřadu desek zemských stanovilo zemské zřízení již od roku 1500 pevný plat. Zemský měřič měl obstarávat vyměřování a mapování při nejrůznějších změnách a převodech pozemkového majetku, při sporech o zemské a jiné hranice, při opevnovacích pracích i při splavňování řek. Syn pražského měšťana, zemský měřič a od roku 1755 také hraniční inženýr Alois Kolbe, měl ve své době pověst jednoho z nejlepších kartografů Království Českého. Také on se jako nižší soudní úředník stal příručím a tak řečeno se vyučil u Josefa Jana Manna, autora jedné z prvních map Západních Krkonoš – mapy jilemnického panství. Hotova byla v roce 1754, ale téhož roku zemřel majitel tohoto panství, hrabě Bedřich Harrach. Jeho syn Arnošt Quido už před svým nástupnictvím zahájil mnohé kroky k lepšímu hospodaření, zvláště pak v dosud málo využívaných horských oblastech. Podle hospodářských instrukcí z roku 1748 měl být zejména rozšířen rozsah horských pastvin, počet seníků i stav dobytka. Vysoká úroveň lesnictví na jilemnickém panství byla všeobecně známa – však také pražské gubernium jmenovalo hraběcího myslivce Noska zkušebním komisařem pro adepty lesní služby. Stav lesů byl nicméně v Čechách, zvláště pak v mnoha pohraničních oblastech, velmi neutěšený, a tak byl kvůli postupující devastaci i nedostatku dřeva vydán i „Císařský královský patent lesů a dříví, ustanovení v království Českém se týkající.“ Také na Jilemnicku bylo třeba přesně zjistit výměru lesů i zásoby dřeva a dle toho stanovit možný růst těžby, ale protože Mannova mapa vzhledem k novým potřebám během dvaceti let rychle zastarala, chtělo to mapu podrobnější

Aby odlišil obce, hospodářské dvory a pivovary jilemnického a branského dílu, použil Graupar dva typy písmen – frakturní písmo pro lokality na Jilemnicku a běžné písmo humanistické pro Brannou

a přesnější. Hrabě Arnošt Quido proto nechal celé panství znovu vyměřit a práce zadal přímo zemskému měřiči Kolbemu, který měl i zkušenost s mapováním několika středočeských velkostatků. Jeho spolupracovníkem, zpracovatelem podrobné legendy i rádcem v mnoha místopisných záležitostech měl být panský hospodář a správce, rokytnický Jan Antonín Graupar. Poslední historické průzkumy dokazují, že mapu, která nese jeho jméno, vypracoval zcela sám. Nicméně už jilemnický advokát, znalec krkonošské přírody a autor jednoho z prvních bedekrů Jindřich Ambrož, který mapu zkoumal někdy v první polovině minulého století, kdy ještě byla v poměrně zachovalém stavu, našel v levém dolním rohu pouze jedno jediné jméno: „Anton Graupar Wirtschaftfer alda: Aufgenommen und mappirt Anno 1765“ – Antonín Graupar, zdejší správce: zaměřeno a mapováno roku 1765. Snad byl mistr Kolbe více zaneprázdněn svým hlavním posláním, totiž mapováním českých hranic

Tato pravá horní kartuše jako jediná obsahuje symboly výlučně nepísmenného a nečíselného charakteru

s německými státy, Jan Graupar se ale zhostil svého úkolu nad očekávání dobře. Jeho usilovnou prací vznikla jedna z nejkrásnějších, nejpřesnějších a také dodnes nejcitovanějších historických map Krkonoš, pravý skvost barokní kartografie.

Dokončena byla v roce 1765 a oproti Mannově mapě zahrnuje celé alodiální panství Jilemnice, majorátní panství Branná i se dvorem Žďár, přikoupeným v roce 1745. Hranice běží podél Jizery k Hrabačovu a dál k Peřimovu a Martinicím, odkud se táhne ke Kunčicím, vede mezi Vrchlabím a Brannou k Mrklovu, překračuje Labe a zase se vrací, obchází Herlíkovice, proti toku řeky stoupá k Labskému dolu, mezi Dvorským a Medvědíím potokem se šplhá až k Velkému Šišáku a od státní hranice pak schází k Harrachovu. Jako dodatek působí bokem zakreslená část s Čertovou loukou a při okraji s Luční boudou, která již leží na území vrchlabského panství.

Harrachov, Nový Svět a Rýžoviště na Grauparově mapě

Největší kuriozitou jsou obrázky staveb. Do posledního domku v každé horské vsi jsou všechna sídla nakreslena z ptačí perspektivy, včetně čtrnácti panských dvorů se všemi detaily jejich areálů, stejně jako u sedmi horských pasteveckých bud, čtyř skelných hutí – novosvětské, rokytnické, bedřichovské a vítkovické – železných dolů v Poniklé, na Jestřabí, na Mísečkách a na Benecku, bedřichovského a arnoštovského hamru, tkalcoven, pivovarů, bělidel dokonce i s rozprostřenými plátny, „hrablí“ k zadržování plaveného dřeva na Milnici, Jizerce a Jizeře, vodních mandlů, mysliven i devatenácti rybníků. Kde bral panský správce tolik fantazie, smyslu pro perspektivu a kreslířské zručnosti, že všechna ta staveníčka, všechny kostelní věžičky, stříšky i nádvoříčka, trpasličí jako z příběhu o Gulliverovi, jsou vyvedena do všech podrobností a přitom zakreslena s naprosto správnou orientací

i poměrem velikostí? Mapa byla původně barevná, a tedy i veselá – střechy svítily červení, modře se táhly stužky řek, zelené byly lesy a panské obory. I když barvy časem vybledly, stále v lesích rozeznáme buky, smrky i kleč nad alpskou hranicí, všechny cesty jsou tu i s dobytčími stezkami na hřebeny, na návrších boží muka, křížky v polích... Číslice a písmena legendy doplnil autor podrobnými popisy, a tak třeba víme, jaké byliny rostly na Labské louce, jaký je původ některých místních názvů anebo místopis Slezské hranice.

Jedinečná jsou i parerga, rytiny údajně provedené rovněž podle kreseb Jana Antonína Graupara. Po stranách mapy bezmála dva metry široké a tři a půl metru dlouhé, zpracované v měřítku 1 : 2160, jsou vyobrazena také některá místa a města mimo jilemnické panství i zajímavá řemesla a činnosti. Je tu Jičín

Labe protékající Labským dolem, zobrazeno v pravé horní části mapy

s valdickou kartouzou, Vysoké nad Jizerou s půvabným obrázkem legendárního Havlase Pavlaty, s jeho milířem i medvědem, je tu Nová Paka a Vrchlabí i slezský hrad Kynast, Warmbrunn neboli Teplice, Hirschberg čili Jelení Hora a dokonce i Sněžné jámy. Po řece se plaví dřevo, parergon hornictví znázorňuje hlubinnou těžbu a horníky při otevření nové štoly, dokonce zobrazuje i skutečného šichtmistra Jäkla, správce arnoštovského hamru, kterak oceňuje vzorky rudy. Je tu pohled do tkalcovské dílny, pastva i lov a známý obrázek sklářské pece v plné práci dnes zdobí také interaktivní historickou mapu na webových stránkách harrachovské sklářské hutě.

Celofánem krytá Grauparova mapa léta visela na schodišti jilemnického zámku, odkud ji jako vzácnost převezli do Státního archivu v Zámruku. Vrchlab-

ské muzeum ale vlastní celý soubor devadesáti skleněných desek, na které zachytil toto jedinečné dílo fotograf Zdenko Feyfar. Dokumentována je tedy černobíle, ale v mnohem lepší kvalitě a ostrosti, než jakou dnes má poněkud vybledlý originál. A osudy autora mapy? Býval prý velmi přísným správcem a jen jako zázrakem přežil selské povstání, za kterého vzbuření poddaní zcela zničili jeho rokytnický dům. Údajně sám pak dodatečně na své mapě označil místo ve skalách nad arnoštovským hamrem, kde se mu podařilo ukrýt. Mohl ho dobře znát, stejně jako mnohá další, která při svém mapování prochodil a podrobně popsal: „Příkrá skála, kam se tvůrce této mapy za vzbuření selského lidu 1775 vzniklého musel – smrtelně zraněn – 24. března se svou rodinou utéci“. Dílo tak možná zachránilo svému autorovi život a dodnes „mapuje“ i jeho příběh.

Erlebachova bouda

Ještě na prvních fotografiích vyhlíží to poněkud neforemné, bachraté stavení mezi kamením opravdu jen jako „přístřeší“. Jako by tu vsutku stála pouze samotná střecha, odolávající na severozápadní návětrné straně šikmou plochou své valby metelícím, a jen „při střeše“, až u země, se krčila mrňavá okénka. Ten koráb, ta dobrým šindelem krytá archa, vyplula pod Stříbrný hřeben na pomoc poutníkům už za panování císaře Josefa II. Jak tehdy vypadala, se můžeme jen domnívat. Možná už měla svůj ke svahu obrácený seníkový vikýř, kterým se dalo seno pohodlně dopravit až na půdu, sloužila totiž na samém počátku také jako pastevecká bouda. To až mnohem později dostala dokonce číslo popisné, které jí zůstalo až dodnes.

Od počátku měla štěstí na své lidi. Na Ignáce Hollmanna, který ji postavil, na jeho syna Paula i na šetrného a zbožného vnuka Franze, který – jak se dočteme ve farní kronice Špindlerova Mlýna – „dne 25. prosince 1840, v den narození našeho Vykupitele dostavil se k administrátorovi lokálie a oznámil mu svou záležitost spočívající v úmyslu opatřit špindlerovský kostel sv. Petra sanktusovým zvonenem a převzít všechny náklady na jeho pořízení.“ I první Erlebach jménem Franz z Boudy u Sněžných jam, který od Hollmannů boudu koupil, nebyl jen tak někdo. Právě tento rodák ze Svatého Petra, meteorolog, výtečný horský vůdce, výrobce sněžnic a také fotograf, pořídil ještě před rokem 1900 první fotografie své „Erlebašky“. To on při obchodní stezce, vedoucí z Bedřichova přes Dívčí lávky, Bílé Labe a sedlo Malého Šišáku, u cesty, kterou putovali sýraři, pláteníci i obyčejní pocestní až do Slezska, vytvořil z boudy – útulku, boudu pro hosty. Možná nebyl hospodářem nejprozíravějším, ale nabídnout příjemný nocleh a dobrou domácí horskou stravu, to už za něho patřilo k dobrému jménu Erlebachovy boudy. Už tehdy si pochvalovali hosté, mezi nimi i první lyžaři, že si zachovala svoji starou atmosféru. Přestože okolní horské boudy kvůli turistům kvapem modernizovaly a jejich interiéry nabývaly obvyklé podoby hostinců, u Erlebachů dál žhnula ve velké světnici

Lyžaři před Erlebachovou boudou kolem roku 1910

kachlová kamna, kolem stěn stály lavice a v podkrovní čekaly dvě komůrky s čistě povlečenými postelemi. Bouda si samozřejmě zachovala svoji hospodářskou část s chlévy, měla dobrý sklípek s haltýřem, ve kterém voda přitékající z pramínek nad boudou chladila konve s mlékem. Měla staré kamenné zápraží, voněla senem, a když v zimě sahaly závěje přes okraje střechy, proč si z ní neudělat lyžařský můstek?

Dobrym duchem toho horského stavení byla i Franzova dcera Karolína, která šťastně zachovala boudě její staré kouzlo – a nejen to. Na svých místech ponechala almárky i bidla na peřiny, máselnice i malovanou truhlu, kolovrat i „skleniček“ a v jednotě času a prostoru tak pomohla udržet boudě jejího genia loci. V jednom z nejšťastnějších období se její syn Reinhard

usadil ve staré fotokomoře, kterou si na boudě zřídil děda Franz a začal pořizovat snímky všeho, co se dělo na boudě i kolem ní. Momentky z nejrůznějších taškařic s hosty i zimní krajinné záběry, skupiny přátel i portréty celé rodiny, hrané scénky i skutečnou dřinu kolem svážení dřeva, sekání luk a dobývání pařezů. S matčinou sestrou, tetou Gabrielou sjezdili jako výborní lyžaři celé okolí, a tak se do archivu jeho skleněných negativů dostaly i lyžařské závody a tu a tam i stavební detaily horské boudy a jejího vnitřního uspořádání.

30. ledna roku 1915 Reinhard jako příslušník druhé roty 11. pěšího pluku zeměbrany, umírá na úplavici ve vojenském špitále ve Wadovicích a zavírá se tím i jeho výjimečné album Erlebachovy boudy. V prosinci

Pohled na Erlebachovu boudu kolem roku 1910

téhož roku tragicky zahyne i jeho otec Filip Erben. Karolína zůstává na boudě sama se svou tchýní a začíná splácet nemalé dluhy, sečtené a podtržené válkou. Není divu, že v roce 1922 adoptuje šikovného vyučeného tesaře Františka Kukačku, který přichází sloužit do Krkonoš jako financ. I on se stává jedním z lidí, na které měla Erlebachova bouda štěstí, ale je to ale už docela jiný, i když velmi známý a slavný příběh. Ani v něm nechybějí fotografie boudy a života kolem ní, které pořídil František Erlebach – Kukačka a které se nacházejí v archivu jeho rodiny.

Když ale v roce 1969 paní Chudomelová, správcová Erlebachovy boudy, tehdy majetku Centrotexu,

objevila velký soubor skleněných negativů a nabídla je Krkonošskému muzeu, bylo okamžitě zřejmé, že jde o skutečný poklad. Není snad horské boudy, která by měla tak rozsáhlou fotografickou dokumentaci z přelomu 19. a 20. století, a navíc kolekci tak dokumentárně bohatou a zachovalou. A protože bouda má na své lidi štěstí dál, našli se majitelé, kteří novostavbě z roku 1985 už velkou část jejího staré atmosféry horského klidu a pospolitosti vrátili. I jedinečný „skleněný“ archiv by mohl být časem obohaten o soubor fotografií kouzelné novodobé kapličky svatého Františka, která dnes stojí vedle Erlebachovy boudy, nebo o snímky moderní haly horského hotelu, ve které nepřestává šumět voda ze starého haltýře.

Hosté před boudou kolem roku 1910

Hosté na Erlebachově boudě, uprostřed majitelé boudy Karolína a Filip Erbenovi kolem roku 1910

Hosté v interiéru Erlebachovy boudy kolem roku 1910

Majitel boudy Filip Erben (vlevo) hraje s hosty karty

Krkonoše Jiřího Bruníka

Co přimělo roduvěrného Plzeňáka, absolventa tamní obchodní akademie, ještě s výukou Baťovského účetnictví, aby v padesátých letech opustil své první místo v pražském Výzkumném ústavu strojírenství a odešel „do Špindlu“? Možná to byl i byt, který se Jiřímu a jeho Janě nabízel k úřednickému platu. Každopádně to ale byly hory a hlavně – svoboda. Málo platné „Jednou skautem, navždy skautem“ – a Jiří byl navíc i skautem vodním! Závodní kanoistika a vůbec pranice s živly mu musely v tom technicko-organizačním aparátu strašlivě chybět. Odněsť to tedy aparát fotografický, který si i s ostatním vybavením a s vášní amatéra, vzal do hor s sebou. Opravdu nemohlo trvat dlouho a úřednická kariéra na horách padla. Stačil se totiž při práci vyučit fotografickému řemeslu a absolvoval na výbornou. Rozhodl se tedy věnovat své zálibě, jenže... Jak pravil malíř Vladimír Komárek – „Pro všechny může malovat jakorát komunál“ – a o fotografování to platí stejně. Jiří chtěl víc.

Začaly se mu zajídat prkené boudy pod trasami lanovky, odkud měl fotograf vyskočit a v cukuletu pořídít povedené snímky „opic na háku“, jak se neuctivě říkávalo rekreantům na sedačkách. Ani „skupinovky“ ROH jeho komunální dráhu nezachránily. Čím dál víc ho lákaly kopce, Krkonoše ale už tehdy fotili jiní, renomovaní mistři. Začal tedy jezdit až na Slovensko, z hor do hor, spával v autě a z jeho

kamery jako první vycházely nádherné horizontály Nízkých Tater. Řekne se komerce, aby se jeden uživil, ale jen díky ní mohl konečně získat prostor i pro volnou tvorbu. Jak to už Vlčatům připomínal Náčelník? „...A také je třeba toulat

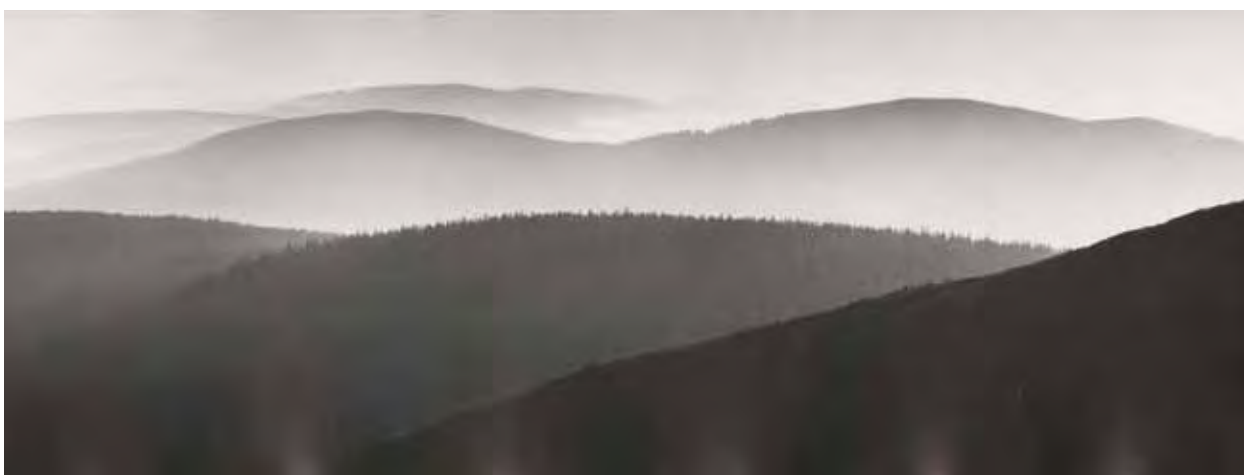
se a hrát si – potkáš myšlenky a najdeš sílu je usku-
tečnit. Nikde se nedá víc zakusit, než na cestách bez
domova. Dobré i zlé. Poznání je smyslem cest...”

Pak se ale rozstonala Jana, a to vážně, a katego-
rický imperativ Jirkovy setrvalosti a odpovědnosti ve-
lel „z volné nohy“ zpět. Že ovšem nabytou svobodu už nevy-
mění za další rozjívěné odboráře, to věděl zcela jistě.
I stalo se, že na Správě Krkonošského národního parku
a v redakci jejího vlastivědného časopisu – prakticky
jediného, který u nás bez větších úrazů přežil normali-
zaci – sháněli fotografa. A tak začala nová, tentokrát pat-
náctiletá cesta za dalším výučním listem, cesta poněkud
krušná, ale nesmírně štedrá. Právě na ní totiž můžeme
najít počátek Bruníkovy svébytnosti. V popisu práce měl
sice výrobu snímků z přinesených filmů a také fotogra-
fie na objednávku redakce časopisu Krkonoše, ale jaká
to byla zadání! Od národopisu, umění a historie přes
místopis a architekturu, až po celé spektrum přírodních
věd. Od skalních monumentů k nejdrobnější žouželi, od

flóry na horských hřebenech až ke zvěři, která nepo-
stojí, od vodopádů až k mrazivým terasám polygonálních
půd. Fotografové, podobně jako novináři, bývají často
jen „letem světem.“ Málokdy mají příležitost využit se
něčemu důkladněji, zatím co tady se nabízelo i úžasné
poznávání, tedy příležitost pro jedinečný dokument!
I to, co mu ze sedmatřiceti všelijakých fotoaparátů
přinášeli na černobílých negativech někdy i v hodně
mizerné kvalitě pracovníci Správy, to všechno se učil
vidět jako zajímavé a inspirativní. Pravda, často se
z jeho ateliéru ozývala slova velmi neslušná o kvalitě
fotografického umu některých lesáků i vědátorů. Jiří
ale dobře věděl, že se vyplatí snaha udělat i z done-
sené amatériny slušnou fotku, protože to, co na ní
ochrana přírody zachytila, bylo mnohdy jedinečné
a mohlo obohatit a nasměrovat i jeho vlastní tvorbu.
Dodnes je z jeho fotografií Krkonoš znát, že o horách
věděl mnohem víc, než jen kam si zapíchnout stativ.
I když budme přesní – Jiří Bruník byl klasický „hand-
kař“ – jak sám říkal.

„Pokud to jen trochu šlo, někde jsem se opřel, namáčknul a fotil, jak se říká z ruky. Se služebními fotoaparáty to bylo velmi slabé. Jeden, později dva Pentacon-sixy na svitkový film formát 6 × 6 cm, k nim docela slušná sada objektivů. Na reportáže snad nějaká stará Praktica, až pak se z bazaru koupil Canon F1, což byl úžasný fotoaparát, ale byl u něj jen základní objektiv 50 mm. S tím jsem dělal většinu reportáží. A taky jsem s ním přefotografoval z velkých diapozitivů na kinofilm tisíce záběrů pro přednáškové soubory... Soukromě už jsem byl vybavený slušně, ale když jsem odešel v roce 1990 do důchodu, ještě žádná nová technika na trhu nebyla, „dozbrojil“ jsem se později. Teď mám techniku krásnou, ale hlavní problém je, že už toho tolik neunesu. Na kopce jsem v upraveném batohu nosil tak kolem šesti kilo focení, do ruky stativ, a když jsem jel autem, ještě jsem pár objektivů přidal. Jídla jsem moc nebral, najedl jsem se ráno a pak až večer po návratu.“

Přes všechnen humor, přes pověst důsledného saboteura všech Prvních májů i výtečného společníka, který žádnou psinu nezkaží, ba právě naopak, byl Jirka Bruník vlastně samotář. Poctivě se celý život staral o svou nemocnou Janu, do posledních chvil se vysmíval všem věcem nepravým, jakož i honičkám za kdečím oslavným, velíkášským a módním – a tudíž hloupým. Říkával: „Posilovny, wellness na boudách? Blbost! Od toho jsi v horách, abys to vzal nějakou pořádnou trasou, po cestě sebral šikovnou kládičku, pocvičil s ní na vzduchu... Tak se sbírá kondice! A kdo je snad na tom s fyzičkou hůř – stačí, když to vezme kolem Bílého Labe a strčí tam nožičky do tůně.“

Po jednom z nejpilnějších krkonošských fotografů zůstalo na deset tisíc černobílých negativů ve fotoarchivu, který na Správě KRNPAP vybudoval, tisíce pohlednic a čtyři publikace o Krkonoších. A jak o něm

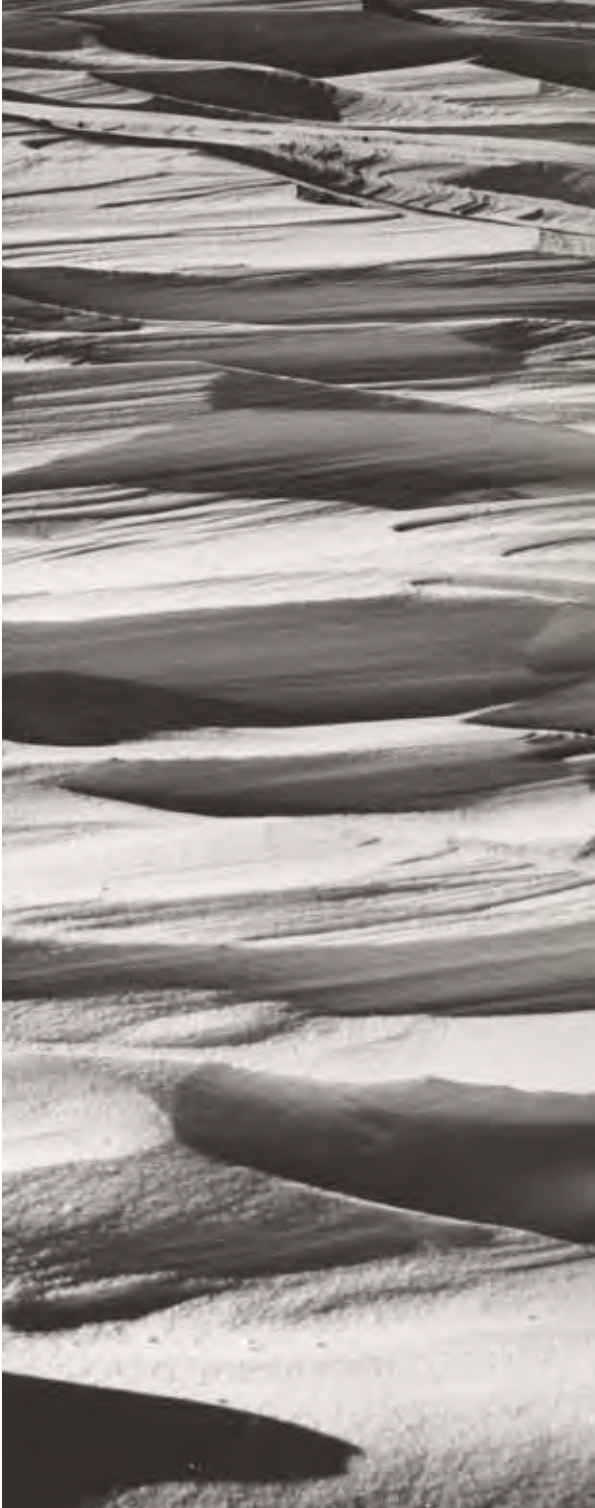

napsali v časopisu Krkonoše: „...až těsně před samotovou revolucí byl Jiří Bruník přijat do Svazu českých fotografů, a tím konečně úředně uznán za umělce.“ „Kdybych měl teď někde vystavovat, byly by to černobílé fotografie z Krkonoš. Nakonec, v současné době je modernější vystavovat černobílou fotografii a krásně o tom povídat, jaké že je to úžasné umění. Houby umění, prostě černobílá fotka je černobílá a barevná je barevná. Každá se hodí k něčemu jinému. Zima, podzim, jaro, léto – takové je moje pořadí. Nejméně rád jsem fotil v létě, když se sjednotí zeleň, naopak nejraději fotografuji zimu, zvláště když

napadne první sníh a je nízké slunce. To je moje. Jsou to nezapomenutelné zážitky a často máte dojem, že vám krajina ukazuje svou nejkrásnější tvář. I na zimní hřebeny jsem – oproti doporučovaným pravidlům pohybu v horách – chodil vždycky sám, jen jsem řekl, kam jdu. Někdy jsem přespával i na služebnách kluků z Horské služby. A ptáte se, jak fotografovat hory? To je jednoduché – musíte je mít rádi! Musíte si je prochodit, seznámit se s nimi. Nemůžete tam naskočit, udělat tink-tink a mít vyděláno... Šlapání kopce je nepříjemná, ale inspirující záležitost, něco jako léčení krajinou.“

Fotograf Robert Halm

Fotografie si ve svých počátcích kolem roku 1850 získala velký úspěch v podobě „carte de visite“. Dámám etiketa století devatenáctého mnoho nedovolovala, nač by jim tedy klasické vizitky, čili navštívenky byly. To jen pánové ohlašovali svou návštěvu ozdobnou kartičkou se jménem, odloženou na stříbrný majordomův tácek, nebo ji krasopisně vyvedenou vkládali i s několika veršičky do růžové kytice. S fotografickou vizitkou to bylo jiné. Marseillský fotograf Louis Dodé sice už kolem roku 1859 propagoval malý formát portrétu právě na vizitku, ale její budoucnost viděl především na identifikačních dokumentech. Jenže kouzlo té ozdobné kartičky s podobenkou bylo v tom, že mohla „zpodobnit“ cokoli, co si žádalo být na památku zachyceno a také snadno uspořádáno do celých obrázkových knih. I královna Viktorie, která si nechala vyrobit jednu z prvních reprezentativních „carte de visite“ v roce 1860, se stala milovnicí těchto fotografických kartiček a sama vlastnila přes stovku alb s nejrůznějšími náměty. A co si oblíbila anglická královna, z toho se stala móda.

Dobrého nápadu se s vizí skutečného obchodníka chopil jiný Francouz, pařížský fotograf André Désideri. Formát si nechal patentovat a díky speciálnímu fotoaparátu vlastní konstrukce, kterým dokázal vytvořit osm různých obrázků na jednom políčku negativu, mohl snadno, rychle a levně kopírovat ve větším množství. Vytisknout snímky na tenoučký „bílkový“ papír, rozstříhat a nalepit na karton, aby se velmi jemná fotografie zpevnila, to už bylo jednoduché. Připočteme-li masivní reklamu i nízké ceny, neudiví nás, že počet prodaných vizitek šel do milionů!

Nápad k nezaplacení měl i německý fotograf, rodák z lužické Lubaně Karl Robert Halm, který jako podnikavý praktik dobře odhadl volné místo na trhu. Ze Žitavy, kde získal domovské právo roku 1868, stěhuje o jedenáct let

Hermansdorf (Sobieszów) s hradem Chojnik v pozadí, 1884

později svůj ateliér do slezského Hermisdorfu, dnešního polského Sobieszowa. V městečku na úpatí Krkonoš má sice svou filiálku už od roku 1877, ale na to, aby v celé šíři uskutečnil svůj záměr, musí žít tady, pod hradem Kynastem, na samém okraji podivuhodné Jelenohorské kotliny. Jistě i on obdivuje zdejší daleké výhledy, malebná zátíší nedalekých teplických lázní, i samo městečko Hermisdorf se starým kostelíkem svatého Martina. Našel si k tvorbě i životu vsuktu krásné místo, ale zřejmě důležitější bylo, že právě odtud měl všude blízko – na vrcholky hor i na jejich úpatí k horkým pramenům. Ostatně i ve Warmbrunu, neboli Slezských Teplicích, i v samé Jelení Hoře, v Hirschbergu, zřizuje své obchodní salony, aby měl k zákazníkům co nejbliž. Z portrétisty se stává větším dílem krajinář, nikoli ale z touhy po uměleckém ztvárnění plenéru. Ještě dávno před pohlednicemi rodí se v jeho ateliéru vizitka jako suvenýr z hor. V časech, kdy fotografování je složitým procesem profesionálů a přenést celý postup z vybaveného ateliéru do krajiny znamená cestovní vybavení a především fyzický výkon, je snímek horské boudy, vodopádu, nebo skalní stěny velmi vzácný.

Robert Halm je první, kdo obtížné putování podnikne. Do speciální bedny uloží fotografické skleněné desky, krabice s chemikáliemi, fotopřístroj a s téměř padesátikilovým nákladem se začne vydávat na cesty. Pracuje snad ve všech městech a vesnicích celého slezského podhůří, prochází obě strany Krkonoš, Adršpach i Žacléřsko, hory Vraní, Kačavské, Soví i Jizerské, vrací se do Horní Lužice, navštěvuje Česko-Saské Švýcarsko a další a další známá místa v Čechách i ve Slezsku. Ve vizitkovém, později i kabinetním a stereo formátu s jeho firmou se objevují především místa známá a hojně navštěvovaná, přírodní zajímavosti a kuriozity, hrady a známky stejně jako hospody a horské boudy. Cestuje i v zimě a zřejmě jako první nabízí i zimní motivy, a to také ve stereo s dobrým plastickým efektem. Svě snímky si čísluje, a protože poslední dochovaná cifra je 1209, můžeme nejen hovořit o jednom z prvních fotografií Krkonoš, ale zároveň o nejpilnějším.

Vzhledem k tomu, že turistika je na vzestupu, zřejmě se mu nedaří špatně. V prvním Durychově průvodci českou i německou částí hor se dočteme: „Němci

Labská bouda, 1890

Pohled na Velký rybník, 1883

Pohled na Sněžku a Obří boudu, 1876

slezští dobře pochopili, jakým pokladem jsou pro ně Krkonoše a také se dle toho zařídili. Tisíce a tisíce Němců z celé říše putuje v tyto kraje a za léta zde rozbijí své stány, odtud podnikají vycházky do hor a přispívají tak ku blahobytu na celém podhůří. Počet turistů na rakouské straně vzrůstá od léta k létu, ale s počtem na straně pruské porovnat se nemůže... Po celý rok střádá Němec, aby v létě mohl s rodinou na hora... A není to snad cestovatelská mánie jednotlivců. Při jedné z mých potulek na horách seznámil jsem se čtyřčlennou společností řezníků ze kteréhosi podhorského městečka (více jich tam není). Na pět dní zavřeli své krámy, na ramena přehodili tlumoky a do hor. Ctění zákazníci mohou prý se zatím krmiti kaší a bramborami: lépe prý vytráví a nebudou pak aspoň si vybírat. – Nad jiné pak dojemný je obraz německé rodiny, která se svými nejmenšími členy na hory se vydala. Větší děti kupí se kolem opatrné matky, nejmladšího pak puntíka vezme otec na záda a za stálého hopcování a laškování seznamuje ho s říší Krakonošovou i na takové cestě, kde toliko holí a plaidem obtížený schoulostivý turista únavou div jazyk nevyplazuje.“

Co krásnějšího si přivést z těch vytožených několika dní v horách, než fotografie, které to šťastné období nejlépe připomenou. Ostatně neděláme to dodnes? Před sto padesáti léty si ale místo projekce vlastních snímků mohli jedině otevřít album, na zamilovaná místa se vrátit a znovu si je prohlédnout.

Vrchlabské muzeum vlastní kolem stovky Halmových vizek a kabinetek. Většinou na světlých kartonech s kulatými rohy, jaké se používaly v šedesátých letech, některé mají barevné rámečky z let sedmdesátých a několik je i na černých kartonech se zlatem, které byly módní v letech osmdesátých. Protože všechny jsou datovány a dobře popsány, jde o dokument s jedinečnou výpovědní hodnotou. Potřebujeme vědět, kam až sahal v té které době les, jak se vyvíjela lidská sídla, nebo jak vypadaly objekty dnes už zaniklé? Stačí najít v Halmově katalogu. Hospoda Kovárna v Obřím dole s celou majitelovou společností, trutnovské nádraží v samých počátcích, výstavná bouda Petrovka ze všech stran i původní bouda u Sněžných jam, stará Hamplova bouda nad ledovcovým jezerem. Nechybějí ani přírodní scenérie, příkré stěny Sněžných jam, hrad Kynast, panorama krkonošských hřbetů i „Vodní cesta“ v Adršpachu i s převozníkem.

Karel Robert Halm sice nedospěl mistrovství jen o pět let mladšího českého fotografa Jindřicha Eckerta, který ve svých velkých albech z Krkonoš z let 1883–4 odmítl pouhý místopis a „dospěl k vytváření souborů krajinářských fotografií, komponovaných pro zachycení krajiny samé.“ Kartony Halmových vizitek nenesou na zadní straně obrázky medailí ze světových výstav, ale i jako

pouhé „upomínky z cest“ jsou dnes pokladem. Robert Halm v roce 1887 ze Slezska odchází a důvod jeho několikerého pozdějšího stěhování neznáme, stejně jako příčiny pro které s fotografickou živností končí kolem roku 1904 v Eisenachu. Víme ale, že dobrými krajináři se stali i jeho čtyři synové – Alexander, Emil, Max a Paul.

Pohled na Velký rybník, 1884

223. Der Riesengrund v. d. Koppe.

Riesengebirge.

Photogr. R. Halm in Hermsdorf u/Kynast.

Genaralstab der Kaiserl. Armee 1883

Pohled do Obřího dolu od Sněžky, 1883

Pec pod Sněžkou, 1876

Labská bouda, 1879

Lesnické mapy

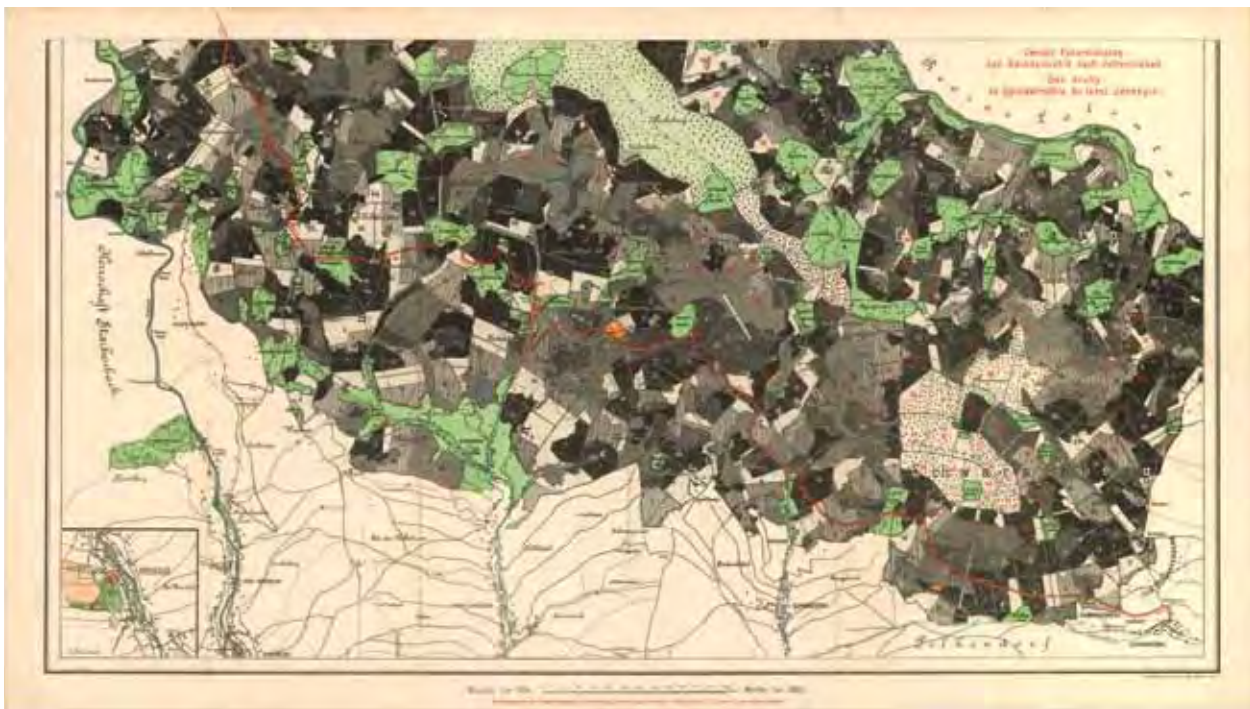
Na začátku byl hvozď – i v jazyce Praslovanů divoká horská a neprostupná houšť. To až všeslovanské les či německé Wald znamená také dřevo. Teprve jak se zmáhala a zároveň rozmáhala kulturní krajina i mysl a jazyk jejích lidí, začaly „být pro les vidět stromy“ a zrodil se les listnatý i sosnový bor, doubrava i háj – les hájený, kultovní. Povědomí o nezničitelnosti prastarého hvozdu ale zůstalo. Je potřeba změnit hory hraniční v hory kutné? Je třeba dobýt z nich cenné kovy, či potřebuje-li královská komora udržet své stříbrné doly v Polabí, což bez dřeva pro hutě, pro „sazení ohněm“ a důlní provoz nelze? Nuže kácejme stále výše v horách, smýkejme po horských svazích kmeny jedlí a smrků velikánů, plavme po řekách tisíce špalků skrze nové propusti, jezy a hrable. „Největší a nejdůležitější klenot všeho království“ ještě není les, ale lesk stříbrné mince. Ještě mnoho staletí přejde, než si hrabě Harrach v roce 1706 vyžádá od hejtmanů svých panství, aby lesům věnovali největší péči, protože je považuje za „klenot panství“.

Ani hvozď není nekonečný. Obrovské bezohledně vydrancované holiny bez stínu mateřských stromů znovu nezarostou, dešťové přívaly smývají půdu z holých srázů a poslední zásoby dobrého dřeva smetou na obnažených pasekách vichřice. Zejména stav kdysi rozsáhlých lesů střední a východní části krkonošských hor je katastrofální. Až nedostatek dřeva, hrozící po celých Čechách, přiměl v dubnu roku 1754 císařovnu Marii Terezii k vydání císařsko-královského patentu – lesního řádu pro Království české, který přikazoval majitelům lesů upustit od hospodaření dle jejich libovůle, dřevo úsporně využívat, zlepšit hospodaření v lesích, a tím i jejich stav. Postarat se o vyšší a spolehlivější výnosy a péči o lesy začít plánovat. Postarat se o vyšší a spolehlivější výnosy a péči o lesy začít plánovat, to ale chtělo především dokonaleji zmapovat současnou situaci. Pouhé odhady a primitivní zakreslení hranic lesních porostů rozhodně stačit nemohlo. Bylo třeba zjistit stáří lesa, zbylou zásobu jeho dřeva a také stanovit, jak vůbec do existujících map jednotlivých panství zaznamenat o lesích co nejvíc. To

Porostní mapa panství Vrchlabí a Maršov z r. 1906

Lesnictví Janova hora. Ke stavu počátkem roku 1886. Výřez z mapy

až časem se sjednotil grafický způsob, jak znázornit věk porostu, ať ve třídách nebo stupních.

Les zkrátka není pole a k dopěstování potřebuje i více než sto let, tedy dobu přesahující několik lesnických generací. S prací pro budoucnost se proto začalo rozdělením lesa na právě tolik dílů, kolik potřeboval k dosažení své dospělosti, a tedy „mýtní zralosti“. Tak vznikla „oddělení“ – les se na počátku přímo geometricky, pravidelně a přímočaře rozdělil na lépe evidovatelné jednotky a nějaký čas trvalo, než se tato síť přizpůsobila i horskému terénu a jeho cestám. I stohektarové oblasti byly natrvalo rozděleny, ohraničeny průseky, zvanými v jazyce lesnickém „šnajzy“, a ty opatřeny očíslovanými mezníky. Pro ještě snazší orientaci pak vznikla pododdělení, která v porostních mapách jednotlivých revírů označovaly arabské číslice a uváděny začaly být i některé pomístní názvy. Tak přišly lesnické mapy k půvabným popisům, jako třeba Tučná slepice, U Božího buku nebo Ve stinném dříví, ke jménům odvozeným podle událostí, jež se v určitých místech staly – U mrtvého či Spáleníště, připomínajícím určité osoby – Starý hajný, Lesmistroy pařezy, Alfrédova budka i Jakšův močál, nebo podobu místa – Důl u bílé vody, Třibuch, Marasty či Na Skále.

Úroveň map, hodnota jejich údajů a tedy i hospodářských plánů, které bylo možno dle nich sestavit, závisely především na kvalitě toho, kdo stál v čele příslušné lesní správy – lesmistra. A na ty měly krkonošské lesy i jejich majitelé velké štěstí. Štěpán Jachnel, který jako první důkladněji vyměřil lesy jilemnického panství na počátku 19. století. Karel Jachnel a Jan Kounický, autoři prvních dokonalých map polesí, pomocí kterých se podařilo zpracovat první hospodářský plán a stanovit únosné těžby až do roku 1850. Ludvík Schmidt, jehož jméno je i se třemi jeho pomocníky vytesáno do skály na Šeříně na památku vyměřování pro nové a zcela výjimečné mapy porostní, terénní geologické a přehledové pro celý jilemnický velkostatek. Dr. Fridrich Judeich, jeden z nejlepších lesnických odborníků tehdejší Evropy a ředitel lesnické akademie v Saském Tharandtu, který působil jako lesmistr ve Vrchlabí u hrabat Morzinů a jehož jméno nese známá Judeichova cesta nad Špindlerovým Mlýnem. Václav Schneider, který lesní porosty dokázal zakreslit do katastrální mapy maršovského panství popaměti a jehož plány na sto let dopředu nahradil až po sedmdesáti letech, a to v nebývalé úrovni, lesmistr Antonín Bakeš.

Roku 1848 byla v Praze založena Česká lesnická jednota, která v rámci své činnosti začala pořádat také

Mapy v plátěných obálkách

exkurze do míst, kde lesnictví dosahovalo dobré úrovně, a poznatky z tamního hospodaření mohly působení jednoty obohatit, anebo kde mohly být řešeny některé podnětné otázky a problémy. V letech 1855–1906 uspořádala jednotka tři velké odborné exkurze do Krkonoš. Konaly se vždy v srpnu a trasa první vedla střední oblastí Krkonoš, druhé v roce 1879 převážně Harrachovskem a Jilemnickem. Třetí, také třídní, zaměřila v roce 1906 ze Špindlerova Mlýna přes údolí Bílého Labe, Rennerovu boudu a Kozí hřbety, dál pak Věřinou cestou na Krásnou Pláň, Hřiběcí a Tetřeví Boudy, poté Lobkovicovou cestou na Zrcadlo a do Janských lázní. Zejména první den se diskutovalo a také obdivovalo především rozsáhlé hrazení horských bystřin, neboť čtyři obrovské povodně minulých let si nejen vyžádaly mnoho lidských životů, ale způsobily i rozsáhlé škody na stavbách, cestách a lesních porostech. Ostatně stopy zemních lavin, které tehdy sjely na mnoha místech z horských svahů, jsou patrné dodnes. Nahlédneme-li jen letmo do hospodářských zápisů, zjistíme, že už do roku 1905 byly hotovy rozsáhlé práce regulační a zalesňovací, které jsou považovány za výjimečné i současnými odborníky.

V roce 1906 byla v měřítku 1: 20 000 vydána dvoudílná mapa *Přehled porostů ku vycházce České lesnické jednoty na hraběcí Czenin-Morzinské velkostatky Vrchlabí a Marešov*, která označuje v odstínech od šedé až po černou jehličnaté porosty a v podobné barevné škále bučiny. Symboly stromků a různým šrafováním mapa zvýrazňuje důležité oblasti a stanoviště, zakresleno je i hrazení bystřin i sklady dřeva a cesty – od okresní silnice až po jezdecké a pěší stezky. Najdeme tu i zmíněné dráhy zemních lavin, pověstných mur v Obřím dole. Také tato mapa náleží mezi sedmadvacet pokladů dnes už vzácných lesnických map, z nichž některé jsou excelentními tisky, jiné, často nedatované, pouze černobílými nebo barevnými kresbami tužkou nebo tuší. V depozitáři je uloženo i dvanáct pouzder ze zeleného voskovaného plátna, „kapesní formát“, rovněž podlepený plátnem, aby se mapy jednotlivých lesních oddělení vrchlabského revíru s barevným odlišením věkových tříd častým používáním netrhaly.

Jilemnické panství s trasou exkurze České lesnické jednoty v r. 1879

Nejstarší obrazová mapa Krkonoš

„Léta Páně roku 1578 na den sv. Jakuba začal jsem já, Simon Hüttel, malíř v Trutnově, řádně psát tuto pamětní knihu. Popořadě vše podle letopočtu Kristova a podle sledu měsíců a dní dle kalendáře co pamětihodného se v Trutnově i jinde ve stu a 18 letech každý rok událo mezi městem Trutnov a jeho zástavními pány, také německé, české i latinské opisy jeho privilegií, práv a výsad, příslušenství a milostivostí, patřících špitálu a městské obci, také o počátku duchovních beneficií, výstavbě kostelů a o farářích, školmistrech a kantorech, jak a v které době žili a zastávali své úřady až do nynější doby. Což jsem sestavil s velkou námahou z mnoha starých psaných památek a knih a zacházel s tím jako se svátostí, chvála Bohu, ke cti mé milé vlasti, ctihodné rady a městské obce trutnovské a na dobrou památku mého jména. A věděl by někdo víc než já, budiž mu dopřáno, aby tu pravdu mohl do této knihy zapsat.“

Za panování císaře Rudolfa, tedy přesněji kolem roku 1548, mělo město Trutnov všeho všudy sto čtyřicet sedm usedlostí a něco přes osm set obyvatel. Války se mu zatím vyhýbaly a nebyl moru a občasných živých katastrof, často přicházejících z hor, žilo by poměrně klidně. Přece však stačil obyčejný život měšťanů, řemeslníků i chudiny k tomu, aby na den svatého Jakuba, léta páně tisícího pětistého sedmdesátého osmého, usedl rodilý „civis Trutnoviensis“ Simon Hüttel ke svým knihám a začal psát své milované vlasti, počestné radě a občanům města Trutnova“ svou neobyčejnou kroniku. Bylo v ní téměř všechno – cechovní zřízení a řemesla, ceny potravin, sociální poměry obyvatel i nejrůznější události hodné zaznamenání. Není divu, že když přišel do Krkonoš z Hor Kutných Jiřík z Řásné, aby zmapoval zdejší krajinu a označil místa pro stavbu klan, nemohl najít lepšího poradce, nežli byl právě Hüttel. Na základě dnes už zajisté velmi primitivních měření spolu určili i výšku Sněžky a přisoudili jí něco přes dva tisíce metrů. Nebyl to snad na tehdejší dobu úspěch? Také v četných hraničních sporech byl malíř Hüttel brán na slovo jako znalec těchto oblastí a dobrý

die treiffen

der erh seuffen

im eben fräutt

in uhrfaß bergk
nd der gründer

die mohe
wiese

die
im

seuffenn

der bahrn
grundt

dz abgehackte holtz

der weisse bergt

dz beren
lager
oplas

die schne
leitte

der schwarz berg ist 3 vire
meil langt eben kaysrische
ap leg

dz abgehackte
holtz bei den
hriesen

der nero seuffen

der patzer bergk

der helffen
stein

die patzer leitte

die kleine klawste am
nero seuffen

dz geflecke

die ladung

die schwarz
bergische heiden

die hol
melter

die trautn auisch grenz

dz schmatzer
haus

dz schwarbe
flob

die brautn auischen
grenzen gehen am schwar
den fluß an reichet bis zum
neuen seuffen gerne ankam
auf den helfen stinweyßen
steinraffer riß und
giesler bis an die aupe

gebottene
stand

der kleine
spiegel waasser

die holtz hupden sach langt lenger d
15 hupden geflehen 8 hupden gut den
zu machen

der oberste weg
helt die trautnauisch

geometr a topograf, a právě on to byl, kdo také vytesal do hraničních mezníků znaky náchodského a trutnovského panství.

„Léta Páně 1569 21. dne měsíce vína v pátek o Voršile vyslal Jeho Římský Císařský Majestát správce kutnohorského mincovního úřadu umění znalého pana Jiříka z Řásné, zlatníka z Kutné Hory a horního měřiče do Maršova. Ti pánové pak mně, malíři Simonu Hittelovi, poslali na Kreppelhof písemné poselství, abych jim pomohl vyměřit Krkonoše, což se bez prodlení stalo. Tu nastavil pan Jiřík z Řásné svůj vyměřovací kompas v Obřím dole u varny cementové vody a zaměřoval až na nejvyšší špičku Sněžky. Na měřící lati geometrie a aritmetiky se nacházely veskrze 3 loketní sáhy, což činilo dohromady 774 láter čili sáhů, jinak se počítá látro od špičky palce za 4 lokte, takže Sněžka je vysoká pětiset jeden a 80 láter od špičky palce, což činí 1920 loktů. Tak vysoká je Sněžka u Obřím dole vzhůru. Tak byly odměřeny ty nejvýznačnější hory a údolí, aby se tam mohly co nejvhodněji postavit velké vodní splavy. A pan Jiřík z Řásné spotřeboval za 4 týdny spolu se svými tovaryši během vyměřování 82 zlatých, každý florin počítán za 18 čtyráků.“

Když byl na podzim roku 1936 objeven v soukromém majetku ve Frankfurtu nad Mohanem onen zvláštní obraz, bylo hned od počátku jasné, že tento

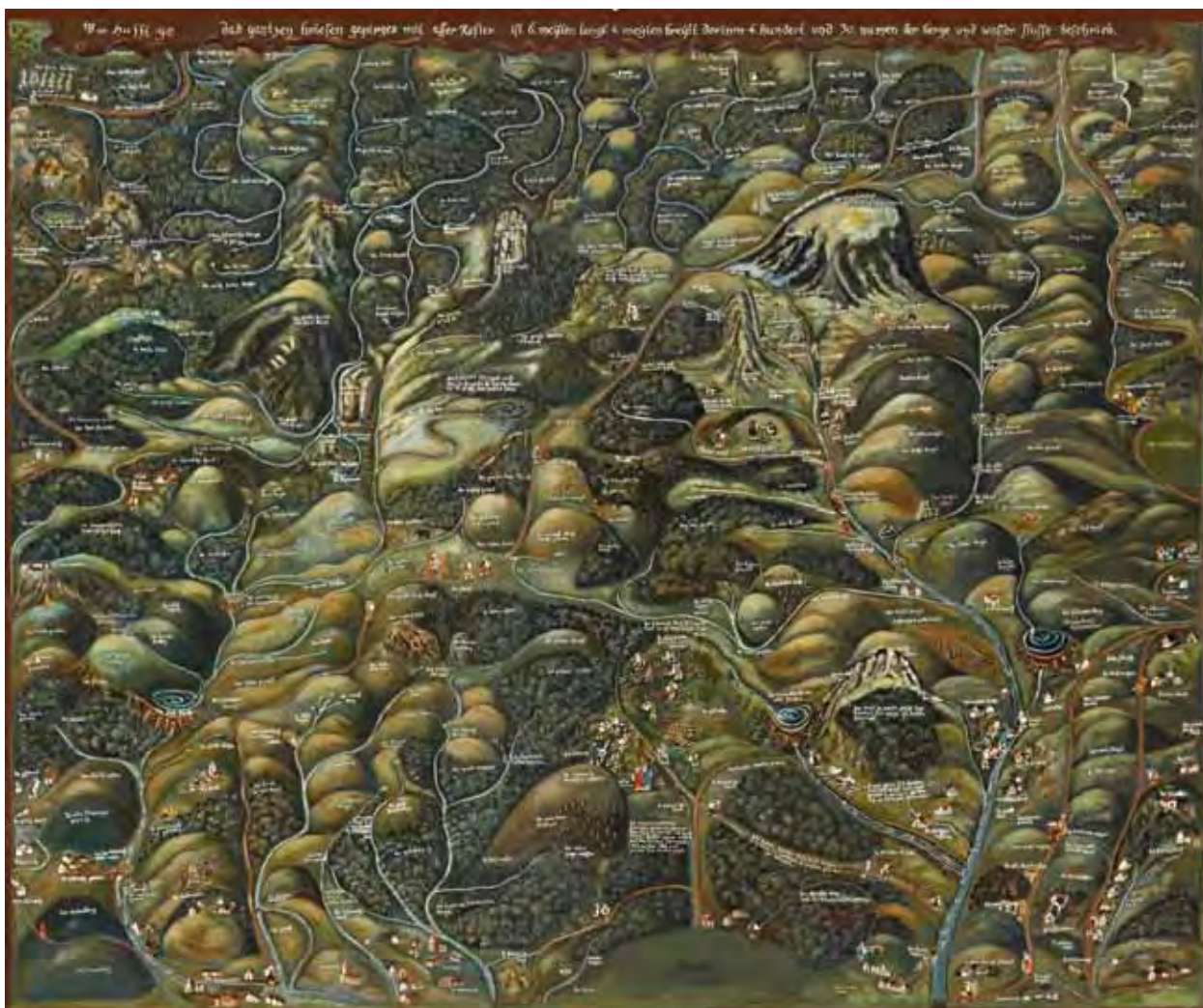
nenápadný, zhruba metr krát metr veliký olej je skutečná vzácnost. V popředí se rozbíhala vlevo i vpravo zelená údolí, oddělená a obklopená tmavozelenými zalesněnými kopci, Nad ně vystupovaly modrozelené vrcholy a skalnaté hroty hor s černými stíny a tmavohnědé, strmé vyvýšeniny. Hory obtékaly bělavé, doleji pak modré vodní roky, křížované hnědošedými cestami. Nápis na horním okraji zněl: Pravdivé popsání celých Krkonoš se všemi revíry, šest mil dlouhé a čtyři míle široké, s čtyřmi sty a třiceti jmény hor a vodních toků. Také některé podrobnosti obrazu svědčily o tom, že jde vlastně o mapu zhruba z poloviny 16. století – o dílo, které svou přesností, jemností malby i obsahovým bohatstvím nemělo zatím mezi historickými prameny o krkonošských horách obdoby. S podivuhodným smyslem pro detail i kompozici zachycovala nejen českou a slezskou stranu horského masivu, ale zobrazovala i městečka a obce v jeho podhůří, důlní činnost i kácení a plavení dřeva, železné hamry i mlíře a skelné hutě a na mnoha místech byla oživena postavičkami v plné práci. Dřevařští pacholci „holzknechti“ s dlouhými bidly a háky postrkují ze břehu Úpy do proudu plující špalky, pocestní pěší i na koni míří z hor do hor, po staré Celní cestě na úbočí Rýchor ujíždí kočár a v něm pán s vlajícím perem na klobouku. Mapa tedy byla svědectvím nejen o podobě Krkonoš před čtyřmi staletími, o vzhledu a umístění dávno zaniklých důlních i vodních děl a jejich činnosti.

Těžba dřeva

Bylinkáři při práci v blízkosti Poledního kamene – sídla Krakonošova

Rekonstrukce původní mapy. Autorka Zdena Nováková

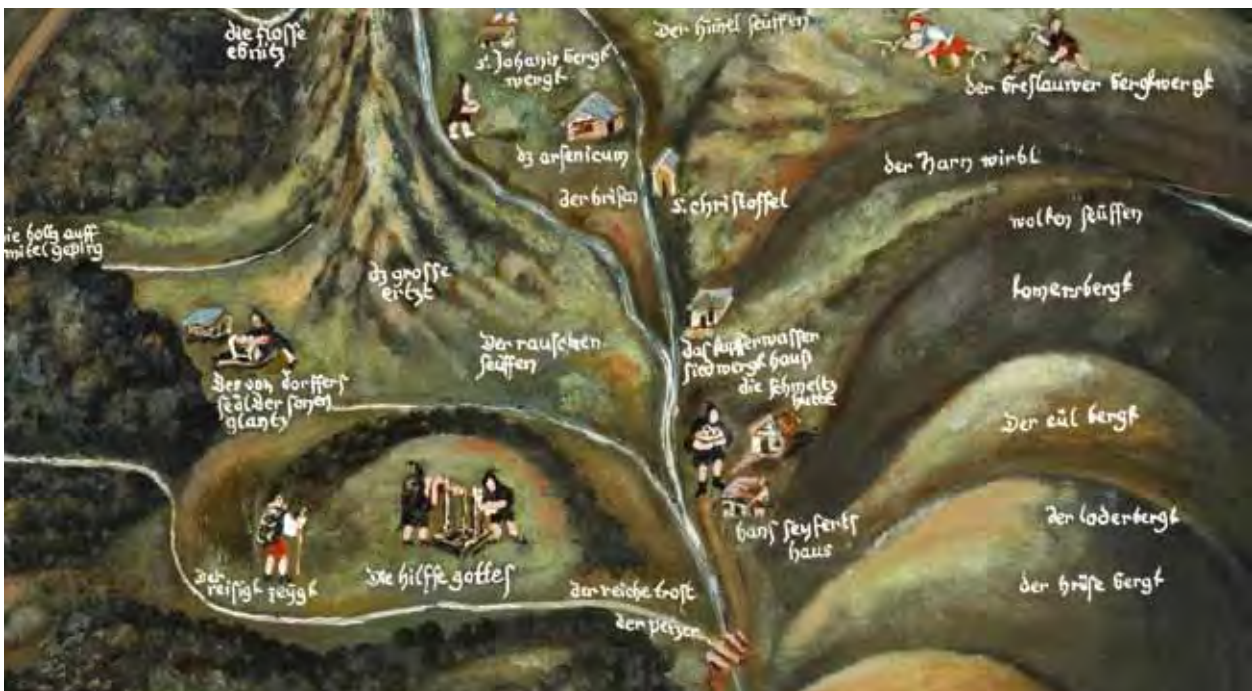
Napovídá mnohé také o lidském přebývání v krajině nejvyšších českých hor. Mapa sice nebyla signována a její autor zůstal dodnes neznám, ale mnohé důkazy nasvědčují tomu, že jím mohl být právě malíř, kronikář, stoupenec učení Lutherova, topograf a posléze i radní a trutnovský purkmistr Simon Hüttel. A pokud se jednou vskutku definitivně potvrdí autorství Jiříka z Řásné, jemuž je mapa mnohými odborníky rovněž připisována, pak „pomoc, kterou Simon Hüttel mohl Jiříkovi poskytnout, mohla být tak významná, že by kronikáře bylo možno považovat za spoluautora“, jak uvádí historická publikace o této vzácné mapě, vydaná roku 2012.

Simon Hüttel nebyl výjimečným umělcem, jen poctivým příslušníkem malířského cechu a prostým občanem, který miloval své město a kraj, z něhož pocházel. Kresby z mnoha štítů trutnovských domů setřel čas. Mapa krkonošských hor, obsahovým bohatstvím a výtvarným provedením jedinečné dílo historické kartografie. Zmizela koncem války ze slezského muzea ve Vratislavi. Zachovala se pouze v černobílé fotokopii jako studijní materiál vrchlabského Krkonošského muzea, ze kterého ji pečlivě rekonstruovala konzervátorka Zdena Nováková a jako vzácný historický pramen také samostatně vydala Správa Krkonošského národního parku.

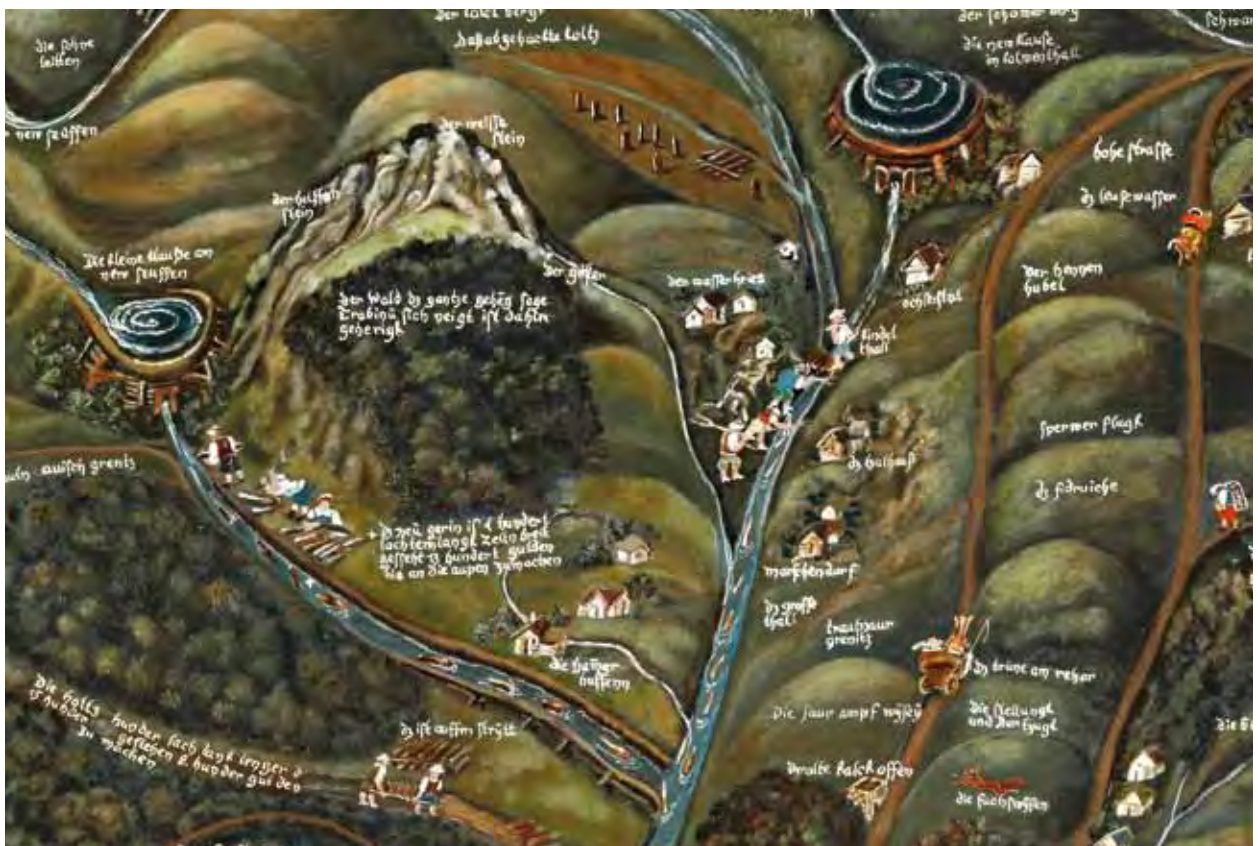

Hrable a hutě v Hořejším Vrchlabí a doly na Staré Hoře

Hornická činnost v oblasti Obřiho a Modrého dolu

Plavení dřeva na Úpě

Čilý provoz na tzv. Slezské stezce vedoucí z Vrchlabí

Cestopisné kresby Václava Durycha

„Jeho Osvícenosti, vysoce urozenému pánu, panu Janu hraběti Harrachu, věrnému synu národa Československého, v hluboké úctě – spisovatel“. Věnování na frontispisu výjimečného a dodnes obdivovaného průvodce po nejvyšších českých a slezských horách – „Cestopisných kresb z Krkonoš“ – uvádí dále všechny početné tituly hraběte Jana, kterému je kniha po zásluze věnována. Autorovi ale muselo stačit jen jméno – Václav Durych. Co vůbec dnes víme o téměř zapomenutém spisovateli?

Rodopis „Kouzelný kočár“ od Durychova syna Jaroslava, známého českého básníka a romanopisce, představuje otce jako složitou osobnost s jedinou, ale o to silnější touhou – stát se výjimečným žurnalistou! Ať už se mu v životě dvakrát nedařilo, v regionálních redakcích nevynikl, svým pětiaktovým dramatem o Jiřím z Poděbrad neoslnil, čtyřkrejcarový Průvodce po Turnově a okolí je běžnou knižičkou „do kapsy“ a v Cestopisných kresbách z Českého ráje jako kdyby jen nabíral dech, jeho Krkonoše naprosto ční nad tehdejší běžný průměr. Vydány poprvé sešitově v roce 1886 v Hradci Králové, jsou nejen prvním českým dílem svého druhu, které popisuje i slezskou stranu hor, ale ve své době vskutku představují špičku české žurnalistiky. Zvolit totiž črtu, jeden z nejobtížnějších novinářských žánrů, útvar na pomezí literatury a původního dokumentu, a tedy prubířský kámen umělecké publicistiky, pro celý rozsáhlý „bedekr“, to chce buď velkou odvahu, nebo velký talent. Stanovit trasy k vybraným památkám, ty svědomitě popsat, přidat kolik za kolik, od kdy do kdy a odkázat na pár adres, to by možná pro tak rozsáhlé horské území po obou stranách hranice bývalo napoprvé stačilo. Durych ale, vybaven vskutku rozsáhlými znalostmi a vědomostmi, propojil zajímavé údaje a informace s vlastními zážitky a dojmy i s malými příběhy a nejen lehce „načrtl“, ale přímo detailně vykreslil celé své horské putování – tu a tam i s přidaným kořeníčkem humoru. A tak se třeba o Pasekách nad Jizerou dozvíme že: „Pasečtí jsou vůbec vlastní samorostlý kmen, od ostatního okolí valně zejména svou zvláštní výslovností se liší. K obědu mívá pasecký občan obyčejně jahelník, nebo hubník, o svátcích pak kantoráky. Zajímá-li tě úprava švestkových knedlíků po pasecku, zde k tomu recept: „Ánu, naše máti nejdříve koupí damfouku (mouku z parního mlýna)... Pak udělá takovej veliký pleskanec jako dolek a na něj

CESTOPISNÉ KRESBY
VÁCLAVA DURYCHA.

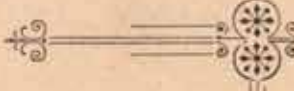
KRKOŇOŠE.

ILLUSTRACE

od Václava Jansy, A. Hudce, prof.,
F. Engelmüllera, Víta Grusse.

Třetí vydání.

FOTOGRAFIE

od dvorních a komorních fotografů
Jindřicha Eckerta, J. F. Langhanse.

V PARDUBICÍCH.

TISKEM SPOLEČNÉ KNIHTISKÁRNĚ. — NÁKLADEM EDUARDA KŘÍNKY.

1898.

U nás je to český les, draký a rakouský les, pak dánský les, v mladé době byl to les, který se nazývá po Valdštejně, Františkovi klášteře, jehož perimetr byl v té době ještě v pohybu, a měl lesní dráhu s Kollin, Hradem, Hradem atd. ovšem, si za dráhu pouze v té době, zejména Jitka, Jitka v Hradě, což je to, co by se mohlo stát. Často patří setbě v té době, která je v té době, což je to, co by se mohlo stát. Často patří setbě v té době, která je v té době, což je to, co by se mohlo stát.

Na Sněžce.

Byly to staletí, kdy se v této oblasti pracovalo, kdy se staly hrady, což byl klášter, na počátku padesátých let. Teprve na počátku 18. století (po válce) a na začátku 19. století (v době, kdy byl klášter zrušen). Prvními byli Sobotka, J. rumburk a další lidé, kteří se usadili v této oblasti. V roce 1130 měly nastat, aby se v této oblasti, která byla v té době, což je to, co by se mohlo stát. Často patří setbě v té době, která je v té době, což je to, co by se mohlo stát.

U nás je to český les, draký a rakouský les, pak dánský les, v mladé době byl to les, který se nazývá po Valdštejně, Františkovi klášteře, jehož perimetr byl v té době ještě v pohybu, a měl lesní dráhu s Kollin, Hradem, Hradem atd. ovšem, si za dráhu pouze v té době, zejména Jitka, Jitka v Hradě, což je to, co by se mohlo stát. Často patří setbě v té době, která je v té době, což je to, co by se mohlo stát.

nandá hromádky po pěti slívách, pak dá ještě jeden dolek na to, a starým plechovcem to krájí. Dříve máti válela knedlíky na stole – bodejt – ale von měl jen jednu nohu a byl u stěny uvázaněj, a jak válela, vono se to všecko zvrátilo. Vod těch čas válí na zemi, vždy zamete a válí na lochtuši.“

Jak uvádí Slovník krkonošských spisovatelů: Jedná se o prvního průvodce v češtině i pro oblast, jejíž bedekry vycházely výhradně v německém jazyce. Detailní popis putování Krkonošemi ze Špindlerova Mlýna přes hřebeny až do Žacléře je cenný i tím, že autor popisuje také slezské podhůří, navštívil i Hiršberk (Jelení Horu) a zanechává nám svědectví o životě městeček a obcí v údolí Bobru v dobách jejich rozkvětu.

„Z Vilémovy výšiny u Krummhüblu se před námi pne kolos Sněžky tak strmě a tak blízko, že nejen jasně pozorujeme život na vrcholu hory, ale spolu dominující výšku nad ostatním horstvem snáze přehlédáme, než to možno na straně české. Nejkrásnější však pohled a celistvý na horstvo krkonošské a rozkrabatěné předhoří jeví se od Jindřichova hradu nad údolím zillertalským. Přímo pod námi v jasném, čistém vzduchu horském třpytí se věže a domy slezské Teplice, více k západu vábí nás k sobě pásmem pověstí přebohatá rozvalina hradu Kynastu a od něho k východu se rozkládá celý růženec takových kopců, z nichž vyšší ostatních Kräberberg s kapličkou svatě Anny je nám nejbliže. Nad tímto sličným popředím pak zvedají se již jako stádo zkamenělých ještěřů obrovité homole hlavního horstva s příšernými stržemi Sněžných jam, a ta Sněžka jako furiantsky naražená čapka starého švejdy kloní se ke Slezsku v nehybný, strnulý pozdrav... Není pochyby, že v nejkratší době prodlouží podnikatelstvo dráhu z Krummhüblu až na Sněžku. V projektu už to je, noviny to vřele doporučují, turisté si toho přejí, podnikatelstvo vidí před sebou jistý zisk, a tak snad již brzo strne Krakonoš nad činem dohasínajícího devatenáctého století.“

Druhé, tentokrát souborné vydání svých „Krkonoš“ s kresbami Václava Jansy, prý už Václav Durych neviděl. Nedočkal se ani třetího vydání v roce 1898 nákladem Josefa Kmínka v Pardubicích, tentokrát už „knihy s bohatou výpravou grafickou a fotografickou“. Novinář spjatý se staročeskou stranou, překladatel a vlastivědný spisovatel, první, kdo pojmenoval „Český ráj“, umírá ve čtyřiatřiceti letech 27. prosince 1897. Potomek dědičných turnovských kostelníků a kamenářů, zběhlý seminarista, ženich chudý jako kostelní myš, přesto ale manžel překrásné Boženy Žabkové, zoufalý vdovec a bezradný otec čtyř synů, autor jediného díla, které mu zajistilo vytužené uznání, je pochován ve staré části pardubického městského hřbitova. Syn Jaroslav o něm napsal: „*At' lze o tom, jak si otec zařídil svůj život i život své rodiny, soudit různě, přece jen nutno vyznat, že si zasloužil a vždycky bude zasluhovat velkou lásku. Nejvíce za to, že si vyvolil tu, která se stala mou matkou. A pak za to, že trpěl až do smrti nouzi a pak, aby nepřekážel dobrotě Boží, která je větší než lidská, odešel těžce, ale včas.*“

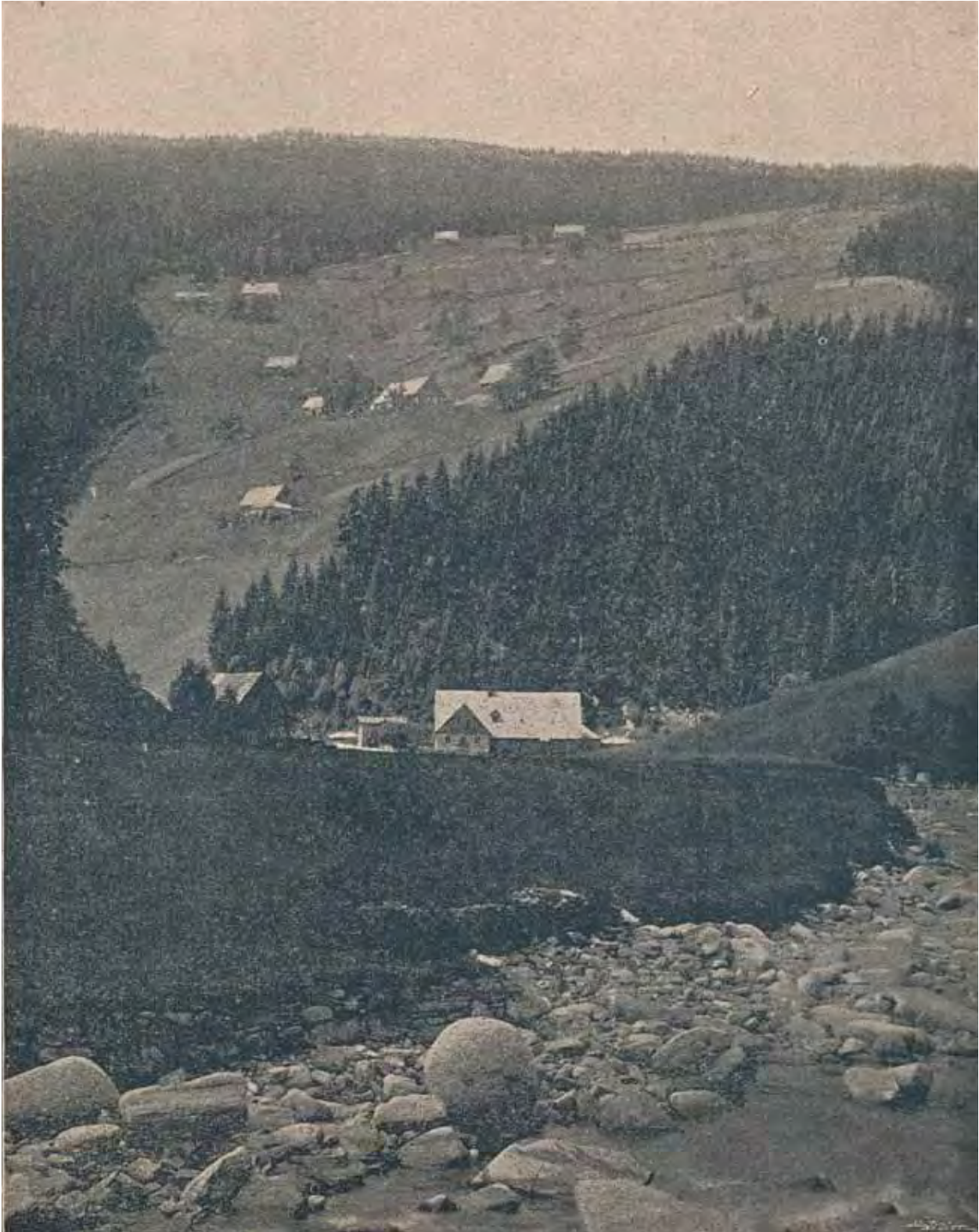

Jilemnice

Pančavský vodopád

Křížová krčma nad soutokem Úp

Petrova bouda

Na Sněžce

Slezský Plínius

Příznivé pro vědy i umění bylo století šestnácté. V Anglii vystřídala vládu Jindřicha Osmého zlatá alžbětinská doba, gézové se rvali o své Flandry, Moor a Luther měnili svět a Koperník nebe, skládal Palestrina, psali Rabelais a Hans Sachs, malovali Dürer, Breughel a Tizian. Pravda, založen byl i jezuitský řád, ale svět už měl po krk středověkých dogmat a sofistických nesmyslů, zabedených hlav a nehostinných studených domů. V Čechách se Ján Jesenius pustil do prvních pitev, v Kralicích spatřil světlo světa první výtisk nového překladu bible a Tadeáš Hájek vydal znamenitý překlad herbáře učeného mistra Petra Ondřeje Mattioliho ze Sieny. Zkrátka Evropu ovládla renaissance, zámořské objevy posunuly hranice daleko za obzor a doba se začala učit hodnotit a zkoumat svět rozumem. K čisté úvaze přidává pokus – experiment a díky objevům nových přírodních a hospodářských zákonů vyvádí člověka z klece slepé víry do volných prostor úvahy.

14. srpna roku 1563 se v Greifenbergu – Gryfówě Slaskim – narodil purkmistrovi synek Kašpar. O jeho rodičích a školních létech nevíme téměř nic: historikové jen uvádějí, že už v útlém věku projevoval živý zájem o přírodu. Když mu bylo šestnáct, nechal se zapsat na filosofickou fakultu lipské univerzity, kde po dvou letech dosáhl hodnosti bakaláře. Učení středověkých a antických autorů ho ale jen utvrdilo v předsevzetí studovat medicínu, a to na některé z francouzských univerzit, protože Lipsko ještě tehdy lékařskou fakultu nemělo. Vzdálenost těchto vysokých učeních a také finanční náročnost tohoto záměru ovšem přiměla mladého nadšence nejprve shromáždit potřebné prostředky, a tak namísto studia přijímá místo apatykáře u známého lékaře Jakoba Wechera. Tamní dvouletá praxe mu dává základy farmakologie, kterých později bohatě využije, sen o lékařství ale trvá dál. Jenže na cestě ze Ženevy do Francie postihne nadějnýho studenta těžký záchvat zimnice, přesto ho životní štěstí zcela neopustí. Koncem roku 1584 ho zastihneme v Basileji, kde díky starostlivé péči a podpoře slavného švýcarského lékaře a děkana lékařské fakulty Kaspara Bauhina získává ztracené zdraví

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

ムスルマニ...

a může se konečně pustit i do léta odpíraných studií. Záhy patří k nejspolehlivějším Bauhinovým žákům a pod jeho vedením píše i svou doktorskou práci – souhrn farmakologických poznatků od antiky po současnost. Roku 1587 získává na basilejské univerzitě hned dva doktoráty – filosofie a medicíny – a vrací se domů, do Slezska. Stává se vůbec prvním městským lékařem v Gryfowě a bere si zámožnou Alžbětu Staudnerovou. Podle zápisů v zelenohorské matrice víme, že s ní měl pět synů a dvě dcery a právě v Hirschbergu – Jelení Hoře – převzal posléze na návrh radních úřad městského lékaře. Pro velkou důvěru se stal i osobním lékařem majitele rozsáhlého panství Kryštofa Schaffgotsche, ale po smrti své ženy Alžběty se roku 1604 – opět na žádost městské rady – ujal místa lékaře ve Zhořelci a podruhé se oženil. O příčinách jeho náhlé smrti se můžeme jen domnívat – umírá v pouhých šestačtyřiceti letech 9. června 1609 ve Zhořelci a zde je také pochován.

Čím Kašpar Schwenckfeld, kromě výtečné lékařské pověsti, proslavil sebe i svůj horský kraj? Už jeho doktorská práce je úctyhodnou syntézou veškerého, v té době dostupného farmakologického vědění, a představuje jeden ze základních kamenů evropského bylinářství. „Stručný zeměpisný a dějepisný popis Slezska“ – to jsou výsledky stovek badatelských a vlastivědných putování po rozlehlé oblasti Západních Sudet během dlouhých dvanácti let.

Monografie o jelenohorských teplých pramenech lázní Cieplice Slaskie zahrnují nejstarší fyzikální a chemické

rozborů tamních vřidel a některé Schwenckfeldem doporučené léčebné kúry platí dodnes. Jeho knihovna, jejíž seznam se dochoval ve Státním archivu ve Zhořelci, čítala přes sedm set svazků z nejrůznějších oborů zejména přírodních věd.

Stačí ale být i jen prolístovat jeho dvě největší vědecká díla, která jako poklad uchovává i knihovna Krkonošského muzea. „Stirpium et Fossilium Silesiae Catalogus“ – Soupis stromů a minerálů Slezska – trojdílná přírodní encyklopedie, vydaná poprvé ve Vratislavi roku 1600 – je dílem do té doby nevídaným. Zahrnuje soupis minerálů a abecední seznam téměř devíti set rostlin, přičemž převážná část položek pochází z Krkonoš. Obsahuje i historii a geograficko-geologickou charakteristiku území Slezska s důrazem na oblast krkonošských hor, dále pak seznam knížectví, měst, kostelů a škol i informace rázu etnografického, hospodářského a obchodního. Přes dvě stě let neměla tato kniha obdoby a sloužila i dalším badatelům při objevování krkonošské přírody. Také Linnému poskytla cenné údaje o slezské flóře a umožnila mu převzít některé Schwenckfeldovo názvosloví rostlin.

Rovněž další dílo, vydané hned za dva roky nato, „Therio-Tropheum Silesie“ – „O místech výskytu čtvernožců, plazů, ptáků, ryb a hmyzu ve Slezsku, jejich popis a způsob života“ – je výtečným zoologickým slovníkem, který přesně a důkladně jako málokterá kniha své doby, poskytuje obraz o tehdejšímu stavu přírody Krkonoš. Tak zvaný „Zvěřinec Slezska“ je také vůbec první dílem svého druhu na německy hovořícím území.

Kašpar Schwenckfeld se ovšem nespokojil pouze s encyklopedickým způsobem práce. Každé jeho dílo obsahuje i pojmenování v různých jazycích, informace a rozsáhlé úvahy o růstu a významu rostlin pro člověka, různá lékařská a hospodářská naučení, receptáře všelikých znamenitých prášků, mastí a tinktur, či výklad o symbolice zvířat a rostlin ve Starém i Novém Zákoně.

Nelze, než obdivovat tohoto neúnavného poutníka po horských cestách necestách, jehož krédem byla pravdivost, důkladnost a láska k přírodě, a který si pro šíři svých vědomostí vydobyl přívlastek „Slezský Plinius“. Právem patří mezi největší krkonošské badatele všech dob a jeho vědecké dílo, jako cenný vklad slezského písemnictví, do pokladnice evropské renesance.

Stirpium & Fossilium
S I L E S I A E
CATALOGVS.
In quo præter etymon, natales,
tempus; Natura & vires cum varijs
experimentis assignantur:

Concinnatus per

CASPARVM SCHVVENCKFELT
Reip. Hirsbergensis Phys. Ordinar.

CVM INDICE REMEDIORVM.

PSAL. LXV. & CIV.

DOMINVS ditat Terram omnis generis
Frugum ac Terræ nascentium varietate
In cibum & Medicinam.

59

M.

DCI.

L I P S I A E,
IMPENSIS DAVIDIS ALBERTI
Bibliopolæ Vratislaviensis.

Cum gratia & privilegio Sac. Cæs. Maiest.

FOSSILIVM

S I L E S I A E,

Liber tertius,

Achates.

AB Achate fluuio Siciliae
eiusdem nominis.

Achatstein/ Achat.

Lapis est varijs coloribus
constans & se inuicem inter-
cursantibus zonis lineisq; a-
deò vt quandoque varias ef-
fingant imaginum formas
naturæ penicillo.

Aliquot genera in mon-
tanis ad ripas fluuiorum in-
ter glareas inueniuntur:

*Jaspiachates sibi et aus wie
ein Jaspis.*

*Leucachates frequentior;
per quem venæ albæ transe-
unt, ein weißstreiffiger Achat.*

*Kerachates Agat wie ein
Horn.*

*Sardachates, Sardæ modo
rubet.*

*Hamachates. Hunc san-
guinæ venæ pingunt, Ein
blutstreiffiger Achat.*

Omnem Achatem vene-
nis pestiferis, Araneorum

atq; Scorpionum ictibus ad-
uersari fertur. Gestatur con-
tra Quartanam & febrile
incendium.

Acidula.

Scurlinge.

Bierbrunnen Sil.

Bini existunt fontes intra
Sudetes ad Silesiorum fines,
in angulo occidentali Lutzen-
tiam versus, acidum quid-
dā respicientes qui ob colo-
rem & gustum Cereuisiæ se-
cundariæ, ab Accolis Fontes
Cereuisiarj nominantur.

Prior non procul à Quisso
fl. ad dextram, quâ itur ad
pratum Iseræ, iuxta pagum
Fegesbeutel vnterm Hoh-
walde vdo scaturit solo, tri-
bus in locis, vix pedem v-
num atq; alterum à se inui-
cem distantibus: scatebra
fonticuli Quissum versus
cum sonitu & murmure quo-
dam veluti aqua feruens e-
ballit.

Y 3

Aqua

Ze ztraceného zápisníku

„Na statku Buxacuxei, Cochabamba 4. prosince 1811. Zítra mi bude padesát. Poněkud mnoho na otevřený boj s pistolí a kordem a poněkud málo na definitivní konec. Vždy mi ale bylo milejší bojovné úsilí, než kontemplace bláhových karteziánů. Nedokáží nečinně přihlížet tomu, jak jsou zde upírána základní práva důstojné lidské existence těm, kteří zde poctivě žijí a pracují a žádají jen jedno – svobodu. Zmatky na španělském trůně nepřinesly koloniím nic, než chaos, bídu a násilí. Ano, musím připustit, že bouře, která se kolem mne zvedá a k níž se pro své vlastní svědomí musím přidat i já sám, nejspíše zničí celé mé dílo a možná i můj život, ale jinak mi jednat nelze.

Včera, 3. prosince jsem napsal matce i všem našim do Chříbské. Dej bůh, aby list došel a abych se ještě dočkal odpovědi. Moje naděje na návrat zanikla už dávno – pro intriky, pro závist není možno požádat se cestovních dokumentů. Zabedněnci, místodržitel Don Gonzáles de Prada i místokrál Fernando III! Nic nepochopili. Už před pěti léty jsem v této zemi zavedl očkování, našel jsem metodu, kterak obyčejný ledek sodný změnit ve vzácný ledek draselný, čtyřicet beden přírodnin by vydalo na základ slušného muzea v Buenos Aires, morušové sady, které jsem vysázel, začaly plodit a hedvábnictví by mohlo povznést celou provincii z bídy. Snad je mi souzeno odejít tak, jak jsem přišel – s holýma rukama. Je až symbolické, že po ztroskotání Nuestry jsem stanul na jihoa-merické pevnině zcela bez prostředků. Jediné, co mi moře neodneslo, byly pověřovací listiny, jimiž mě španělská vláda jmenovala řádným členem Malaspinovy expedice, určené k prozkoumání provincií v Americe a ve Východních indiiích – a pak drahocenný Linné. Víc nic. Vlastně ani s rodiči jsem se nerozloučil. Jen v předvečer odjezdu z Evropy jsem zaslal list ze Strassbourgu a v něm stručně vypověděl štěstí, které mě potkalo. Štěstí? Ach ano. Tolik jsem po té výpravě toužil. Vždyť nebyť oné stříbrné medaile, udělené mi Královskou společností nauk jako odměny za popis badatelské výpravy do Krkonoš, nejspíš bych ve Vídni i s dvojím doktorátem umřel hladu.

Krkonoše! Prošel jsem tolik neznámých krajin, jen málo lidí se dosud dostalo tak blízko nebi a dýchalo trak čistý vzduch jako já za svých výzkumů. Slezl jsem Cordillieri a vrcholy

Schreibendorf

Kirzitz

Herrschaft

In der Mode

Schinkenberg

Nicolshausen

Elbe-Aus

Ochragrambau

Goldstein
Kalkstein

Wakelsdorf

Klasser
Sierbauden

Bliesenstein

150

Kalkstein Obergemein

Steinweg

Pumoldorf

Riebersen

Marienhilfschanze

Klein-Gotschberg

Gotschberg

Pumersdorf

Kalkstein

Heilwasser
Hermelstein

Gotschstein

Langenauerberg

Herrschaft

Kalkbruch
254

Kalkkappe

Tiergarten

Sanswasser

Hoch

Mittel Langenau

Alte Fundgrube
Winterley
Niederhof

Kiesel

Haupterschau
Entsprung

Marzenkappe

Schwarzergrund

Auf der Hutze

Kieselwasser

Schwarze
Kalkstein

Ober Langenau

Waiswasser

Kieselhübel

Im großen Kiesel

Bömischaude

Bomiesberg

Spitzberg

Goldhöhe

Platten

Schwarzenthal

Planwiese

Fuchsberg

Burghübel

Schwarzenthaler Wasser

Lorenberg

Stuppen
Buchhäuser

Spiegelbauden
Spiegelkappe

Bohnenwiese

Lorenbauden

451

587

peruánských And. Prostoupil jsem až k pramenům Amazonky, prošel křížem krážem celé západní pobřeží Jižní Ameriky i México, dosáhl Filipín a Nové Kaledonie a přece se mi v těch krajích nabitých krásou a exotikou stýskalo. Snad i pro stálou, pokořující nejistotu, zda jsou rodiče vůbec živi, když nikdo z domova nenašel za celá léta ani řádky. Botanika, zoologie, zeměměřictví, mineralogie, práce astronomické, entomologické – to vše, čím jsem s po smrti přítele Pinedy ve výpravě sám zabýval a čím se zabývám dodnes, mělo počátek tam, v Čechách. V pohoří malém rozlohou, ale obrovským krásami a bohatstvím přírody. Zdolal jsem snad všechny jeho vrcholy a horské srázy. Nová a zcela ještě neznámá květena mě nesmírně lákala, ale pouhých čtrnáct dní toho léta roku 1786, to bylo

příliš málo času. Nicméně účast v této expedici byla i prvním vyznamenáním pro pilného studenta. Nebylo pro mne snadné určit jen pár let po Linnéově smrti do té doby zcela neznámé druhy rostlin, musel jsem se převelice přičinit. To Krkonoše mě naučily jak je důležité nejen vnímání přírodních krás, ale i pěstování lidské a vědecké vůle. Tisícinásobně se mi to zde, na jižní pevnině vyplatilo, stejně, jako česká hudba. Stále ji slyším a stěží bych mohl být bez ní živ. Kdo ví, zda právě jí jedině jsem se neměl věnovat k větší slávě radosti a krásy. Nestarám se tak ani o to, kdo zdědí můj stříbrný důl. Vždy se najde někdo, kdo bude ochoten zabrat statky toho, kdo se přidal ke vzbouřencům. Pronásleduje mne spíše pomyšlení, do jakých rukou se dostanou mé sbírky, herbáře a mé housle, violy

a hoboje. Je tomu už dlouho, co jsem si přál, aby přestaly války, jež pustoší takřka celou zeměkoulí. Pak teprve bych se mohl představit opět celému vědeckému a literárnímu světu. Nyní mě však potřebují ti, kteří jediní mě tu nezištně a obětavě milovali...”

Objevitel pověstného “leknínu Amazonie” Viktorie královské, průkopník splavnosti jihoamerických řek i vzduchoplavectví, první Čech, který dosáhl břehů Austrálie a především výtečný botanik Tadeáš Haenke, stačil během pouhých několika dní oné slavné krkonošské expedice sebrat a popsat přes dvě stě sedmdesát druhů cévnatých rostlin – z toho mnohé jako prvonálezce. Byl nejmladší ze čtveřice osobností, které vybrala mezi svými členy Česká královská společnost nauk pro první vědeckou výpravu do nejvyšších českých hor. Tato expedice měla najít odpovědi na základní, zdánlivě jednoduché, a přece stále nezodpovězené otázky: Jaká je skutečná výška krkonošských hor? Jak vůbec vznikla tamní hluboká údolí a skalnaté srázy? Kde se bere bohatství jejich vod a rostlin? Abbe' Tobias Gruber, geograf a geolog,

ověřoval na hřebenech své úvahy o výškovém gradientu teploty, vzniku srážek a vydatnosti prameniště. Nalezl tu i vysvětlení vývoje zvláštních „jezerních hrází“, nazvaných až mnohem později ledovcové morény, a pozorováním jako první dospěl k teorii o vzniku ledovcových karů. Třicetiletý adjunkt pražské hvězdárny František Josef Gerstner, matematik, fyzik, geometr, mechanik a astronom vyzkoušel v Krkonoších mimo jiné i svůj vynález – aerostatické váhy pro barometrická měření nadmořské výšky. Osm set třicet sedm vídeňských sáhů vysoká byla podle nich Sněžka, tedy jen o pouhých dvacet metrů méně, než ukazují dnešní nejmodernější přístroje. Pětatřicátník Jan Jirásek, absolvent pražské stavovské inženýrské školy, přírodovědec i topograf, měl zkoumat geologickou stavbu pohoří, horniny i minerály a také složení horských lesů. Shromažďoval vzorky, navštívil i prastaré důlní revíry a podrobně také celou cestu popsal – včetně zoologických pozorování, cenných místopisných, etnografických i etnologických údajů a nejrůznějších, dnes bychom řekli turistických, zajímavostí. Sborník, který po pečlivém utřídění všech poznatků vyšel roku 1791

v Drážďanech pod názvem „Pozorování na cestách do Krkonoš“, je dílem vpravdě výjimečným. Jirásek napsal úvodní „mineralogickou“ část a vytvořil i přílohu: první geologickou mapu Krkonoš, nejstarší dokument svého druhu v Čechách. Gruber porovnáním povětrnostních a geologických jevů v Krkonoších a v Alpách poprvé vřadil nejvyšší české hory do souvislostí evropské přírody. Gerstner v kapitole „Pozorování o použití barometru při měření výšek“ popsal i zdokonalený manometr a shrnul metody, kterých následně využili zeměpisce a geometři po celém světě. Haenkeho kapitola je vůbec první vědeckou floristickou a fytogeografickou studií, pořízenou na území Čech. Přes osmdesát procent nalezených a popsanych rostlin je v ní určeno tak přesně, jak by to učinili i současní botanikové – a to i přes veškerou revizi názvosloví, ke které během staletí došlo. Sněžka je například označena jako naleziště do té doby neurčeného druhu trávy Lipnice a samostatným druhem se tu poprvé stala borovice kleč.

Haenke už se nejspíš nedozvěděl, že ve výzkumu nejvyšších českých hor nepokračoval nikdo z jeho krkonošských expedičních přátel. Abbé Gruber se jako zemský stavební ředitel, stavební ředitel českých kamerálních statků, lékař a architekt začal věnovat

zcela jiným společenským úkolům. Matematik F. J. Gerstner, geniální projektant železnic, přijal místo ředitele Polytechnického ústavu, pozdějšího Vysokého učení technického. Jan Jirásek se stal vrchním lesním komisařem v Salzburgu. Tadeáš Haenke, český přírodovědec německé národnosti, zemřel 31. října 1817 – podle jedněch ve španělském vězení, podle jiných na svém vlastním statku, když mu byl údajně omylem podán místo léku jed. K jeho zatčení a zřejmě i vraždě byl důvod. Haenke totiž naučil kreolské povstalec vyrábět ze síry a ledku střelný prach, a stal se tak pro španělské koloniální úřady osobou nebezpečnou. V bolívijské Cochabambě dodnes stojí jeho dům i pomník, jeho jméno nese jedna z místních hlavních ulic a jako Don Tadeo je dodnes ctěn a považován za zakladatele bolívijské přírodovědy. Většinu jeho písemností uchovává Královská botanická zahrada v Madridu. To nemnoho, co v sedmi bednách přírodnin nakonec přece jen doputovalo do Čech, vlastní Národní a Náprstkovo muzeum. Jako poklad je v knihovně vrchlabského Krkonošského muzea uložen i onen sborník „Beobachtungen auf Reisen nach dem Riesengebirge“ který vyšel ve Waltherově dvorním nakladatelství v Drážďanech roku 1791 a stal se mezníkem ve vědeckém poznávání Krkonoš.

No. der Stücke.	Orter, wo sie gefunden werden.	Bestimmung der Gebirgsarten.	Mineralogische Anmerkungen.
7	St. Petersbach.	Desgl. mit weißem Feldspath und mehrerem Glimmer.	Muschelbruch annimmt. Auf dem Uebergange in Gneiß finden sich so, wie im Gneiß selbst sehr große Nieren und gewundene Ge- läge.
8	Unterm Kesselberg.	Desgl. mit mehrerem weißen, grobwürflichten Feldspath, welcher hie und da eisenschüßig wird, und verschiedentlich großen eckigen Glimmerkörnern.	Der Feldspath scheint die Masse zu seyn, die die andern zwey umfaßt: ist im Bruche rautenförmig und undurchsichtig; kömmt eben so oft weiß als röthlich vor; wird durch die Verwitterung zu einem weißen Thon, der sich aber durch die Auflösung des im Glimmer befindlichen Eisengehalts oft ochergelb färbt. Dies letztere bemerkt man auch, je höher der Granit im Gebirge zu liegen kömmt.
9 10	Aus der Elbe.	Desgl. sehr derben, bey nahe wie No. 6, nur daß der Quarz mehr, als der Feldspath sichtbar ist. No. 9. hat eine Drüse mit rothen verhärteten Thon, nebst Specksteinflecken.	Der Feldspath scheint die Masse zu seyn, die die andern zwey umfaßt: ist im Bruche rautenförmig und undurchsichtig; kömmt eben so oft weiß als röthlich vor; wird durch die Verwitterung zu einem weißen Thon, der sich aber durch die Auflösung des im Glimmer befindlichen Eisengehalts oft ochergelb färbt. Dies letztere bemerkt man auch, je höher der Granit im Gebirge zu liegen kömmt.
11	Weise Wiese.	Desgl. derber, aus Quarz, Feldspath u. Glimmer von bey nahe gleichem Gemenge.	Der Glimmer ist fast durchgehends schwarz, und geht nur selten ins Graue und Grünliche; ist meistens wie unförmige Körner, u. seltner würflich, oder prismatisch eingestreut.
12	Brunberg am Schlesiſchen Fußsteige.	Desgl. aus gröbern Quarzkörnern, eisenschüßigen Feldspath, und verschiedentlich geformten eckigen Glimmerkörnern. Ist zur Verwitterung geneigt.	Wo die Krystallisation vollkommen ist, hat derselbe allemal einen flachen und
13	Bym Einfluß des weißen Baches in die Elbe.	Desgl. mit sehr wenigen groben Quarz, vielen röthlichen Feldspath, und verschiedentlich geformten Glimmer, welcher zwischen	No.

Poslední krkonošský medvěd

V krkonošských hvozdech se to kdysi dravou zvěří jen hemžilo – rys, vlk i medvěd. Však roku 1563, při vůbec první botanické výpravě do nejvyšších českých hor, jejíž trasa vedla „podél toku řeky Labe až do míst, kde sedmero horských hřbetů sbíhá do údolí“, si autor známého Bylináře, pan Petr Ondřej Mattioli poznamenal: „Zaplať Bůh, že žádnou dravou zvěř, které je tu prý jinak velké množství, jsme cestou nepotkali.“ Vida, a stačilo zhruba století a půl a právě v Sedmidolí, které náleželo k panství hraběte Václava Morzina, je zastřelen údajně poslední krkonošský medvěd. Pravda, ani jeden z té poslední medvědí čtveřice, kterou si nechali Morzinové vymalovat pro vstupní halu vrchlabského zámku, se medvědovi moc nepodobá. Namísto největší evropské šelmy cení z tmavých pláten tesáky jakási pohublá, spíše velikým kočkám podobná zvířata. Jenže oni ani medvědi nejslavnějšího barokního mistra lovné zvěře Johanna Eliase Ridingera nejsou na jeho rytinách právě tím, čím by měli být.

Medvěd – tedy v našich zeměpisných šířkách jediný zástupce své čeledi – medvěd hnědý, brtník – vždy patřil mezi zvěř vysokou a trofej to byla velkolepá, ať už chycená na újeď do padacích pastí „tluček“, lapená do želez, anebo střelená kulí z ručnice. Ano, skolit medvěda bylo právem a výsadou panstva, jenže s posledním krkonošským medvědem se to prý mělo docela jinak.

Staré zápisy i novodobé studie uvádějí, že už od počátku 18. století byl medvěd na české straně hor vzácný a „poslední exemplář byl s největší pravděpodobností uloven v močálovitém pralese Medvědího dolu (dnes tedy polesí Sedmidolí) 16. září 1726.“

Vypráví se ale, že toho dne na medvěda natrefil hajný. Šelma zle dotírala, šlo o život, vylezl tedy na strom, a protože v té tísní nejspíš přišel o torbu s náboji, ruče utrl a nabil do kulovnice knoflík ze své myslivecké kamizoly. Inu, knoflíky bývaly také ulity z olova, a pokud se do laufu

Uloven v Sedmici

nějaké té staré předovky takový knoflík vešel, proč ne? Nejspíše ale musel stejně následovat hraběcí dispens, protože – jak už jsme řekli – medvěda nemohl zastřelit jen tak ledaskdo, ať už se to událo jakkoli.

Na slezské straně hor bylo ještě v rozmezí let 1726–36 prokazatelně uloveno devět medvědů, jeden dokonce až roku 1756, a medvědí stopy prý byly nalezeny ještě v roce 1777. Pozoruhodný je ovšem údaj z ilustrovaného rukopisného cestopisu, který získalo Krkonošské muzeum do svých sbírek v roce 1999. Neznámý autor si tu do cestovního deníku „Meine Risengebirgesreise vom 23. bis 20 Juli 1889“ překreslil dnes již ztracený obraz medvěda z tehdejší hospody v Peci pod Sněžkou, a to i s nápisem „Poslední krkonošský medvěd, zastřelený 10. srpna 1802 v Obřím dole, vážící 280 funtů“ (současných asi sto šedesát kilogramů). Nabízí se tedy otázka, jak to bylo s tím skutečně posledním úlovkem.

Odpověď ovšem zdaleka není tak důležitá jako to, že medvěd, kterému je dodnes přisouzen titul „poslední“, se jako vycpanina dochoval téměř tři sta let a v poměrně dobrém stavu! Není to žádný obr, spíše odrostlejší medvěd a v expozici Kámen a život ve vrchlabském augustiniánském klášteře je miláčkem návštěvníků, hlavně těch dětských. Dnes stojí na všech čtyřech, jeho vypraná světlá srst se jen leskne a nebýt u něj příslušná tabulka, s chutí by si ho pohladil snad každý. Už by to ani nebylo tak zdraví nebezpečné, jako u starších preparátů, ošetřených proti škůdcům téměř výhradně jedovatým arzenitanem sodným.

Z trofejní atrakce se zkrátka stal cenný muzejní exponát. Možná ale pár pamětníků vzpomene, že tenhle medvěd stával v zámecké hale na zadních, v jedné opelichané tlapě držel bůhvíproč misku a druhou hrozil příchozím. Zřejmě by se vskutku nezachoval nebýt toho, že se k různým účelům nechával několikrát „předělávat“. Opravdové péče se mu ale dostalo až poté,

co se stal součástí muzejních sbírek. Spoustu preparátorské práce na něm odvedli v Národním muzeu, kde mu mimo jiné vrátili přirozenou pozici. Také poslední zásah v roce 2006 byl poměrně rozsáhlý. Preparátor Jiří Trojan z Nového Města nad Metují znovu obnovil velkou část srsti a šetrně, pomocí nejnovějších technologických a chemických metod, mu opět „prodloužil život“.

Tohle ale není jediný „medvědí“ příběh Krkonošského muzea. Jak uvádí Jakub Šimurda, správce přírodovědných sbírek: „Je letní den, 29. červen roku 1939, a Hugo Wenke doma na Seydelstraße 13, tehdy ještě v německém Hirschbergu neboli Jelení Hoře, píše dopis, který přikládá k úhlednému balíčku s několika na první pohled nezajímavými kostmi. O pár dní později balíček otevře jeho známý profesor vrchlabského gymnázia, geolog a správce Krkonošského muzea dr. Karel Schneider a mezi kostmi jezevce, jelena a hračboše nachází i pravou vzácnost – obratel jeskynního

medvěda. Přítel Wenke mu k tomu v dopisu poznamenává, že všechny kosterní pozůstatky našel roku 1908 „v jedné malé krápníkové jeskyni na Kraví hoře u Maršova“.

Poklad z Medvědí jeskyně pan doktor Schneider zajisté pečlivě uložil. Kdo by ale po tolikerém muzejním stěhování mohl tušit, kam se onen jedinečný nález poděl? Za ztracený byl považován do té doby, nežli ho pečlivý Jakub při jednom ze soupisů objevil v nevelké krabici, zastrčené až někde na horní polici depozitáře. A tak – i když jeskyňáři albeřické skupiny České speleologické společnosti našli v roce 2004, rovněž v usazeninách Medvědí jeskyně obratel mláďete jeskynního medvěda – má zoologická sbírka Krkonošského muzea pod číslem Z 195 uložen zatím nejstarší dochovaný doklad o výskytu jeskynního medvěda na území Krkonoš. Nález totiž určili pracovníci Geologického ústavu v Berlíně už nejspíš hned v onom roce 1908.

Dodejme, že medvěd jeskynní, který pro svou převážně rostlinnou stravu vyhynul už někdy za vrcholící doby ledové před 28 000 lety, vážil o pěkných pár metrů víc, než současný medvěd hnědý a vestoje na zadních tlapách mohl mít až tři a půl metru – tedy pořádný kolos! Dodejme také, že medvěd hnědý je dnes v České republice zvláště chráněným, kriticky ohroženým druhem a ze zákona o myslivosti patří mezi zvěř, kterou nelze lovit. Současná věda si vskutku nepotřebuje

uchovávat zajímavé trofejní úlovky, anebo jen shromažďovat v muzeích vycpaniny kvůli výstavním účelům. Tak zvané dermoplastické preparáty slouží zejména studiu a výzkumu – třeba vyhodnocením DNA ze vzorků tkání je možno porovnat rozmanitost genetického kódu určitého druhu divoce žijících zvířat kdysi a nyní a zjistit tak, zda například koroptev není náchylná vymírání. Nu, a kdo ví, co všechno bude moci věda ještě zjistit za nějakých padesát, sto let!

Broučci pana řídícího

Hrabě Karel Morzin založil roku 1783 mezi vesnicemi Bukovinou a Čistou osadu Karlov, chalupa číslo 1 na Karlově je tedy z toho roku. Od samého počátku tu ve dvou generacích po sobě hospodařili Janové Tichých, a když se tu roku 1890 narodil další Jeník, stál už téměř šedesát let v břehu nad chalupou dřevěný svatý Jan na ochranu toho roubeného stavení. To už od potoka vedly pěšiny a úvozy tím podivuhodným údolím, které se k západu zvedá do prudkého kopce k Bukovině, na severovýchodě ho chrání les a na jihu se v lukách doširoka svažuje k Čisté. Údolí na půl cestě mezi vlídností rovin a metelicemi hor.

Nejstarší Janův bratr se stal knězem, prostřední Antonín zůstal na chalupě a Jan po studiích na packé měšťanské škole nastoupil na c. a k. Českém ústavě ku vzdělání učitelů v Praze, a to i v jazyce německém, vyučování hluchoněmých a slepých a také těsnopisu. Na „umístěnkou“ nastoupil v jedenáctém roce na Šumavě, ale přišla válka, a tak se v deskách s pečlivě vedenými rodinnými písemnostmi se uchoval jeho dopis: „Drahý, zlatý tatínku a maminko, loučím se s Vámi již podruhé s tím rozdílem, že nyní odcházím dobrovolně do pole...Vstupem v srbskou armádu dokazuji jen, že vychovali jste ve mně zdárného syna vlasti, který jde bojovat za svobodu Vaši a svého národa, který jde pomstít příkoří po staletí mu činěná Habsburky. Odvedli i Toníka, kterého mám tolik rád, snad se s ním už neuvidím. Odpusťte mi, po celý život bych sobě vyčítat musil váhavost, kdybych nevstoupil jako činná jednotka v boji proti nepřítelům. Na šťastní shledání ve svobodných Čechách Váš věrný syn a bratr Jeník.“

S legiemi prošel Jan Tichý celou Sibiří, ale nakonec se z Vladivostoku přece jen vrátil s českými jednotkami přes celou Severní Ameriku a Francii domů. Znovu se chopil kantorského řemesla a po několika učitelských štacích pak na třicet let setrval jako řídící učitel v Říčanech. Právě tady se konečně mohl začít cele věnovat jedné ze svých největších lásek – přírodě. Už v roce 1935 se stává členem České entomologické společnosti a zahájí i spolupráci s říčanským Městským muzeem, pro které připravuje rozsáhlou sbírku brouků i seznam, čítající na sedmnáct set druhů i s poznámkami o četnosti jejich výskytu. Je také prvním, kdo poukáže „na povšimnutí hodné rašeliništní lokality na Božkově, Mnichovicích a Mukařově.“

Phyllobi
calcaral

BOHEMIA 29.VI.66

Zacladi
affinis

Guedius
paradisianus
Hee

BOHEMIA 29.VI.66

Chrysochl
speciosissi
a. silesiac

Chrysomel
varians

Boh. 29.VI.66

Boh. 9.VI.66

Crepid
femor

Corymbites
quercus

Aphodius
depr. ab.
atramentarius

BOHEMIA 29.VI.66

Chrysochl
ab.
sudetica

Amphichrou
canaliculab

BOHEMIA 29.VI.66

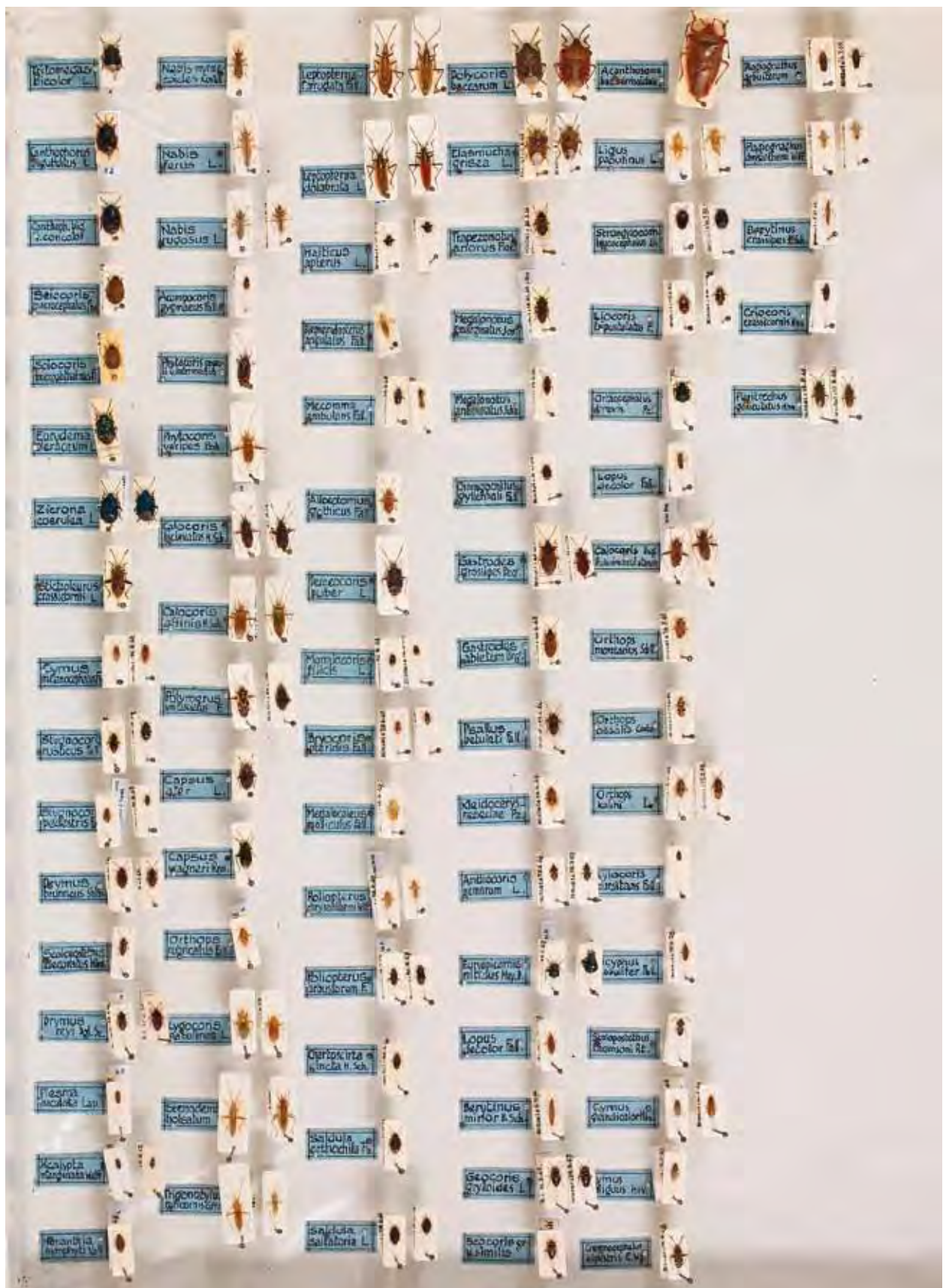

BOHEMIA 29.VI.66

tkalcoval a jak se „strejček broučka“ nastěhoval i se všemi knihami a sbírkami do druhé části domu. Vlastní děti neměl, a tak si oblíbil ty tři od bratrova syna. Cožpak s děvčátky na cestách necestách, ale Zdeňkovi bylo dvanáct, a tak začali podnikat entomologické výpravy spolu. „Není špatného počasí, je-li člověk příslušně oděn,“ říkával strýc. Vydávali se tedy od jara do podzimu – tu až do hor, na Mísečky nebo do Špindlerova Mlýna, tu ke Studenci, nebo třeba jen za humna, tam, kde se říkávalo Na vřesích. Zdeněk se učil poznávat i sbírat a pozoroval, jak strýc Jan po večerech pracuje s dvojími brýlemi a lupou. Chlapcova záliba rostla a také jeho přičiněním se ve spolupráci s vrchlabským muzeem rodila nová velká entomologická sbírka krkonošská. Pečlivými poznámkami, psanými úhledným učitelským písmem, se plnily sešity nazvané Jilemnicko, Vrchlabsko, Novopacko. 25. 8. lokalita Čistá u Horek, Bukovina u Čisté – Lejdarův les, či Stránských úvoz. Drabčiči po skupinách s úhledně popsanými štítky, tesařiči... Krabice „muzejky“ jsou dnes vyrovnány v několika stozích. Vše neuvěřitelně pečlivě zpracováno, nabízí jedinečný přehled o stavu a výskytu hmyzí fauny horského regionu v období nejméně dvou desetiletí. Samozřejmě, že sbírka obsahuje i některé vzácnosti, její přírodovědná hodnota je ale především v onom přepečlivém dokladování veškerých

sběrů a hodnota historická ve svědectví o jedinečných výsledcích, jakých může dosáhnout vzdělaný amatér. Také proto přivezli vrchlabsští muzejníci z Krajského muzea v Hradci Králové i tamní část sběrů Jana Tichého. Vznikl tak celek, který lze právem počítat mezi poklady Krkonošského muzea.

Ptáte se proč si člověk, který nikdy nepřestal nade všechno milovat podivuhodnou krajinu svého dětství a vztah k domovu ho neomylně přivedl k lásce k vlasti a její přírodě, zvolil obor, který tak, či onak souvisí s jistou obětí? Karel Kleisner, filosof a historik přírodních věd ve svých Poznámkách k dějinám entomologie v Českých zemích připomíná: „Představa entomologie jakožto zábavy podivánských individuí, pobíhajících po lukách se smýkadlem, lačných usmrtit každého živého tvora s třemi páry okončetin, není a nikdy zcela nebyla na místě. Entomologie je dnes širokým vědním oborem přesahující původní oblast faunistiky a taxonomických zkoumání. Nacházíme interdisciplinární přesahy do ekologie, zoogeografie, evoluční biologie, vývojové genetiky, ale i do aplikací. Takto našlo znalectví hmyzu využití v zemědělství nebo v lesnictví, medicínských oborech a parazitologii a potažmo i v kriminalistice a soudnictví. Entomologie se stala pestrým a diverzifikovaným oborem a zasluhuje tak náležitou pozornost ze strany odborné i širší veřejnosti.“

Herbář Jakoba von Sterneck

V okresním městě Trutnově bývalo hejtmanství v rohovém domě na hořejší, jihozápadní straně náměstí. Solidní měšťanský dům s podloubím dodnes vypovídá o důležitosti sídla okresního hejtmana, kterým byl v onom nešťastném roce 1917 jmenován JUDr. Jakob von Sterneck-Daublebsky. My se věru nepřepsali, to pisař roku 1620 v nobilitačním listě, kterým českobudějovického měšťana Caspara Doudlebského povýšil za zásluhy císař Ferdinand II. do královského šlechtického stavu s predikátem von Sterneck.

Jakob, jeden ze čtyř synů pražského velkoobchodníka a doktora práv, šel na otcovo přání také studovat práva, a po absolvování univerzity v roce 1892 vstoupil do státní správní služby. Působil na pražském místodržitelství, na hejtmanstvích v Chebu, v Děčíně i v Liberci a do Trutnova přichází jako téměř padesátiletý s manželkou a jednadvacetiletým synem Alfrédem. Doba ale sebelepším úředníkům nepřála. Už třetím rokem zuřila světová válka, zásobování civilního obyvatelstva bylo katastrofální a nejpostiženější oblastí v celých Čechách bylo právě Trutnovsko. Rostla drahota, ve městě byl hlad, lidé umírali. Situace vyvrcholila v červenci, kdy dav zaútočil na budovu hejtmanství, a muselo být povoláno vojsko, přestože mezi účastníky hladové demonstrace byly především ženy, neboť většina mužů byla na frontě.

Z fotografie trochu unaveně hledí silnější pán s bílou bradkou a kulatými brýlčkami v drátěných obroučkách. Byl úředníkem velmi pečlivým a údajně „své povinnosti plnil vzorně a vynikal ve svém jednání nestranností, citem a velkým osobním taktem.“ Možná ale přece jen nejednou zalitoval, že se nerozhodl pro přírodní vědy, které si už na gymnáziu zvolil jako své celoživotní poslání. Jedním z našich nejvýznamnějších přírodovědců se ale přece jen stal. Jeho velký herbář je dnes podstatnou součástí vědeckých sbírek Botanického ústavu Přírodovědecké fakulty pražské Karlovy univerzity, splnil i velké úkoly, které si předsevzal v oboru lepidopterologie – nauky o motýlech. Jeho *Prodromus der Schmetterlingsfauna Böhmens* stanovil ve své době nová měřítka preciznosti a spolehlivosti a zůstává v zásadě nepřekonán, jak píše entomolog Otakar Kudrna. Podle něho si zvláštní chvály zaslouží především Sterneckovo zásadní přehodnocení pochybných a nejistých údajů o výskytu a rozšíření některých kritických druhů a také revize jejich určení. Vedle

Trautenauer Bezirksherbarium Nr. 98.

8395. **Blechnum spicant** (L.)

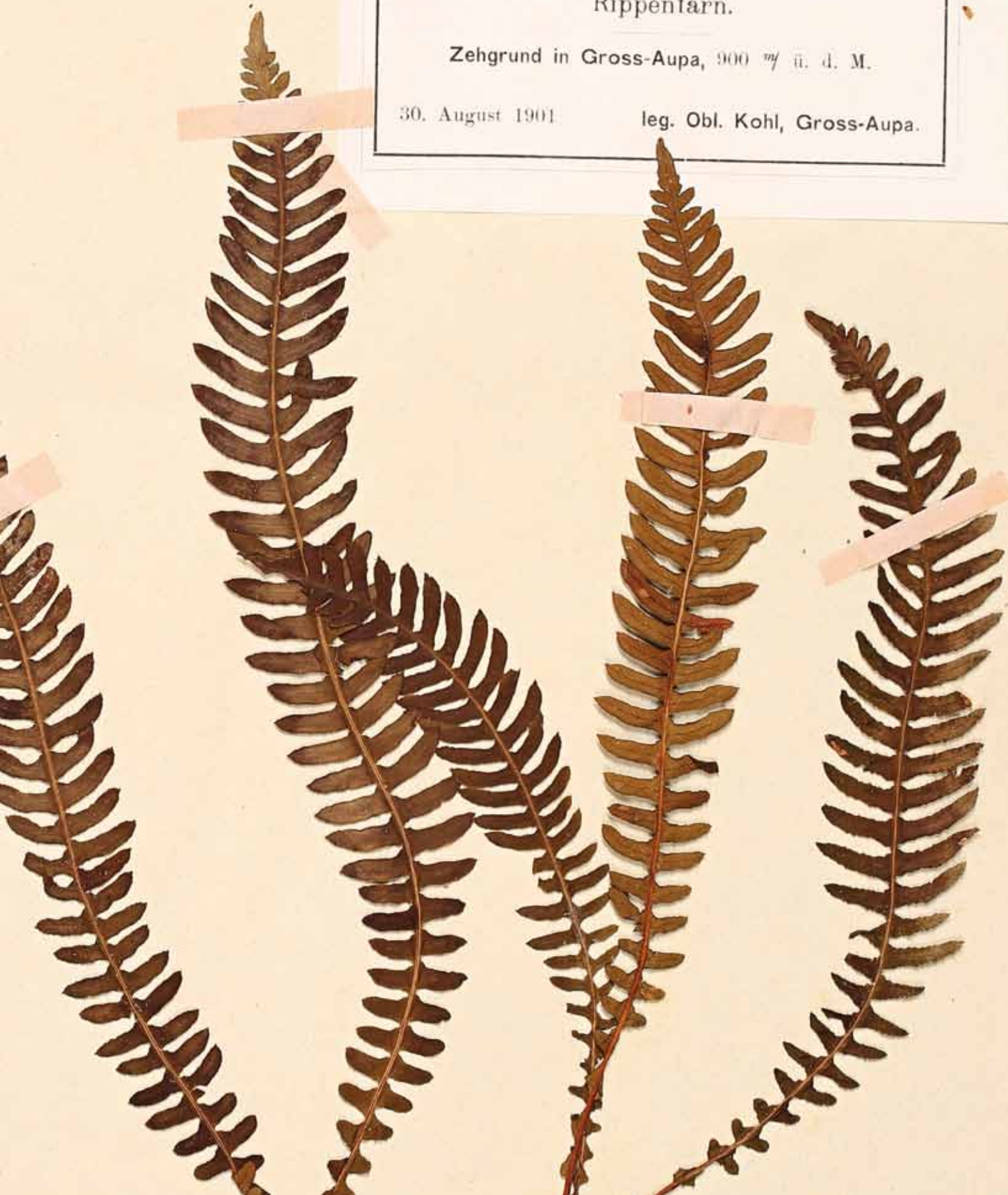
With.

Rippenfarn.

Zehgrund in Gross-Aupa, 900 m ü. d. M.

30. August 1901

leg. Obl. Kohl, Gross-Aupa.

Původní desky trutnovského okresního herbáře

Žebrovice různolistá (*Blechnum spicant*)

bohatých materiálů své vlastní rozsáhlé sbírky použil i dokladový materiál velké řady různých českých a německých sběratelů motýlů. Prohlédl a odbornou revizí zkontroloval více než stovku českých sbírek a prostudoval přes pět set literárních pramenů o českých motýlech. Latinský výraz *Prodromus* – předchůdce, posel, zvěstovatel – který zvolil v titulu své práce, se vžil jako pojem pro obdobný typ vědeckého díla zejména rakouských a českých autorů a dostal se i do odborných slovníků, které vysvětlují: „Často užívá se výrazu toho o spise, v němž badatel předkládá některé části nebo hlavní rysy svého zkoumání, nemoha ještě souborně vyložit celý systém svůj.“

Sternečka ovšem nezaujali jen velcí motýli. Předsevzal si také uspořádat jednu z nejobtížnějších píďalkovitých podčeledí a jeho „žlutokřídlečci“, stejně jako

sbírka motýlů, tvoří dnes významnou součást fondů Přírodovědeckého muzea ve Vídni.

Kde bral místodržitelův tajemník, okresní komisař a c. a k. hejtman čas na vědu? Rozsah jeho práce nám může prozradit ve své době obvyklý náhled na počet spolupracovníků, Sterneček ve svém zásadním díle uvádí údaje a sbírky více než sedmdesáti členů různých pracovních okruhů.

Velký Sternečekův Herbář z pokladů Krkonošského muzea je jedinečným dokladem o stavu a vývoji flóry Trutnovska na přelomu 19. a 20. století. Hodnota celého díla, na kterém se zřejmě podíleli i členové učitelských spolků, je ale především v pečlivé preparátorské práci a v jeho konečném zpracování. Rostliny jsou lepeny na hedvábném papíře v abecedním uspořádání, jednotlivé položky jsou číslovány a opatřeny tištěnými

Jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*)

Svízel vonný (*Galium odoratum*)

štítky i s datem a jménem sběratele. Tak třeba hned na počátku *Anemone nemorosa* – sasanka hajní – sebral Oberlehrer Falta z Krinsdorfu, vrchní učitel z Křenova u Bernartic 19. května na Timplsteine am Rehorn, tedy na Rýchorách, v 900 metrech nad mořem. A tak to jde až po poslední lišejník s číslem 100.

O velkých herbářích a sbírkách vůbec dnes všeobecně platí – rozebrat! Badatel potřebuje ke srovnávání určitou čeleď, většinou ho nezajímá, kdo byl

sběratelem, a tak zejména v přírodovědných odděleních velkých muzeí je tendence systematicky sestavovat a řadit k sobě například hořce a vybírat je za tím účelem ze všech získaných herbářů. V Krkonošském muzeu ale dobře vědí, že dílo Jakuba von Sterneck-Daublebsky má cenu nejen botanickou, ale i historickou. Rozhodli tedy, že bude zachováno jako celek, „předmět – soubor“. Velký *Sterneckův Herbář*, který byl zřejmě sestaven za jeden jediný válečný rok, tedy zůstane pojmem i pro budoucí generace.

Přeslička lesní (*Equisetum sylvaticum*)

Vachta trojlistá (*Menyanthes trifoliata*)

Paměť krkonošské flóry

Co je v Krkonošském muzeu pokladem největším? Inu těžká odpověď. Co do momentálně panující měny, obecných hodnot, stáří, anebo světového unikátu? Čeština si s pojmem velikosti tak trochu zahrává a nepočítá vždy jen s ukazateli měřitelnými. Při pohledu na čtyřicet polic s řadami objemných fascikulů je ale jasno hned. Ano, z pokladů v depozitářích muzea je *Herbář krkonošských rostlin* nepochybně „největší“. A kdyby šlo jen o onu více než tisícovku druhů krkonošských cévnatých rostlin v proměnách času zhruba od roku 1870 až dodnes. Najdeme tu cokoli, co v přebohatém království flóry tohoto středoevropského ostrova Arktidy roste a kvete a denně přibývají desítky dalších položek. Jde totiž o poklad stále rostoucí, a tedy živý, i když vlastně složený z materiálu neživého. A co víc – není prakticky osoby, která se za oněch téměř sto padesát let v souvislosti s krkonošskou vědou botanickou objevila, aby tu nebyla uvedena. Najdeme tu sběry zakladatele muzea Victora Cyperse von Landrecy i slavné botaničky Josefíny Kablíkové, pana plukovníka Šourka i mnoha dalších – zaslužilých doyenů horského rostlinopisu, pánů řídících, studentů na praxi i laiků, kteří zkrátka jen přinesli kurátorům sbírky nějaký zajímavý exemplář.

Kolem sedmi tisíc položek má zatím *Herbář krkonošských rostlin* a s kódem KM je evidován i v mezinárodním katalogu Index Herbariorum, který spravuje New York Botanical Garden, Bronx, New York. Pravda, jsou i regionální muzea, jako například třebíčské, které svými šedesáti tisíci položkami může počítat svůj herbář mezi nejobjemnější u nás. Ke cti botanického dokumentu krkonošského ale zcela jistě patří, že může nabídnout badatelům o flóře tohoto mrňavého, ale zcela výjimečného pohoříčka mnohem víc než třeba pražské Národní muzeum nebo kterékoli jiné muzeum na světě. I obyčejná běžná práce s herbářem je velmi přínosná.

HERBARIUM MUSEI CORCONTICI
VRCHLABÍ — CZECHOSLOVAKIA

Flora

Gentiana verna

Habitat:

xerotherm - H. A. P. B. v. i. c. - B. v. e. n. y

Dat.

2. 9. 1980

N. l.

B 1024

Leg.

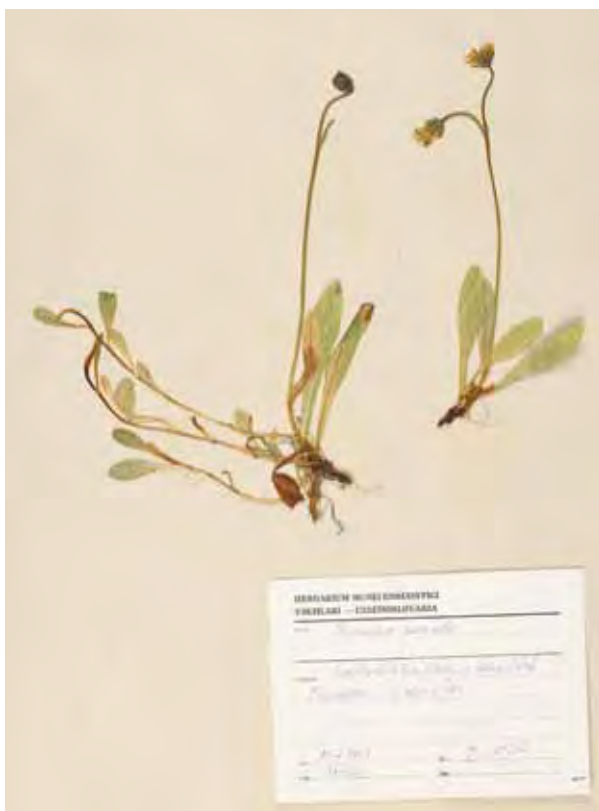
Štěrský

Det.

Jestřábek (*Hieracium* sp.)

Jestřábník myší ouško (*Hieracium lactucella*)

Chceš třeba léčivky? Potřebuješ v Krkonoších rostoucí kontryhele či hořečky? Vždycky tu najdeš, co hledáš. „Do kyttek se zkrátka chodí“ – jak říkají muzejníci přírodovědného oddělení.

RNDr. Václav Větvíčka o sobě v žertu a velmi neuctivě tvrdí, že vlastně není botanik, neb je mu více méně jedno, zda má pampeliška dva chlupy napravo a jeden nalevo. I on ale samozřejmě dobře ví, že pro botanika na slovo vzatého to jedno není. Že je velmi důležité, v jaké rozmanitosti znaků se vyskytují třeba

zástupci čeledi hvězdnicovitých, která po celém světě zahrnuje přes třináct set rodů a více než dvacet tisíc druhů, a to jediné, co je spojuje, jsou jejich květy. Je přece zapotřebí udělat pořádek v nejméně tisíci druzích a ještě i poddruzích velké rodiny jestřábníků, která je dokonce ještě řazena do podčeledi čekankové. Ještěže v Krkonoších těchto druhů roste jen asi stovka, ale nerozpoznat je, jak potom ochránit těch dvacet nejvzácnějších, které z celého světa rostou jen a jen v nejvyšších českých horách? A co třeba endemický zvonek český s nádhernými velkými a sytě fialovými květy, pak-liže bychom nevěděli, čím se liší od obyčejných lučních zvonků? Došlo by nám, že jde o jediný druh na světě, rostoucí právě v krkonošských horách?

Pravdou je, že každý botanik nemůže znát všechno. Jsou specialisté na jestřábníky i na zmíněné hořečky, které byly vyčleněny z rodiny hořců jako rod zcela zvláštní. Specialista přijde, provede revizi, určí „co je co“ – a tak je najednou z druhu *Gentiana baltica* poddruh *Gentianella campestris* subsp. *baltica*. Inu věřte, že profesionál se v tom vyzná a že se takto stále může objevit v tom mnohokrát probádaném herbáři i vzácnost, která zatím ušla pozornosti. Většina herbářů, které dnes Krkonošské muzeum získává, se rozebere a zařadí do obřího herbária podle jednotlivých sekcí, čímž se badatelská práce nesmírně usnadní. Jen historicky cenné herbáře nebo díla osobností zvučných jmen se nechávají pohromadě.

Škoda, že dnes už se rostliny pečlivě nelepí na hedvábné papíry a minulostí jsou i krasopisně nadepsané „schedy“ neboli herbářové etikety. Herbář krkonošských rostlin rozhodně není krásnou knihou s výtvarně pojatým rozložením rostlin a kaligrafickým písmem. Umí ale dát odpověď každému, kdo se umí ptát, a navíc zvláštním mostem oněch čtyřia-dvaceti polic muzejního depozitáře spojuje minulost s budoucností.

Poklady Mramorové hory

Ona to vlastně skutečná hora není, spíš kopec, vršek, táhlé stoupání do výšek přes osm set metrů nad mořem. Stanete-li ale tváří v tvář strmé padesátimetrové vápencové stěně, nepřijde vám to označení jako nadsázka. Kamenolom u Hříběcích Bud byl jedním z mnoha krkonošských lomů, založených v krystalických vápencích, největším lomem na území Krkonošského národního parku vůbec a zároveň nejdokonalším lomem jámového typu v celé oblasti. Dnes už se tu léta netěží. Hlubina mramorové hory zarůstá zelení, stala se tichým útočištěm ptactva, teplým biotopem zajímavých druhů hmyzu i domovem vzácných druhů horských bylin vázaných na výskyt vápence. Po překrásném a vzácném kameni tu zbylo jen memento: Ochudíme-li přírodu, sami zchudneme.

Doklady o tom proč a jak se tu člověk začal dobývat pod obal téměř neporušené vápencové čočky, zvrásněné do svorových rul, jsou tu všude kolem dobře patrné i po mnoha letech. Na samém počátku byl možná některý z okolních budařů, který odtud bral bílý kámen pro domácí výrobu vápna. Lom tu byl založen někdy na počátku 20. století – původně stěnový, hluboký jen asi dvacet metrů. To až později byl nejméně o další tři desítky metrů prohlouben, změnil se v jámový, z jehož dna byla proražena dnes již neprůchodná, tři sta metrů dlouhá štola do údolí Klínového potoka, kterou se odváděla voda a úzkokolejka tudy vyvážela vytěžený materiál.

Po několika desetiletí lámala v lomu na Strážném firma J. Šíp slavný krkonošský mramor, pouze z odpadu se vyráběly drtě pro omítky a teracco i mleté moučky pro sklárny a gumárny. Zdejší krystalický, jemnozrnný vápenc byl bílý, šedý i tak zvaný mrakovitý a růžový se zelenými a šedými žilkami. Kromě krásy měl i spoustu výborných technických vlastností – byl poměrně pevný, přijímal dokonalý a stejnoměrný lesk, ale jeho obrusivost byla poměrně malá – jen o málo větší, než u známého sliveneckého mramoru. Tento překrásný dekorační kámen najdeme třeba na výzdobě interiéru Právnické fakulty, Pražského hradu, osvědčil se i při velkých

Vápenec s bohatými keřčkovitými kresbami, které vytváří roztoky rud

figurálních pracích. Z jeho bílé odrůdy jsou zajímavé kuželky zábradlí v budově Ministerstva zdravotnictví a část obkladů stěn a stupňů v Národním památníku na Vítkově. Ze šedého, světle mramorovaného jsou čtyři sloupy v průjezdu z druhého na třetí hradní nádvoří a také obklady stupňů v reprezentačních prostorách Autoklubu v Opletalově ulici. I palác na Staroměstském náměstí, ve kterém sídlí Ministerstvo průmyslu a obchodu je vyzdoben krkonošským mramorem – z bílého a bílého s šedými bordurami je dlažba v Ministerstvu zdravotnictví, Ministerstvu práce a sociálních věcí i v Autoklubu, v kombinaci s jinými mramory rovněž v Národním památníku a v nové části chrámu sv. Víta.

Po druhé světové válce těžba mramoru skončila. Lom střídal majitele – České cementárny, Prachovické cementárny a vápenice a Krkonošské vápenky Kunčice nad Labem. Všechny tyto národní podniky měly především zájem na kusovém kameni o velikosti vhodné pro drtič, proto se v lomu začalo intenzivně pracovat s travinami. Hornina se začala pravidelně navrtávat a odstřelovat stejným způsobem,

jako v kterémkoli štěrkovém lomu. Nutně se tedy stalo to, co se při takovém bezohledném způsobu těžby stát muselo: vápencové ložisko bylo porušeno, mocné mramorové lavice podrceny a veškeré další zásoby mramoru znehodnoceny.

Marně argumentovali naši přední odborníci, geologové i kameníci, proti tomuto ničení tím, že naše zásoby světlých mramorů jsou téměř vyčerpány, že jsme byli již před válkou odkázáni ze dvou třetin na drahý dovoz. Ani vysoké ceny zahraničních mramorů, ani stoupající potřeba tohoto ušlechtilého materiálu při obnově válkou zničených budov nebyly dostatečným důvodem. Socialistické hospodářství dávalo přednost výrobě drtí a mletých mouček a skrovné zásoby mramoru byly zničeny jen proto, že pár kilometrů od stráženského lomu stojí kunčická vápenka. Přitom pro chráněnou oblast Krkonošského národního parku by, vzhledem ke speciální technologii, znamenala těžba mramorových bloků minimální zatížení, ostatně roční produkce vytěženého materiálu by byla co do objemu tak nízká, že by pro Krkonoše představovala zanedbatelné ztráty.

Krystalický vápenec (mramor)

Bílý krystalický vápenec s šedavou žilkou obsahující drobná třpytící se zrnka pyritu

V depozitáři Krkonošského muzea je dnes všeho všudy dvaadvacet položek označených Lom ve Strážném. Vedle sloupečků a snopků tremolitu podobných jehličkám ledu, zlatavých krystalků pyritu zarostlých ve vápenci, vláknitých „plátků“ azbestu a šedavých metabazitů svítí jedinečnou bělí velký kus mramoru ze severního záhlaví lomu. Jiný kus na lesklé hlazené ploše střídá v pruzích přírodního vzoru bílé žilky se šedými, mléčně bílý balvan krystalického vápence je bohatě protkán keříčkovitými kresbami jako otisky pravěkých plavuní a mramor s nádechem do růžova je zase na lomu poset

spoustou drobných jiskřivých plošek. Vskutku jedinečná sbírka už proto, že další poklady do ní jen stěží přibudou.

Lom ve Strážném změnil svou tvář. Zelení dnes zarůstá prořícený svah svorové zvětraliny v jeho severní části, okraje nejvyšší severovýchodní stěny i nejnižší patro. Obrovská opuštěná jáma ale zůstává trvalou připomínkou toho, jak se nevyplácí zaměňovat jedinečné za obecné a jak pečlivě je třeba vážit každý krok, každé rozhodnutí zvláště o osudech pokladů neživé přírody. Ta se totiž znovu narodit neumí.

Celistvý, bělavý, místy do žluta nebo hněda zbarvený kalcit

Vláknitý jemně šedý a zelenavý azbest

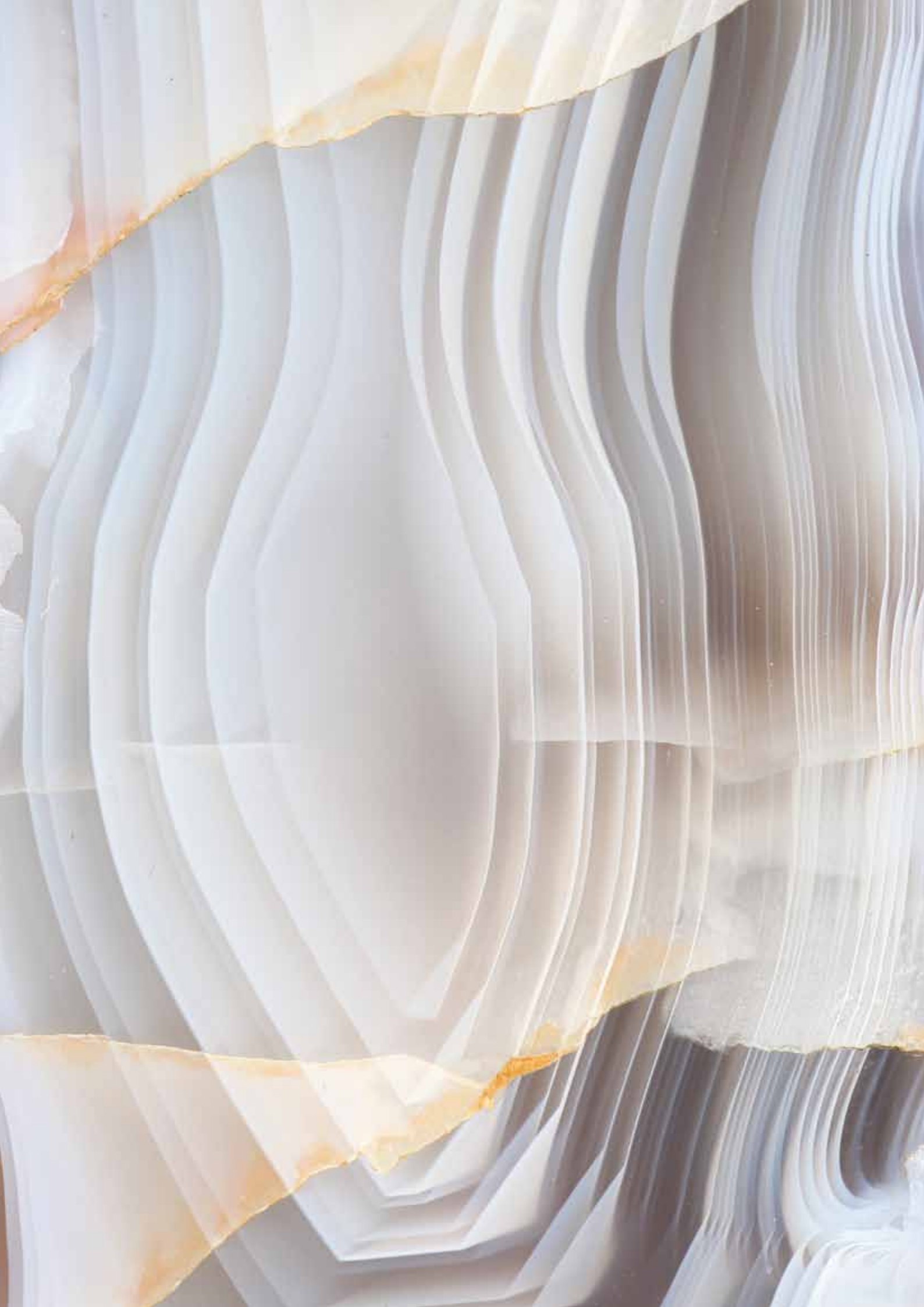
O drahých kamenech

Podivuhodného složení je země Podkrkonoší a Českého ráje – mohutný hraniční žulový masiv Krkonoš a Jizerských hor u nohou kryje doširoka rozložený starý plášť krystalických břidlic, níže se jako okraje červeně pruhované haleny táhnou od Žacléře až po Železný Brod pestré permokarbonské vrstvy, lemované na jihu uloženinami křídového moře – světle žlutými bordurami opuky a pískovcových skal. Během milionů let tenhle jedinečný „model“ tvořily a formovaly bouřlivé horotvorné procesy: horké a vlhké podnebí, vody rozsáhlých jezerních pánví i sopečné výbuchy a výlevy, a ještě ho ozdobily nejkrásnějšími přírodními šperky – drahými kameny.

Jejich nalezišť jsou tu desítky, nad jiné ale vyniká Kozákov – vrchol Českého ráje, vůbec nejsložitěji vystavěná česká hora, svědek všech čtyř geologických dob. Výšku nabral ve třetihorách, kdy se tlakem vrásněných Alp rozlámal Český masiv. Tehdy byl jako sedmistovka vyzdvižen na samém západním okraji Lužického zlomu, kde navíc pohyby země obnovily sopečnou činnost. Kozákov se tak stal světovým unikátem, v jehož rodném listě je zapsán dvojí vulkanismus a ze staršího, prvohorního, pocházejí nejvzácnější kameny, kterými hora proslula. Obrovité bubliny sopečných plynů, provázející rozsáhlé výlevy lávy, se posléze vyplnily křemičitými roztoky a z nich pak, po miliony let, vznikaly usazováním minerálních vrstviček křemene, chalcedonu a opálu – acháty – zdejší nejslavnější polodrahokamy. A protože výplně dutin po sopečných plynech připomínají ve starých vyvělinách mandličky ve svátečním těstě, říkává se těmto sopečným melafyrovým horninám také „mandlovce“.

V obrovské podkrkonošské pánvi, ve které se před milióny let postupně usazovaly, z hlubin země vylévaly a krystalizovaly horniny i nerosty, a kde v rozsáhlých močálech zkameněly i rostliny, najdeme dnes drahé kameny nejen ve starých lomech a na haldách, ale i v náplavech potoků, v korytech řek, na polích, v úvozech i na okrajích lesa. Snad všechna ta místa mají ve starých knihách a pověstech i své lidské příběhy.

Václav Hájek z Libočan ve své Kronice české, vydané v roce 1541, k roku 1347 píše: „Velmi snažně a pilně i nákladně

stavěl se kostel pražský a král Karel kázal hledati kamení barevného právě, že tím chce přibytěk, aneb kaplu svatého Václava ozdobiti. I nalezeno jest pod horami Krkonošskými mnoho velikých a tvrdých rozličných barev kamenů, ale velmi hluboko a ti slovou jaspisové. I kázal je pulérovati a pěkně vyhladiti a stěny té kaply jími ozdobovati.“

Dnes víme, že cenný kamenný materiál v chrámu svatého Víta a na Karlštejně ve skutečnosti pochází z Krušných hor a ze Slezska. Václav Hájek zřejmě přičítal svůj zápis bezpečným zprávám o známém a oblíbeném podkrkonošském nalezišti, které pocházely až z jeho „rudolfínské“ doby. Nicméně právě v lomu na Kozákově byly před časem odkryty staré dutiny, pravděpodobně těžební jámy velmi starého data, u kterých se archeologové přiklání k názoru, že se v nich skutečně mohly v omezené míře těžit drahokamy už za Karla IV.

Do vyprávění ze starých letopisů patří i rukopis jakéhosi Benátčana, který se vydal roku 1456 do Krkonoš a v Obřím dole našel nejen ametysty, chalcedony

a smaragdy, ale i kostry těch, kteří se sem vydali hledat před ním. Svědectvím jsou i tak zvané Vlašské knihy – návody, jak najít v Krkonoších poklady. Právě vlašští prospektoři pronikali do Krkonoš už od 15. století a šlo jim nejen o zlato a drahé kameny na florentské mozaiky a drahocenné šperky, ale především o arzén k výrobě drahých benátských zrcadel. Dohlížitelem nad nimi byl proslulý Šimon Tadeáš Budecius, vybavený roku 1601 dokonce císařským privilegiem. Tomuto rovenskému duchovnímu a pilnému alchymistovi náleží i zásluhy o rozvoj „kumštu řezání a pulérování“ všelikého drahého kamení na Turnovsku. Nezapomeňme ani na učeného jezuitu Bohuslava Balbína a na jeho „Miscelanea“ neboli Rozmanitosti z roku 1679, kde uvádí i populární rčení, že v Podkrkonoší „pasák hází po kravách dražším kamenem, nežli je celé stádo dobytka“. A což zakladatel české paleobotaniky, muž ověnčený mnoha zásluhami o českou vědu Kašpar Maria hrabě ze Šternberka? Roku 1815 objevuje při své cestě do Krkonoš nejen dva do té doby nenalezené a nepopsané druhy horské květeny, ale na Žacléřsku nalézá i vzácné pozůstatky vegetace uhlonosných dob.

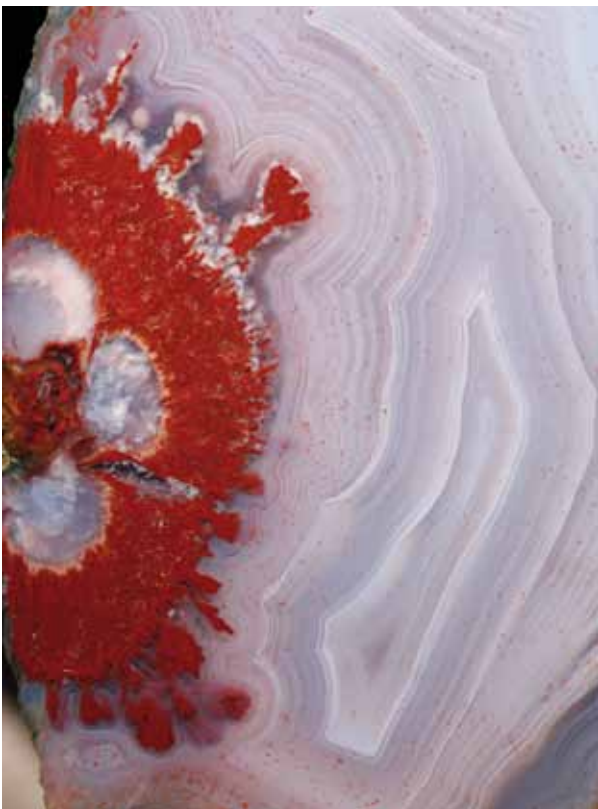

Krkonošské muzeum vlastní i rozsáhlé sbírky „araukaritů“. Jen ve Vrchlabí je uloženo sto třicet dva kusů těchto zkamenělých prvohorních kapradin a jehličnanů, jejichž obří kmeny před dvěma sty sedmdesáti milióny let nasákly všudypřítomnými křemičitými roztoky, zachovaly si tak původní tvar i se všemi suky a nerovnostmi kůry a v jejich dutinách a trhlínách se usadily drobné zářivé krystalky křemene či záhnědy. Však se jim také říká „jiskřivce“ a vzácný prastarý původ i nádherná kresba jejich kamenných letokruhů je staví na roveň drahým kamenům. I těch je v jilemnických a vrchlabských depozitářích úctyhodná kolekce. V mrňavých ampulkách se tu přesypávají rudé granátky sebrané v potočních náplavách kolem Nové Paky, v nepřeberných barevných odstínech jsou tu uloženy kozákovské acháty, matně svítí peřimovské hvězdoce, září karneoly, křišťály i ametysty z Kalné, Studence a Staropackých hor, modrošedé chalcedony i jantarově hnědé jaspisy z Levína...

Mapa sběrné oblasti Krkonošského muzea je rozsáhlá, její historické hranice zahrnují i Kozákov, na jihu sahají za Hostinné. Pokud jde o drahé kameny jako součást neživé přírody, je to naštěstí mapa stále „živá“. Průmyslová těžba ještě nevydrancovala granátky z náplavů u Dolní Kalné a u Ždírnice. Stále ještě platí Votrubcův lom ve svahu Kozákova za světově proslulou lokalitu s pověstnými sedmi lávovými proudy, stále tu najdeš v mateční červenavé hornině bílé, zeleným malachitem potažené mandličky. Ani v melafyrovém lomu na Horkách ještě nepřestala ťukat kladívka, na polích u Žďáru se dají sbírat achátové pecky a na Čisteckých Rovních jsou v zemi ukryty jedinečné žluté chalcedony. Ještě by bylo čím doplnit „krajinu“ z polodrahokamů v unikátním betlémě kostela Všech Svatých v Levínské Olešnici a přidat i pár nových pokladů drahého kamení i do sbírek Krkonošského muzea.

Kramářské písničky

Tentokrát jsme na rynku mezi kramářskými boudami v roce 1859 – a ejhle! Strakatý jarmareční zástup, oči navrch hlavy, huby otevřené, kouká a poslouchá...

„Ach slyšte smutné noviny o velikém zvodnění, které jest se v Čechách stalo, a to k straně severní Roku tisícím osmistým padesátým osmým, první srpna v neděli, ach, to byl den nešťastný...“

Neumělé výrazy, neobratný jazyk – a přece, je to působivé! Už někde v dávnověku je na samém počátku kramářské písně veršované a zpívané zpravodajství o událostech dějinných i zcela nedávných. Pěvci, učitelé hudby a zpěvu, zpravodajci a poslové zároveň, bývali vážení a vyhledávaní. To přičiněním církve svaté, které vnášeli mezi ovečky nepořádek a která se tolik obávala jejich pohanské epiky a svobodného putování, se z nich postupem času stali bezprizorní tuláci. Vítání ale byli dál, neboť pro jednotvárně žijící a ctné hostitele šlo přece o svědky událostí vpravdě senzačních. Jenže! Kde časem zůstaly v civilizované Evropě někdejší patriarchální poměry? Jak upadala štedrost a přibývalo počtu i chudoby potulných pěvců, bylo zapotřebí získávat si respekt jinak. Nabrousiti ostří svého verše – a pak, běda tomu, kdo by je propustil s hubeným výdělkem nebo s kručením v břiše! Ostatně přibývalo i dobrodružné inteligence, toulavých studentů, nedostudovaných kleriků i páterů vyklouzů – lidí vtipných a znalých latiny i rétoriky. Jaké se teprve ve vzletných verších jejich písní dalo dočkat jízlivosti a satiry!

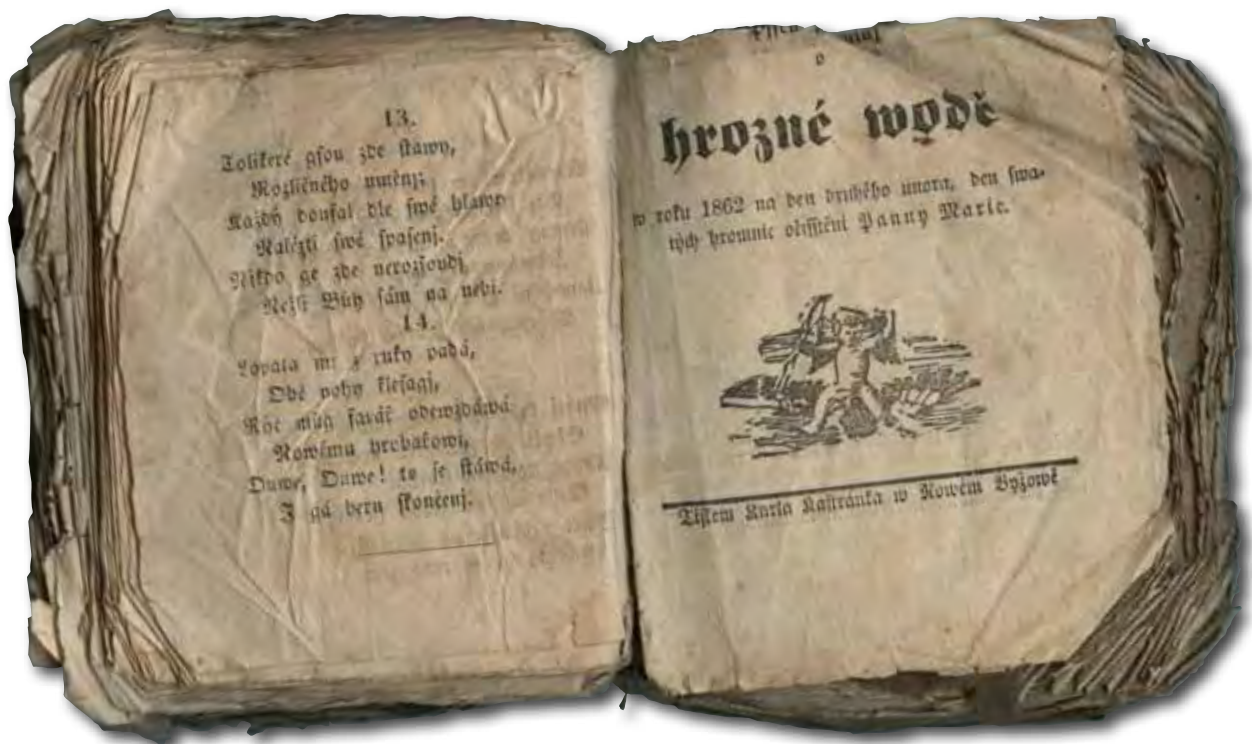
Až ve strašlivé spoušti třicetileté války klesla většina pěvců spolu s kejklíři a zmrzačenými vojáky na úroveň žebráků, nevěstek, věčně opilých lancknechtů a surových vagabundů. I jejich písničky vypadaly podle toho. Základem sice zůstalo „zpravodajství“ o aktuálních událostech, jenže stále častěji bylo obohacováno zprávami o různých neštěstích, vraždách, přírodních úkazech a katastrofách. A přidáme-li k tomu stejně oblíbenou formu tištěného, nejčastěji obrázkového letákového zpravodajství, máme tu onu známou jarmareční písničku i s ukazovátkem! Snadno zapamatovatelný verš dohromady s názorným obrazem, to bylo přece k nezaplacení tam, kde lid často neuměl číst ani psát.

Čím dál větší úspěch měla témata hrůzostrašná, nejen proto, že všudypřítomná ničivá válka nahradila cit a morálku

I.

Wlasta ze rúžj
Vwyla wěnce;
Chtjc zbraň okráslit
Swého milence.
Chtjc zbraň okráslit
Swého milence.

lascivností. Ostatně černá kronika upoutává dodnes – a což takhle některá současná televizní zpravodajství nebo bulvár? Stejně tak píseň oslavná, či moralizující, rovněž kvůli zjednodušení opatřená notou některé známé písně lidové, postrádá v textu onen staletými tříbený lidový cit pro poezii. Píseň kramářská složena za účelem prodeje, má při veřejných produkcích především přisypat peníze do nastaveného talíře. Není divu, že se jí brzo chopili i tiskaři, zvláště pak ti, kteří se zabývali i výrobou jiných drobných tisků – knížek lidového čtení, kalendářů a náboženských letáků. Diváci, které zaujal příběh spatřený na malovaném plátně třeba právě před jarmareční boudou a slyšený nejčastěji za doprovodu flašinetu nebo harfy, si pak spěchali novou písničku koupit. Doma si ji připojili k ostatním, podobně získaným tak, že kapesní formát kvarty, osmerky, šestnácterky o několika listech jednoduše vážali do malých, ale objemných knížeček. A byl tu známý „špalíček“. Co na tom, že píseň vojenskou, stejně jako drama lásky, nebo píseň příkladnou o manželství, či o vraždě Anežky Bémovy, provázela nějaký zcela neutrální obrázek, podle toho, jaký štoček právě přišel tiskaři pod ruku. Třeba na obálce *Truchlivé písně o povodni v Čechách, pocházející nejvíce z hor Krkonošských dne 1., 2. a 3. srpna 1858* sedí na skále, nikoli nepodobné salónnímu sofa, pán

v empírovém oděvu, jako by nevnímal, že se pod ním odehrává velmi naturalisticky líčená tragédie.

Jedním z nejlidovějších a nejoblíbenějších tiskařů byl ve východních Čechách jičínský František Kastránek. Stovky jeho písní, vytištěných v malých tiskárničkách po celých Čechách, jsou dnes součástí soukromých i muzejních sbírek a jejich špalíčky tvoří jakousi svěráznou miniaturní kroniku své doby. Třeba jako ten ve vlastnictví vrchlabského muzea, jenž má v hned v úvodu také *Pjseň památnj o hrozná wodě w roku 1862 na den druhého unora, den swatých hromnic očištění Panny Marie Tiskem Karla Kastránka w Nowém Bydžově: Pro Boha skrz hroznou pegchu a krz záwist na swětě, nic dobrého neslišseti gak to dále wykwěte...* Kromě tohoto jsou ve sbírkách vrchlabského Krkonošského muzea další dvě desítky špalíčků a to zhruba stejnou měrou v češtině i v němčině, neboť jsme v prostředí dvojazyčném. Většinou neumele sešity hnědou nebo bílou bavlnkou, uchovávaly nejen strašlivé morytáty a naučení plné rozmanitých moralit. Najdeme tu i jeden z mnoha zbožných popěvků *Píseň ke cti a chvále swatého Prokopa* z roku 1835, nebo *Dobrou noc, milko má* – nowý zpěw pro mládency a panny, či dokonce kdysi velmi populární písničku od autora Rukopisů, buditele Václava Hanky,

Smuťný
příběh,
w píseň uvedený.

Diskem w Skalicy.

Wystawjm sy malou chalaupku... Je tu i německy psaná *Stará lidová píseň na počest svatého mučedníka Johanna Nepomuckého na známou melodii* vydána u knihvazače J. Koppmeyera v Hohenelbe, 1855, i píseň zcela světská *Das Spinnradl – Kolovrátek*, o chlapci, který si naříká, že ho rodiče poslali na rok na „převýchovu“ do přadlácké dílny. Je tu ale i jedna z mnoha písniček, velmi připomínajících městský folklór: *Jednou zvečera, neděle byla... aneb Nářek děvčete*. Jak píše Karel Čapek: „Je to zvláštní a nepochybný úkaz: lidový typ lásky je láska nešťastná. Marie nezpívá, že si ji namluvil Pepíček a že budou mít do roka veselku, nýbrž že Pepíček s modrýma vočima chodí za jinou. Marie zpívá, jak se zdá, proto, že cítí poetickou

soustrast sama se sebou... Vložil bych ruku do ohně na to, že tyto písně jsou stejně lidové jako *´Když jsem plela len´*, nebo *´Osiřelo dítě´*. Dám za to hlavu, že *´Vinohradskou nemocnici´* nesložila žádná básnířka počtená cenou Zeyerova fondu; taková věc se prostě vidí. U jiných je to pochybnější; některé docela zlidovělé písně vzaly svůj počátek u Hartmanů, Šmídů nebo ve kterém jiném šantánu, jiné jsou původně dílem jarmarečních písničkářů...“ A tak konec konců *´...pročpak bych se rmoutila, když mám toho kroutila.´* Nuže, i my v nejlepším skončeme naučením písně kramářské! Tak tedy: „Pozastavte se krajani, křesťané rozmilí příklad sobě vemte, lidu nemordujte, živte se spravedlivě, spasení dojdete!“

Wišeň nowá,

to gest:

K O L E D A .

Wytisřená w Uheršké Skalicy.

Krosny

Do pořádného kopce to chce hlavně dobrej dech. A vůbec dobrej pajšl, řekl by nejspíš pradědeček Ignác Hofer. A taky mít v pořádku svaly, šlachy, kosti, netrpět na „motauku“, pořídít si dobrý vobutí, pořádnou krúsní a co hlavního – dát na dobré rady, řekli by benečtí a rokytničtí pašíři. Ano, v časech lanovek a vleků už si možná málokdo vzpomene, že jednou z nejtěžších prací krkonošských horalů bylo vynášení břemen. K bou-dám kdysi vedly většinou jen úzké stezky, vzácné koňské potahy by na mnohá místa horských hřebenu ani nevyjely, kopce byly obtížné i pro trakař, a tak se i na velké vzdálenosti a prudká stoupání užívalo krosen.

Tahle vymoženost se prosadila i v moderních časech, jen kostru z tvrdého, zpravidla bukového dřeva, nahradily lehoučké slitiny a konopné provazy vyměnili novodobí výrobci za pevné šňůry z umělých vláken. Zato popruhy, jaké uměli na stuhařských stavech utkat horští tkalci, pevné, široké, které se nezkroutily, ale dobře seděly na ramenou, takové už se těžko seženou. Na krosně se pohodlně vynesla i váha mnohem těžší, nežli by se dala přenést v plachtě, navíc náklad bylo možno na rovné ploše desky nebo žebříčku dobře sestavit a vyvážit. V Krkonoších se začaly krosny používat už před třemi sty léty a muži, ženy i děti na nich nosili prakticky všechno – seno, konve s mlékem, plátno k faktorovi i koháty z háje. A jak se rozmáhala turistika a bylo třeba pravidelného zásobování, najímali si někteří hoteliéři na vynášku celé zkušené party. Tak povstalo nosičské řemeslo a jeho mistry na slovo vzatými se stali právě Hoferové z Velké Úpy.

Copak Alpy! Tam je kopců, samý takový, na který koně nevyjedou, no a když si lidi usmysleli na každém druhém chalupu či už rovnou hospodu, muselo se tam nahoru všechno vynést. Od hřebíku a uhelného kamene až po piáno. To se rozumí, že kdo se na tu práci dal, neměl lehké živobytí, tvrdého chlapského chleba užil dost a dost. I v Krkonoších je takový kopec co dá opravdu zabrat – Sněžka. Cesta nahoru není žádná promenáda, zvlášť s pořádným nákladem ne. Však taky hrabě Schafgotsch tu svou kapli stavěl na samém vršku plných sedmnáct let. A když pak z kaple udělali hostinec, to bylo teprve zapotřebí festovních chlapů, aby vynosili

Krosna lavičková

nahoru i kolikaliberní náklad. Cesta se musela rozdělit na několik těžších kratších a lehčích delších úseků, náklad dobře rozložit a vyvážit. Popruhem a provazem se omotal a přivázel ke krosně, ale chtělo to posadit ho spíše na ramena než na záda a nést to všechno vyrovnané do výšky nad hlavou. Kdo by to dobře neuměl, nadřel by se. Krosen bylo několikero druhů – obyčejné žebříkové, lavičkové, někde zvané i dívčí, nebo ženské, se „židličkou“ na podpěrách pro lehčí náklady. Na ty těžší a hlavně na seno, se hodily nadhlavové krosny, které skutečně měly nosnou destičku nad hlavu. Na takovém „obráceném“ prkýnku spočívala největší váha a přenášela se na hlavu. Proto se na temeno pokládaly kroužky, buď slaměné, nebo vycpané žíněmi. Na skutečnou tíhu ale profesionálové používali deskové krosny s popruhy – obyčejné fošny, na které konopnými provazy a zvláštním systémem úvazů uměli připevnit i jakkoli neformální náklad – sud piva, bednu i trám nebo pytle uhlí. A co hlavně, nechyběla pořádná hůl. O tu se ale

Krosna pultová

sám nosič neopíral, ta se opřela se o rameno a jako páka pomáhala nadlehčovat náklad.

V Krkonoších nosili prakticky všichni, a tak bylo snadné například pro stavbu trkače v Obřím dole v roce 1912 najmout i stovku námezdních nosičů. Majitelé bud na Sněžce – Emil a Heinrich Pohlové, si zřídili stálé party z české i Slezské strany hor. Ty vynášely v létě i šest dní v týdnu, v zimě méně často, a protože šlo o české a slezské Němce dobře se domluvili. Z Velké Úpy vedla spíše zásobovací trasa, stavební materiál se dopravoval zpravidla Karpače, neboli Krumhübelu, kam vedla časem i železnice. Potah vyvezl písek i cement k Obří boudě, ale odtud už těch dvě stě sáhů výšky a zhruba tři čtvrté míle délky na vrchol už musel člověk odrážovat sám. V zimě i v létě. To už musela být opravdová futeř, nebo cesta samý led, aby se nedalo jít. U cíle se náklad zvážil, to si nosič rovnou sedl na váhu i s krosnou, aby se náklad nemusel znovu zvedat.

K slavným nosičům jistě patřili i Stefan Mitlöchner, Ignác Sagasser, ale za jedny z nejlepších a nejzkušenějších vskutku platili Hoferové. Ti nastoupili vždy tam, kde bylo třeba zastat jakoukoli neslýchanou námahu. Pradědeček Ignác našel své řemeslo kolem roku 1868 při stavbě první České boudy na Sněžce. Jeho syn Johann vynášel na Sněžku denně plných padesát let! Po roce 1912 ubyla vynáška vody, protože Sněžka dostala svůj vodovod, nosiči se ale stali i Johanovi synové – starší Emil dokonce partafírou a mladší Robert vůbec neschopnějším a nejodvážnějším v historii Sněžky. O jeho dovednosti a síle se vyprávělo, nebyl pro něj problém vynést z Velké Úpy i sto čtyřicet kilo těžký trezor a jemu patří i rekord – stošedesátikilová roura pro meteorologickou stanici. Jeho syn Helmut se u něj řemeslu nosičskému také vyučil, ale na Sněžku začala jezdit lanovka, a tak si našel jiné zaměstnání. Robertovu rodinu odvolali z poválečného transportu do Německa na zásah národního správce České boudy, který zjistil, že Sněžka

by zůstala bez zásobování. Díky tomu se zachovalo svědectví o nosičském řemesle, a ke starým snímkům tak můžeme přidat i jména a data. Louka i chalupa na Hoferových Boudách patří k nejlépe udržovaným ve Velké Úpě a Helmut Hofer pečuje i o tamní kostel sv. Trojice.

Krúsní všech tří druhů je v depozitáři Krkonošského muzea kolem třiceti. Je mezi nimi i lavičková krosna z tvrdého dřeva, jejíž postranice i lavička jsou zdobeny podélnými rýhami a zakončeny vyřezávanými hlavicemi, horní příčka pak vyřezána do tvaru oslího hřbetu. Pár ostatních příček je zapuštěno do postranic a zajištěno dřevěnými hřebíky. Oválnými otvory procházejí popruhy, zajištěné z druhé strany silným drátem. Otvory v dolních příčkách a v lavičce jsou pro provazy, lavička je zespodu podepřena obloukovitými podpěrami, začepovanými do postranic. Nechybí ani provaz s oblou dřevěnou „žabkou“, která pomáhala náklad stáhnout mnohem lépe, než dřívko na motouzu několikrát dokola obtočené a zaklesnuté za ovin.

Krosna žebříčková

Lihýřové hodiny

Lihýř, či lihěř je slovo prastaré a tajemné. Ani v Etymologickém slovníku jazyka českého je nenajdeme, a tudíž cokoli bližšího o jeho vzniku stěží zjistíme. Původ by mohlo mít v jazyce praslovanském – „slěga“ byla dřeva kladená přes jámu jako základ mostku, ostatně i dobře známé pivovarské „líhy“ jsou vlastně kladiny. Naučný slovník říká, že lihýř je „zařízení, které má zajistit rovnoměrný chod hodin, používané od 13. století.“ Ale proč zrovna „lihýř“? Němečtí hodináři mu říkali Waage – váha, či vahadlo, a tady už jsme vysvětlení původu slova docela blízko, stačí si připomenout tvar lihýře – svislá hřídel a přes ni jako překlad „příčnick“ se dvěma závažími. Horologium oscillatorum, ve skutečnosti ale docela obyčejný setrvačnick. Objevil se ve středověku v prvních mechanických hodinách a pomohl vyřešit zásadní problém – rovnoměrný chod hodin. Do mezer ozubeného kola, stejnoměrně poháněného závažím, zapadaly při otáčení lopatky, upevněné na hřídeli lihýře. Lihýř se tak rozkýval a mohl poměrně vyrovnaný chod udržet. Časem se ustálil počet zubů tak, aby závažové kolo dokončilo jedno otočení právě za jednu hodinu a vhodným převodem se potom hodinové kolo otočilo jednou za polovinu dne. Nicméně od platného času se mohly lihýřové hodiny velmi odchýlit a také natahovat se musely každých pět až šest hodin. Bývala to i pořádná dřina, protože třeba závaží velký věžních hodin vážila i přes půl tuny.

To až chlapec Galileo si všiml, a podle vlastního tepu i ověřil, že ať rozkývaná olejová lampa v pisanské katedrále opisovala malý oblouk malou rychlostí, anebo velký oblouk rychlostí velkou, vždy to trvalo stejně dlouho. Doba kyvu záležela jen a jen na délce závěsného lana. Teprve Galileovo kyvadlo dalo hodinám větší přesnost a k velké

ručičce se mohla přidat i malá. Lihýřové hodiny se ale stavěly dál. I slavné Schwarzwaldky, dílo hodinářů z kraje mezi Francií a Švýcarskem, nemívaly kyvadélko ještě dlouho poté, co gotiku vystřídala renesance.

Než ale novověk pochopil, jak jsou tyto hodiny vzácné, kolik jich skončilo na špalku, aby udělaly místo strojům modernějším, přesnějším a hlavně módnějším! Naštěstí se porůznu zachovaly v muzejních a soukromých sbírkách, ovšem takové, jaké vlastní vrcholabské Krkonošské muzeum, nemají nikde. Podle odborníků jde o absolutní střeoevropskou raritu, lihýřové hodiny velikostí, provedením, stářím a zachovalostí zcela jedinečné.

Zápis na jejich identifikační kartě říká: Hodiny se závažím, bicí, s dřevěným hodinovým strojkem, z počátku 17. století. Štít, který má podobu obdélníku rozšířeného kruhem ciferníku, i hranolovité pouzdro hodin malovány křehkými barvami. Kruhový ciferník zdůrazněn černými kruhovými liniemi. Určení Patrika Pařízka z února 2014: Lihýřové hodiny s dřevěným hodinovým strojkem, velmi výjimečné a vzácné, minimum železa. Mají vzduchové brzdy s dřevěným větrníkem, což je unikum. Bily každou čtvrtku, což je též výjimečné, v době jejich vzniku většinou byly půl. Dřevo je zřejmě ovocné. Rozměry: štít = 470 × 365 mm, pouzdro = 380 × 470 × 270 mm.

A co o jedinečných tři a půl století starých hodinách soudí jeden z našich nejlepších znalců historických hodin Miloš Klikar? „Jedná se o zcela unikátní celodřevěné jednoručičkové lihýřové hodiny z konce 17. století. Jedinečné je i to, že se hodiny skládají ze dvou samostatných celků, jicí a bicí mechanismus hodinového stroje je vložen do solitérní dřevěné skříň. Hodiny, které se v té době vyráběly, byly většinou montovány jako jeden celek – to znamená, že přední deska (ciferník) byla ke stroji připevněna pomocí kolíků napevno. Jicí mechanismus je složen ze tří celodřevěných ručně vyřezávaných kol, přenášejících hnací sílu přes pastorek na vertikálně uložené krokové korunové kolo, které dodává impulzy paletám na hřídeli, pevně propojeným s vodorovně uloženým vahadlem – lihýřem. Bicí mechanismus se skládá z dvou celodřevěných strojů s celodřevěnými závěrkovými koly, které jsou přes táhla spojena s jicím strojem a bijí čtvrtě a celé hodiny do dvou zelených skleněných zvonů, umístěných na dřevěné konstrukci nad skříň. Bití do skleněných zvonů zprostředkují provázky spojené s táhly

bicího mechanismu. Hnací sílu, všech tří strojů, zajišťovala většinou kamenná závaží zavěšená na provazech. Celodřevěná masivní skříň má malovaný číselník s římskými číslicemi. Hvězdice s kytičkami namalovaná uprostřed číselníku je typická pro dekor ze 17. a začátku 18. století. Sloupková dřevěná kostra se vyskytovala u pozdně gotických hodin, konstrukčně bychom tedy mohli říci, že se jedná o pozdně gotické hodiny i přesto, že to časově neodpovídá. V některých regionech se totiž vyráběly ve své době již konstrukčně zastaralé mechanismy a stroje ještě celé generace. Co se týče dvou částí těchto hodin, stroj může stát na konzoli samostatně a bude i bez bití krásně fungovat.“

Celý příběh vzácných hodin ale zůstává tajemstvím. Neznáme jejich autora, ani provenienci. Můžeme se jen domýšlet... Podle odborníků takto velké hodiny s tak perfektním strojem stěží ve své době sloužily jako „rodinné“. Spíše mohly náležet k inventáři vrchlabského kláštera a bratři augustiniáni si je možná po roce 1714 přinesli do nového konventu s sebou.

Přadlácká světnička

Kolik jen lidových písniček, pohádek, přísloví, pořekadel a rčení se točovalo kolem přadláckého řemesla – řečí nezbedných i vážných i prachzatra klení. Kolik jich dodnes užíváme, aniž bychom přesněji znali prapůvodní význam a smysl těch slov. Chodě kolem močidla neujdeš nádchy, holka jako z pazderny, pořád dokola jak na kolovrátku, zvochlovat pořádně záda, motovidlo jedno!

Nuže otočme teď klíčkem hodinového strojku a vydejme se na pobytí do půvabné miniaturní roubenky s přadláckou světničkou plnou lidiček, jejichž odpočinek se chodem závaží promění po způsobu horáckých betlémů v čilý pracovní ruch. V síni buší jeden ze sousedů paličkou do lněných stonků, které už zroseny a znovu usušeny v pazderně bylo třeba na špalku naklepat, aby hned na počátku trochu změkly. Vedle něj sousedka láme len na trdlici a tře na mědlici, jedna z postavíček vochlujе, druhá zpracovává kraclemi, třetí navíjí na motovidlo a dvě spřádají na kolovrátcích. Pravda, ve skutečnosti by se takový přadlácký pobejtek sotva konal. Každá z těch prací chce svůj prostor a taky svůj čas, pěkně jedno po druhém. Mysleme si ale, že se tu sousedé sešli kvůli nám, anebo že by měli tak velkej tumel?

Nejsme ovšem v nějaké ledajaké pazderně. Vedle kachlových kamen stojí misník s nádobím, je tu stůl se židlemi i lavice, na stěně krucifix, obrázek i hodiny s malovaným ciferníkem. A vida, strojek se právě zastavil a postavíčky opět znehybněly, ale náš výlet do historie jednoho z nejstarších řemesel nekončí.

Ve válkách o dědictví rakouské jsme ztratili Slezsko a část krkonošského regionu. Bývalo zvykem, že co se v Čechách ve lnu vypěstovalo, to se jen zhruba zpracovalo a odvezlo do Slezska, kde se práce chopili tamní zkušení přadláci. Po roce 1748 ale bylo třeba kompletně převést tuto výrobu do českého příhraničí. Harrachové, kteří měli na vídeňském dvoře ten nejlepší zdroj informací, rychle pochopili, o jak velkou šanci se jedná a využili ji nejen tím, že v Horní Branné založili přadláckou manufakturu a v Jilemnici bělidla. Nechali také dovézt to nejkvalitnější lněné semeno z Rígy, neboť pokusy v Čechách prokázaly, že nejlepší len s nejdelšími vlákny, který se musel dokonce podpírat, aby se nelámал, lze u nás vypěstovat pouze ve dvou oblastech – na Zbraslavském panství u Prahy a na Jilemnicku. Na svém panství našli obrovský potenciál v pracovní síle šikovných horáků a přadláctví i tkalcovství tu brzo podmínilo

celou řadu dalších řemesel. Zpracování lnu tedy zakořenilo v Krkonoších velice hluboko. Stalo se řemeslem nejrozšířenějším a daleko přesáhlo nejen hranice regionu, ale i státu. Vleklá a trvalá krize nastoupila až tehdy, kdy začala konkurovat bavlna. Také plátenictví prošlo obrovským rozmachem. Nejvýznamnější

obchodníci, kteří vyváželi přízi a plátno do celé Evropy, mívali roční obrat až tři sta tisíc zlatých a v Nizozemí a Brabantu sloužila pověstná česká příze k výrobě těch nejjemnějších „holandských“ krajk. Dodejme, že v jilemnickém Krkonošském muzeu uchovávají tu nejjemnější ručně vyrobenou lněnou přízi na světě – 296 metrů vlákna váží jeden jediný gram! Pohled na postavky v horské roubence vzbuzuje údiv: jak to v takových podmínkách vůbec bylo možné dokázat?

Tážete-li se sami sebe, zda byste zvládli přadlácké řemeslo nebo jak vlastně ve skutečných rozměrech vypadají nástroje z mrňavé roubenky a jaký je vlastně důvod i princip jejich použití, hned za zády máte odpověď. Jsou tu skutečné vochle, přes jejichž zuby se svazky lnu přetahovaly a vyčesávaly se tak dřevnaté zbytky pazdeří a koudel, krample, kterými se upravovala odpadová koudel, kracle, malé ruční vochličky, které sloužily k rovnání vláken, jsou tu přesleny, vřetena i kužely pro upevnění vlákna na přeslici i motovidla, jejichž pomocí se upředěná příze stáčela z cívek

do přaden, zároveň měřila cejchovanou mírou a počítala na prodej, odvod nebo tkaní. Jsou tu trdlice i kolo-vrátky, paličky, koudel, pazdeří i hedvábně lesklé přá-dénko lněné příze.

A jaký je vlastně původ oné pohádkové chaloupky, do jejíž světnice nahlížíjí prosklenou stěnou v expo-zici lidového umění a řemesel zástupy okouzlených návštěvníků? Vzácný model, který získalo Krkonošské muzeum v roce 1981, zhotovil někdy po první světové válce Josef Zuzánek z Buřan, vyhlášený opravář nejrůz-nějších strojů a strojků a dokonce i výrobce pohyblivých betlémů. Sedm figurek, z nichž každá vykonává jednu

práci z výrobního postupu ručního zpracování lnu, hýbe hlavičkou, rukama i nohama, otáčejí se kolečka kolo-vratů, pohybují se podnožky i kyvadlo hodin a vše ovlá-dá kovový mechanismus, který přenáší pohyb čtyř a půl kilového závaží. A proč to všechno? Víme, že i malý Josífek Zuzánek musel doma pomáhat při předení, a tak asi jako většina horáků měl přadláctví v malíčku. Jeho dílo je pozoruhodné nejen po stránce technické, protože každá postavička vykonává nejméně dva pohy-by, ale i po stránce výtvarné. Jeho figurky mají všech-ny znaky lidového řezbářského umění a rovněž minia-turní zařízení chaloupky vypovídá dodnes výmluvně jak o životě horáků, tak o umění a trpělivosti svého tvůrce.

02

Krkonošské muzeum Jilemnice

Vystoupáte-li po schodišti jilemnického zámku a vejdete do jeho starého křídla, ucítíte zvláštní vůni – vůni renesance. Nebýt jí, možná byste si ani nevšimli, že zdi jsou tu mnohem silnější než v křídle protějším, že i dlažba je tu trochu jiná. Jen kleknutě stropů připomenou, že jsme ve století šestnáctém, kdy Křinečtí z Ronova dostavěli na místě staré tvrze svou zámeckou budovu ve tvaru písmene L, se šestihrannou věží a řadou arkád. Ještě mnoha stavebnímu úpravami prošel ten půvabný zámek – tu odpovídal potřebám venkovského sídla, tu se vzpamatoval po požárech. Šťastný nápad měl hrabě Jan Harrach, když plány na zamýšlenou rekonstrukci a přístavbu rodinného sídla pověřil stavitele Josefa Pošepného. Jeho návrh byl sice nákladný, ale počítal se zrcadlovým rozšířením stavby a propojením starého křídla s novým při důsledném respektování charakteru a atmosféry původní budovy. Vznikl tak celek s nádvořím, dvěma věžemi a hlavním středovým vchodem, zachovány byly původní křížové i hvězdové klenby v přízemí, které spojilo s patrem nové schodiště s balustrádou.

Polovina 20. století přinesla zámku už jen řadu negativních zásahů. Štěstím alespoň bylo, že se do něj už kolem roku 1953 nastěhovalo městské muzeum se sbírkami, pořízenými v roce 1894 pro jilemnickou národopisnou výstavu a prezentovanými v bohaté kolekci také o rok později na Národní výstavě československé Praze. Vrátit vstupní prostory do podoby z roku 1895, kdy svítily novotou, se podařilo teprve nedávno – nevhodně obestavěné schodiště zazářilo svými pískovcovými hlavicemi a vrátily se dokonce i původní vysoké vstupní dveře. Následovalo otevření nové expozice historie lyžování, velmi šťastně umístěné do opravených historických prostor zámeckého pivovaru, a vznikly i nové výstavní prostory v další části zámeckého areálu, v někdejší úřednické budově, dnes zřejmě nejzachovalejší barokní stavbě ve městě. Obdivuhodnou snahou jilemnických muzejníků se v roce 2011 také vrátila původní podoba „harrachovskému“ křídla, kde byly zcela autenticky zařízeny někdejší soukromé prostory hraběcí rodiny.

Dnes má tedy jilemnické Krkonošské muzeum čtyři stálé expozice: *Bílou stopou – Kapitoly z dějin českého lyžování do roku 1938*, Historicko-etnografickou, ve které představuje bohatou kolekci předmětů, dokládajících zdejší obchod a řemesla, soubor lidového nábytku a především krkonošské betlémy, včetně ozvučeného a pohyblivého betléma Metelkova, *Ze života českého kavalíra* přibližuje život Jana Nepomuka Františka hraběte Harracha a *Kavánova galerie* nabízí

jedinečný zážitek z prací jednoho z nejslavnějších českých krajinářů, rodáka z nedaleké Víchovské Lhoty.

Stejně jako v případě vrchlabského památkového komplexu můžeme dnes opravený půvabný jilemnický zámek počítat mezi poklady Krkonošského muzea. Na jeho současné podobě má podíl jak Správa Krkonošského národního parku, tak město Jilemnice.

Petrákův betlém

Nesem vám noviny z betlémské krajiny! A je to krajina nevidaná, o jaké ani slýcháno široko daleko nebylo! Snad nesplněný sen o cestování, snad kapka furiantství na slovo vzatého mistra bednářského. Josef Petrák si ve své valteřické chalupě zvolil a taky stvořil cestu do Betléma málem skrze celou Evropu. Nevěříte? Pak vězte, že to můžete vzít od Karlštejna přes Hlubokou, kolem liberecké radnice, pravoslavného kostela v Karlových Varech a letohrádku Sanssouci v německé Postupimi až k hanzovním domům v Brémách, odtud přes Remeš s korunovační katedrálou francouzských králů a se zastávkou na zámku ve Versailles, dolů do Itálie k milánskému dómu a pak rovnou na východ k chrámům Alexandra Něvského v Sofii a Vasila Blaženého v Moskvě. Na posledním úseku cesty ještě můžeme na chvíli „pobejt“ se slovy a velbloudy v kraji exotických palem – a to už jsme v betlémském chlévě u svaté rodiny.

Na Jilemnicku se odedávna, spíše nežli skříňkové, tvořily betlémy velké, otevřené, které se sice musely Vánoce co Vánoce znovu stavět a po Třech králich či na Hromnice opět rozebírat, ukládat do truhly a vynášet „na dům“, ale zase se daly každoročně rozšiřovat, a tak doplňovat po celé generace. Pan Petrák svůj architektonický skvost budoval třiaadvacet let, od roku 1918 do roku 1941. Vyřezal ho a sestavil z různého dřeva – na výztuhy a stupně stačil obyčejný smrk, na ostatní většinou lípa. Nepovažoval za nutné dodržet původní barevnost staveb, které zřejmě vytvořil podle obrázků a fotografií v časopisech. Ani je sám nenatíral veselými základními barvami. Překvapivě nechal barvy vrstvit do mnoha zajímavých odstínů zejména zeleně a červeně, čímž se podařilo vytvořit zajímavý celek, který i přes zjevnou architektonickou směsici působí přirozeně. Je to ovšem opravdový kolos! Sedm stupňů na výšku je i na rozlehlý rohový betlém hodně. Také Svatou rodinu si vyřezal sám, i daráčky. Povedli se, ale stačilo jich jen pár, neboť příběh o narození Spasitele je tu skutečně jaksí až na samém konci cesty.

V posledních letech života prý měl pan Petrák svůj betlém postaven už natrvalo. Musel mu zabírat snad půl světnice,

ale starý pán se obával, že už by ho sám sotva znovu sestavil. Na konci šedesátých let věnoval své dílo jilemnickému muzeu, kde se tomuto unikátu dostalo vskutku jedinečného umístění. Stojí v patře starého renesančního křídla, v rohové věži s hvězdnicovou klenbou, která výšku betléma ještě zdůrazňuje.

Petrákův betlém mnohokrát zdobil i zahraniční výstavy o českém umění. Když ho muzejníci naposledy sestavovali ve Francii, byla to náročná práce, ale ještě mnohem horší je čekala, když se betlém vrátil. Francouzští kolegové sice všechny jeho části skvostně zabalili, rozebrali ale i každou jednotlivou stavbu. Nezbylo tedy, než vzít na pomoc paměť a fotografie a známý celek znovu postupně vytvořit. Přitom se ale zejména na detailech opět přesvědčili, o jak obdivuhodnou práci se jedná. Josef Petrák byl sice šikovný řemeslník s výtvarným talentem, neměl ale náležitě vzdělání a třeba o perspektivě toho nejspíš mnoho nevěděl. Přesto její zákonitosti s bravurou dodržel. Pozornost si zaslouží i takové drobnosti, jako například způsob, jakým upevnil okénka, aby všechno působilo věrohodně i na gotické katedrále. Některé jeho stavby jsou vskutku téměř modely, mnohé proto

okamžitě poznáme. Jiné si pouze nesou stopu inspirace, například průčelí dómu velmi podobné benátskému chrámu svatého Marka.

Co všechno si jen horáci vyšpekulovali pro své betlémy! Každý je na první pohled jiný a to nejen pro různou míru řezbářské zručnosti nebo výtvarných či mechanických dovedností

svého tvůrce. Každý vypovídá o jiné fantazii, o jiném způsobu vidění světa, jiném „okršleku“, ve kterém vyrostl i ke kterému dorostl, o jiné míře vtipu – zkrátka o autorově duši. A tak jsou některé betlémy „jen“ půvabnou miniaturoou známé horské vsi, zasazené do biblického příběhu, a jiné – jako ten Petrákův – snem. Pro krkonošské betlémy lze stěží stanovit takový či jiný typ, nedají se vecpat do škatulek – ani pomyslně, ani doslova. Jak by se tam asi vešel třeba pověstný „husitský“ betlém vysockého ševce Mařatky, který kolem jesliček rozestavěl své oblíbené tábory s kalichy na prsou, s cepy, řemdihy, sudlicemi i celou vozovou hradbou? A co víc, namísto stuhy s nápisem „Gloria in excelsis Deo,“ třimal jeho anděl usazený na střeše betlémského chléva nápis „Nazdar Jěžíšku!“

Cechovní štíty

Staré a slavné je řemeslo pasířské. Pravda, i kováři, brnňři, platněři, mečíři a štítaři, ti také uměli s kovem pravé divy. Vytepat tenoučké, ale pevné pláty na krunýře a pěstnice i sestavit a vypracovat do nejmenších nýtků celou zbroj. Umně spojit hustou síť tisíců maličkých kroužků v pancíře těžkooděnců, anebo vykovat a zakalit ostří čepelí i těžkých obouručních mečů. Ale zhotovit bytelný, lehoučký, a zároveň zdobný pás na zavěšení meče, pás, který byl odznakem rytířství pro turnaj i boj, a okrášlit ho tepanými i z mědi raženými ozdobami? Na kůži či drahý brokát, aksamit nebo hedvábí jemňoučce přinýtovat nebo našít erby i ratolesti z mosazi, cínu, zlata a stříbra? To dovedl jen pravý kumštýř. I bohatí měšťané si časem začali pořizovat honosné opasky a pásy pro své tobolky a měšce, a tak se dobří pasíři mohli domoci i pěkného jmění a založit řemeslnický cech, často společně s měšečníky a tobolečníky. Však na Novém Městě Pražském, za klášterem Panny Marie Sněžné, se celá ulička s jejich dílnami jmenovala až do počátku minulého století Pasířská.

Vrchlabská dílna pasíře Ambrože Erbeny musela mít tu nejlepší pověst, když jí byla kolem roku 1820 zadána výroba prvních cechovních pohřebních štítů pro sdružení jilemnických řemeslníků. Možná, že s objednávkou přišli právě ti nejbohatší – tkalci – jejichž úroveň a věhlas byly základem prosperity celého města Jilemnice. Nejenže se při světských i církevních slavnostech mohli právě oni pochlubit nejpěknějšími korouhvemi, cechovními obrazy i oltáři. Také pohřeb příslušníka jejich cechu musel být jaksepatří slavnostní. Cechy, v Čechách také nazývané „pořádky“, totiž neměly bdít pouze nad kvalitou vyráběného zboží, cenami, dodržováním zákonů a stanov, výchovou učňů a tovaryšů i přijímáním nových mistrů. Cechy se také staraly o výběr příspěvků a pokut do cechovní truhlice, ze které pak vyplácely svým členům dávky v nouzi, pečovaly o ně v nemoci a vypravovaly funusy těm, kterých se dotkla ruka Páně.

Bývala to ovšem událost pro celé město, příležitost předvést bohatství a význam toho kterého cechu i jeho zesnulého mistra. Proto i jilemničtí každý pohřeb vskutku vystrojili. Kromě obvyklých květin a rozestavení svícňů s voskovicemi zavěsili i šest pohřebních štítů, vždy po třech na levou i pravou stranu katafalku. Každý korouhvi podobný štít měl svou symboliku: lebka, zlomená svíce, sýček, přesýpací hodiny či nápis „memento mori“ připomínaly smrt. Kristovo zmrtvýchvstání bylo symbolem naděje na život věčný. Dva ze štítů náležely patronům cechu a příslušného řemesla, jeden patřil ochránci města, svatému Vavřinci a poslední symbolu řemeslníků.

Třiatřicet pohřebních štítů ve sbírkách jilemnického Krkonošského muzea je největší a zcela jedinečnou sbírkou v celých Čechách. Velké obdélníky z těžkého vínového nebo černého sametu zhruba půl metru šíře a tři čtvrtě metru délky jsou lemovány třásněmi a na spodní straně zakončeny střapcem. Uprostřed každého je speciálními nýtky připevněn bohatě tepaný oválný věnec ze stříbra, rámec pro postavu světce, či zvolený symbol. V rozích pak štíty zdobí stříbrné, do trojúhelníku stylizované

a místy i zlacené rozviliny. Blyštivý kov na sametově měkkém podkladu je nesmírně působivý, a jak je zřejmé, i fantazie mistra pasíře obdivuhodná: do věnce kolem patrona města svatého Vavřince přidal tkalcům kvítky lnu a růží, pekařům a mlynářům zase dubové větvičky a obilné klasy. Ani ornamentiku těch nejskromnějších ševcovských štítů neošidil, ani jejich patrona svatého Kryšpína o jeho botky. Štíty pekařů a mlynářů se pyšní svatými patrony Václavem, Vavřincem a Pavlem, ozubené mlynářské kolo a zlacený pekařský preclík nesou dva lvi pod knížecí korunkou, tři tkalcovské člunky uprostřed vavřínového věnce najdeme na štítě se symbolem tkalcovského řemesla, klíč mají zámečníci, nůžky krejčí, soudek bednáři.

Také osudy této jedinečné ukázky pasířské práce první poloviny 19. století jsou rozhodně zajímavé: léta byly uloženy v jilemnickém kostele svatého Vavřince, ale v roce 1895 putovaly až do Prahy, aby ozdobily krkonošskou expozici Národopisné výstavy československé, která se konala na výstavišti v Královské oboře. A protože v souvislosti s rozsáhlými přípravami na tuto výstavu, především se sběrem toho

nejzajímavějšího a nejcennějšího ze života horského lidu, bylo založeno i Krkonošské muzeum, stala se jedinečná kolekce cechovních štítů také jedním ze vzácných přírůstků tohoto muzea. Pokud se ale měla stát vskutku reprezentativní součástí novodobé muzejní expozice, musela být celá jedna řada štítů svěřena restaurátorům. Ti ale zjistili, že už by nestačil pouhý konzervační zásah – odborníci Janě Aubrechtové nezbylo, než po sejmutí kovových částí sametové obdélníky šetrně vyčistit, některé vybledlé

dobarvit a ty, které už se začaly rozpadat, nahradit novými ve stejné barvě i kvalitě. Tepaný stříbrný plech bylo třeba důkladně vyčistit, povrch stabilizovat speciálními přípravky a celé kusy na látkový podklad opět přinýtovat. Také opravit a doplnit bohaté trásně dalo práci, ale i po letech mohou být odborníci spokojeni. Jedinečná součást bohatého souboru dokladů cechovního života nepřestává návštěvníky muzea udivovat dokonalostí a krásou staré pasířské práce i uměním novodobých restaurátorů.

Thonetky s jednou holí

Nikoli, nebude řeč o židlích, přestože si pod pojmem „thonetka“ většinou vybavíme umně vyplétanou židli z ohýbaného dřeva, jakou nabízela firma Michal Thonet už v polovině 19. století. Ostatně co bychom pak dělali s tou Krakonošovou holí? Tahle „svahouka“ patří k prvním ski zaslaným do Jilemnice až z Vídně, k páru lyží stejně úžasných, jako byl pár židlí nebo houpacích křesílek.

I když lyže zřejmě poprvé u nás vyzkoušeli už v roce 1880 hosté krkonošské Petrovy boudy a za prvního krkonošského lyžaře lze snad považovat pana učitele Kajetána Baiera z Janských Lázní, jeden z prvních pokusů v Čechách se nepochybně konal na zasněženém Václavském náměstí. Josef Rössler Ořovský, synovec profesora Antonína Friče, si v roce 1886 tak trochu omylem objednal u skandinávské firmy Heyde a Gustavson dva páry ski, a když zásilka dorazila, i s návodem jak pro model telemark, tak pro model švédský, hned je oba s přáteli spěchal vyzkoušet. V pražských zimních sadech se ale ani po pěti letech zábavní „lyžba“ příliš neuchytila, zato v Krkonoších, tam tomu bylo docela jinak. V roce 1892 nechal hrabě Jan Harrach přivést pro své lesníky první dva páry lyží, jeden od firmy Gansterer v rakouském Thenebergu, druhý od firmy Thonet ve Vídni, a harrachovská lesní správa zadala výrobu podle dovezených vzorů hned na dvou místech – v Dolních Štěpanicích u sekerníka Antonína Vondráka a v Horní Branné u koláře Josefa Soukupa, kteří to s ohýbaným dřevem dobře uměli. A protože oba šikovní krkonošští mistři brzo dokázali udělat lyže stejně kvalitní, jenže o polovinu levnější, mohl si ski dovolit téměř každý. Lesníci pana hraběte se navíc cvičili u zámku, půl Jilemnice se na ně chodilo dívat, a když obecnost zjistilo, že na lyžích se dá nejen padat, ale opravdu i jezdit, za chvíli tu frčel po kopcích kde kdo. A tak se pražští skijáci, které nový sport opravdu zaujal, začali namísto na Belvedéru nebo na Letné potkávat na krkonošských svazích a pláních s místními horaly. Ti už je ve skijáckých dovednostech většinou předčili a brzo je předběhli i na poli „družebním“. V dubnu roku 1895 založili první samostatný lyžařský spolek v zemích Koruny české – Český krkonošský spolek SKI Jilemnice, který měl, jak na ustavující schůzi přečetl ze stanov první spolkový předseda Rudolf Kazda, *“vyučovati a pěstovati jízdu na ski na zasněžených místech, pořádati výlety jednotlivců aneb celého spolku za účelem zábavním a vědeckým, uveřejňovati jich v časopisech veřejných i sportovních, pořádati závody, zábavy a veřejné přednášky účelu spolku odpovídající ve prospěch spolkové*

15597

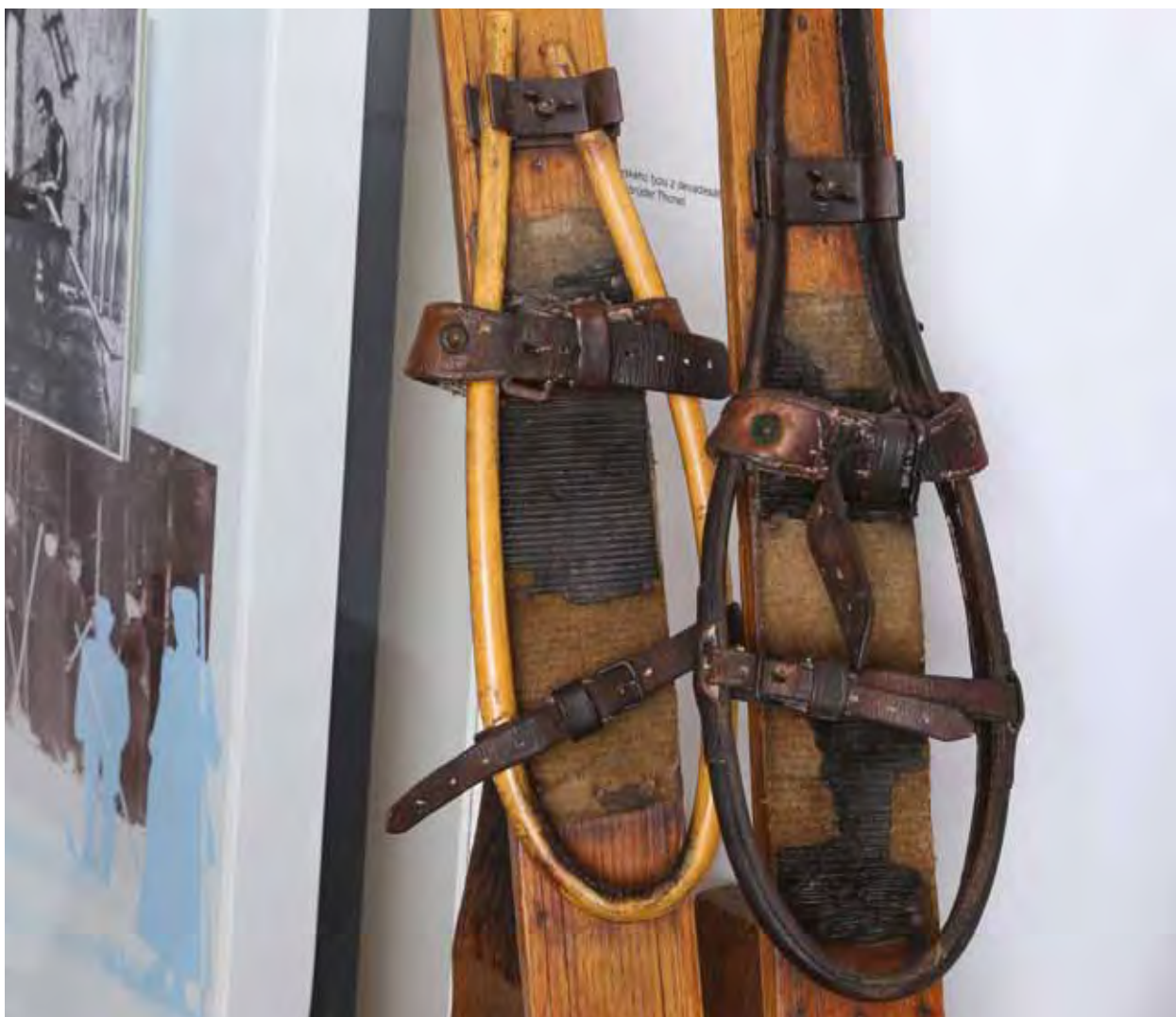
pokladny.“ Hned na první členské schůzi přišel na řadu i první jilemnický výrobce lyží Václav Lorenc „a všeobecně uznáno, že norvěžské ski se pro naši krajinu nehodí, neb jsou všechny z měkkého dříví a nevyrovnejí se našim thonetovkám.“

Thonetky v lyžařské expozici jilemnického muzea nejsou sice ty úplně první, které dodali z Vídně na adresu harrachovské lesní správy. Jsou ale z onoho krátkého času, kdy se lyže místní provenience teprve rodily, a tedy nepochybně jedny z těch úplně prvních, které kdy na krkonošských svazích zanechaly lyžařskou stopu. Za jedenáct zlatých si je nechal také poslat rovnou z Vídně právě první předseda prvního ski klubu Rudolf Kazda, jak dokládá i monogram na svrchní straně. Vypadají masivně, ale jsou překvapivě lehké, z kvalitního jasanového dřeva, mají ozdobné špice a po obvodu rýhování. Plocha pod patou už je upravena tak, aby se noha nesmekla, a dlouhé jsou „na dosah“, tedy kam až zhruba dosáhne vztyčenou paží dospělý člověk.

Při pozornějším prozkoumání ale zjistíme, že každá lyže z páru je trochu jiná. V samých počátcích bývalo zvykem spíše zlámanou lyži opravit, než nahradit novou, mohlo to tedy být i tak, že se pozdější slavný závodník a organizátor Kazda dohodl s některým kolegou, na drahý originální pár se složili, poté nechali vyrobít ty nejkvalitnější, ale podstatně levnější repliky a lyže si rozdělili. Také typově stejné vázání má jedna lyže pouze rákosové, zatím co na druhé je rákos obalen kůží. Jde o tu nejjednodušší smyčku, do které se vložila pata, a kolem nártu se jen utáhly řemínky, protože kdo by myslel na bezpečnost? Záleželo tehdy pouze na tom lyže co nejpevněji připevnit na boty. Na prvních lyžích se běhalo i skákalo, sjezdovalo i chodilo na zimní výlety, a aby se příliš nelepily, mazalo se špekem a někdy se i solilo! To aby sněh pod skluznicí tál a klouzal.

Mohutná hůl je opatřena pořádným bodcem, aby se dalo dobře odpíchnout, a kovovým talířem se prosím pěkně brzdilo! Hůl lehce přisednutá mezi nohama se vpředu rukama páčila vzhůru a talíř hranou vyrýval brzdou dráhu. Na druhém konci holí někdy býval i hák, kterým se lyžec při stoupání mohl po okolí zachytit.

Stalo se roku 1895, kdy se v Jilemnici za tuhé zimy lyžovalo Pod lázněmi u pivovarských rybníků – s muži i několika dam. Poblíž se objevil poraněný, a tedy i velmi nebezpečný jelen, ale Hynek Bedrník, v té době náš nejlepší závodník a povoláním řezník, lyžařskou

holí jelena skolil. Celá věc se skončila ve spolkové místnosti Ski klubu v restauraci Na Kozinci, kde byly uspořádány jelení hody a psal o tom dokonce pražský tisk.

Na páru svých thonetek dozajista závodil Kazda s Trdlícou a Bedrníkem i při slavných jilemnických závodech v roce 1894 do kruhu po polích na Hraběnce. Vskutku na místě byl název „steeplechase“, odvozený od „dostihových závodů, jejichž trať byla určená polohou kostelní věže, a účastníci na ní museli skákat přes překážky a příkopy a vůbec v krajině překonávat rozličné přírodní překážky,“ neboť lyžař byl povinen s lyžemi na nohou překonat bidlo, potok a plot. Kdoví, jak se přes něj asi drápal?

O zřízení lyžařské expozice jilemnického muzea se uvažovalo už v roce 1929, ale ve třicátých letech přišla krize a z velkorysého záměru zbyl jen lyžařský koutek. Právě pro tuhle malou výstavu už rodina Rudolfa Kazdy vzácné thonetky věnovala. Jde s největší pravděpodobností o vůbec jediný pár prvních lyží svého druhu v celých Čechách, jehož cena je ovšem ještě vyšší o jeho autentický jilemnický příběh.

Nádherné nýtované litinové stropy dvou sálů někdejšího zámeckého pivovaru tak trochu připomínají Verneovy romány i onu průkopnickou atmosféru konce 19. století. Prostory, ve kterých dnes najdete celou historii krkonošského lyžování, nechal upravit v roce 1895 sám hrabě Jan Harrach.

Včelařský pohár

Ach ti Češi! Hlavy klonili jen neradi a nikdy je neoslňoval ani lesk dvorů domácích, natož cizích. I ti nejprostší bývali ve srovnání s chudinou okolních zemí poměrně vzdělaní a navíc mocni vlastního lidového umění, zejména hudby překvapivé krásy. Nečekali na to, až jim šlechta přinese světlo vzdělanosti. Onen ideál bílého polského šlechtického důstojníka, bojujícího za národní sebeurčení, je českým dějinám cizí, neboť tyto záležitosti si u nás víceméně vždy obstarával lid sám – ať už šlo o husitství, domu temna, selské bouře nebo národní obrození. Zkrátka: neslycháno, že by Češi své panstvo příliš ctili a milovali, přece však je mezi českou aristokracií jméno, na které zůstala v paměti národa vzpomínka nejsvětější – Jan Nepomuk František, hrabě Harrach. Jak praví historik: „Jediný, který nejvíce a neohroženě se ujímal v kruzích nám ostatním Čechům jen málo nebo docela nepřístupných práv našeho národa způsobem sice nikoli výbojným, ale zhusta daleko účinnějším než nejradiálnějším řečením.“

Zasadil se o vybudování Národního muzea a roku 1890 byl také zvolen prezidentem Společnosti Muzea Království českého. Jako kurátor Matice české podporoval způsobem do té doby téměř neslychaným českou literaturu. Jeho příspěvkem mohl Karel Jaromír Erben vydat svou druhou sbírku národních písní, s jeho podporou byl po několik let udržován matiční přírodovědný časopis Živa. Jako někdejší předseda sboru pro vystavění Národního divadla sám věnoval a také sesbíral značné finanční příspěvky a dochovaly se i záznamy o ceně v podobě překrásného a nákladného souboru harrachovského skla, kterou věnoval pro povzbuzení české opery vítěznému soutěžnímu dílu, jež se mělo provozovat u příležitosti otevření divadla. Získal ji i s odměnou šest set zlatých Bedřich Smetana na za své Branibory v Čechách. Kromě bezpočtu funkcí v českých spolcích jej také v roce 1870 zvolili čeští voliči obcí okresů jilemnického, rokytnického, vrchlabského a vysockého jednohlasně do Zemského sněmu.

Ještě dávno předtím, než vůbec vznikl Klub českých turistů, jehož byl Harrach později prvním čestným členem, založil v Krkonoších první udržované turistické cesty

spolku v Krížlicích Jan

pro účely exkurze české lesnické jednoty – cestu Labským dolem k vodopádu a prameni Labe, údolím Mumlavy na Nový Svět, z Rezku na Dvoračky a přes Kotel kolem vodopádu Pančavy k Labské boudě. Tu zakoupil od tehdejšího majitele Schiera a nechal přestavět na prostorné a turistům vyhovující zařízení. Podobě tomu bylo s Dvoračkami a Zlatou vyhlídkou na Benecku, která měla při dražbě přejít do německých rukou. Jen díky němu se zachovala bouda Vosecká, na Žalém byla na jeho náklady vybudována rozhledna. Na Benecku dal hrabě Jan také postavit novou českou dvoutřídní obecnou školu. Na svých pozemcích zřídil vůbec první krkonošskou přírodní rezervaci – Strmou stráň v Labském dole, která byla v roce 1904 na ploše více než šedesáti hektarů vyjmuta z běžného hospodaření. Vybudovat nechal i botanickou zahrádku u Martinovky a důsledně trval na tom, aby všechny budovy a cesty, které nejen nechal postavit, ale které také převzal do své správy a vzorně udržoval, byly označeny česky. V roce 1860 dokonce nařídil na svém jilemnickém panství české úřadování.

Hrabě Jan Harrach měl svůj rodový erb podložený lipovými ratolestmi, ale jako moderní Evropan nabádal: „Nechceme, aby Němci mluvili česky. Ale my také, jako Češi, nehovoříme německy. Jen tam, kde je to nezbytně nutné. Musíme dosáhnout toho, aby v monarchii se cítili všichni dobře – a to znamená, že všichni si musí být rovni.“ V návštěvní knize Labské boudy se dochovaly svérázné veršičky, které svědčí o tom, do jaké míry byly i ve vrstvách vpravdě lidových ctěny Harrachovy národnostní snahy. „Vezmi sobě příklad z Jana Harracha, boj se o svůj jazyk víc než raracha.“

Hrabě Jan byl i výtečným hospodářem. Svědčí o tom jak jeho lesy s vynikající lesní správou, tak také pokrokové metody zemědělské, které prosazoval. Ani jeho mimořádný přínos českému průmyslu není zanedbatelný – byl předsedou České hedvábnické jednoty,

Českého spolku pro dovoz a vývoz – i banky „Slávie“. Své funkce ovšem nebral jen jako čestné, pomáhal odbornou radou, vlivem a velmi často i hmotně. Pro podporu spolkového života si vysloužil dokonce označení „otec vídeňských Čechů“ – nešlo mu tedy jen a jen o prosperitu vlastních statků. Jeho personál ho vděčně vzpomínal jako člověka laskavého a otevřeného, stejně tak ti nejchudší, jejichž prospěch měl vždy na paměti, zvláště pak, pokud šlo o „moje horály,“ jak říkával.

V osmdesátých letech se stal hrabě Harrach také předsedou Zemského spolku včelařů a přijal i čestný titul protektora vůbec prvního krkonošského včelařského spolku v Křížlicích. Ten byl založen už roku 1872 a pod vedením svého předsedy, evangelického pastora Bohdana Kutlíka, si předsevzal rozšířit a povznést toto odvětví v nejvyšších českých horách. Na počátku měl pouhých pětadvacet členů, ale časem pracovali v jeho řadách i členové ze širokého okolí a dokonce až z Moravy. Vzdělávali se, nakupovali odborné knihy, radili, a dokonce se s velkým úspěchem účastnili i celonárodních výstav.

Pohár, který věnoval hrabě Harrach jako výraz uznání a díky křížlickému spolku, je výjimečnou ukázkou umění sklářů harrachovské Novosvětské hutí. Pochází z roku 1898, vysoký je přes půl metru a vyroben je ze dvou dílů. Na spodní část z křišťálového skla vtlačeného do formy, rotačně tvarovaného, následně do hran vybroušeného a dozlacovaného, je hutně nalepena foukaná mísa z opálového skla, na které jsou zlatem malovány včelky. Horní část ve tvaru stylizovaného včelího úlu je rovněž foukaná z opálu, ten je opět poset včelami a bohaté zlacení mu dodává medového lesku. Pohár uzavírá poklička s kulatou zlatou úchytkou a u paty „úlu“ je zlatem malovaný nápis – „Včelařskému spolku v Křížlicích Jan hrabě Harrach“.

František Xaver Jerie

Starostou slavného města Jilemnice nemohl být zvolen jen tak někdo, ale v onom roce 1885 měli radní, celý obecní výbor a konec konců i celé město zvláštní štěstí. Synovi zdatného textilního podnikatele a někdejšího starosty Dominika Jerie bylo sedmatřicet, byl vzdělaný, schopný, znal několik jazyků a mohl jednat i v nejvyšších kruzích, jak se ostatně záhy ukázalo. Ve veřejném životě vystoupil už mnohokrát a jeho společenské a vlastenecké postoje byly všeobecně známy. Jak velmi je třeba dobrého českého školství, zaznělo už v projevu při otevření školní budovy v roce 1869, jak nezbytná je rovnoprávnost národů v rámci monarchie, jejich spolupráce a vzájemný respekt, slyšelo o rok později na patnáct tisíc účastníků tábora lidu mezi Jilemnicí a Horní Brannou. Jako by v jeho vlastním podnikání, v přesvědčení člena mladočeské strany, stejně jako v účasti na kulturním i politickém životě okruhu jeho domova platilo ono známé „Kde je vůle, tam je i cesta“.

Mnozí, dosáhnou-li funkce a postavení, zapomenou na vše radikální, co jim vydobylo uznání a podporu. Nový jilemnický starosta pouze doplnil seznam toho, co už v jeho programu dávno bylo a co mohl nyní jako představitel města snáze dokázat. Stačí, shrneme-li to nejdůležitější, abychom si začali vážit jeho odvahy, podnikavosti a velkorysosti. Zdá se to příliš chvály pro obyčejného purkmistra malého města?

Za pouhých sedm let dosáhl založení a postavení budovy městské spořitelny, záhy jednoho z nejbohatších finančních ústavů severovýchodních Čech, který významně podpořil mnohé další městské investice a sehrál velmi významnou roli v hospodářském životě města i celých západních Krkonoš. Otevřena byla obecná a měšťanská dívčí škola v nové pseudorenesanční budově, která bez velkých úprav slouží velmi dobře dodnes. Velkého rozkvetu dosáhla Občanská záložna a k její budově na nově a velkoryse koncipovaném Palackého náměstí přibyla i Sokolovna.

Zachována a rozšířena byla tkalcovská škola. V roce 1909 se obecní zastupitelstvo usneslo na založení reálného gymnázia s českou řečí vyučovací a na návrh starosty přislíbil obecní výbor sto tisíc korun na jeho stavbu. V následujícím roce se pod vedením Františka Jerie odebrala do Vídně deputace, aby dosáhla uznání tohoto záměru – což se nakonec zdařilo. Z popudu pana starosty byla zahájena elektrifikace města, vydlážděny ulice, postaven vodovod a nová radnice s velkým sálem a dvoranou, založeno Městské muzeum i chudinský fond a zřízena

státní pošta. K největším zásluhám Františka Xavera Jerie ale rozhodně patří snahy o prosazení železniční tratě Jilemnice (jak byla tehdy zvána stanice Martinice) – Rokytnice nad Jizerou. Tak jako v mnoha dalších projektech, měl velkého zastávce v hraběti Janu Harrachovi. Jemu a jeho společníkům, čtyřem starostům okresu Jilemnice, byla roku 1898 vydána koncese ke stavbě a provozování dráhy a akciová „Společnost místní dráhy Jilemnice – Rokytnice“ vydala 24 000 akcií, z nichž značnou část koupil právě jilemnický okres a městská spořitelna. Stát nepřispěl ani korunou, zato stanovil tvrdé podmínky pro objem dopravy. Přesto se za přispění často i drobných podnikatelů podařilo dát z vlastních kapes dohromady potřebnou sumu na vykoupení pozemků i na samu stavbu, která do zahájení pravidelné dopravy trvala nepředstavitelný jeden rok a osmapadesát dnů. „Postavili jsme si dráhu“, jak hrdě říkal hrabě Jan. Málokdo ale tušil, do jakého rizika on i jeho společníci museli jít. Nicméně vlak přivezl pokrok, další rozkvět podnikání i rozvoj turistiky a připojil Jilemnici k velikému světu.

Žijeme ovšem v Čechách, kde platí, že „doma nesmí nikdo umět víc, než druzí dovolí“ a také, že „všechny zásluhy mají být náležitě potrestány“. V roce 1912 už v Jilemnici Františka Jerie starostou ne zvolili, neb mu byla vyslovena nedůvěra. Zemřel rok na to v chudobě, když předtím svůj značný majetek vložil do nejrůznějších fondů, finančních podpor i projektů a iniciativ svého města. Nedlouho po něm zemřela i jeho žena a město jí vystrojilo pohřeb z peněz chudinského fondu, který založil její muž. Rok 1913, možná nejšťastnější v jilemnické historii, kdy se zúročila většina snah bývalého starosty a od jara do zimy to byla jedna sláva, se nesmazatelně vepsal i do života spisovatele Jaroslava Havlíčka. Tehdy čerstvý maturant už nikdy nepřestal hledat své šťastné město a „boha svého dětství“.

Náhlý pád z výsluní do temna válečných let byl krutý, ale o to světleji se začala jevit vzpomínka na osobnost, která neodmyslitelně náležela k největšímu rozvoji města. Busta Františka Xavera Jerie, dílo jednoho z nejslavnějších českých sochařů Bohumila Kafky, byla umístěna v reprezentačních prostorách jilemnické radnice a dnes je jedním z pokladů Krkonošského muzea, o jehož zřízení se starosta Jerie tolik zasloužil.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou

Mnozí učení i pocestní už si lámali hlavy nad tím, co je to v těch k jihovýchodu obrácených Pasekách zvláštního, že se právě tady, při vši zdejší chudobě, rodili ti nejsvráznější muzikanti a písmáci, řemeslníci i vtipálci. Stačí seběhnout z Čermákových Rovní nebo shora od Rejdic, či zdola překročit Jizeru z levého na pravý břeh – a jste náhle v docela jiném světě. S Rokytnicí za zády vystoupáte Havírnou nebo Makovem, možná to i vezmete přímo vzhůru cestou Budárkou, po které kdysi chodívali rokytničtí budaři na trh až do Tanvaldu, anebo se dáte od Sklenařic Planýrkou – ale vždycky se vám zatají dech. I tou krásou, i tím převýšením. Jistě to nebyly jen zápisky učitelského pomocníka Věnceslava Metelky, jedné z nejvýraznějších postav našeho národního obrození, co oslovilo autora Zapadlých vlastenců. Nelze si totiž nezamilovat stráně plné pruhovaných roubenek s onou „krkonošskou obří hradbou“. Potkalo to i Karla Václava Raise, který si Paseky překřtil na Pozdětín, i malíře Adolfa Kašpara, který inspiraci pro budoucí román věru hledat nemusel.

Na staré faře u kostela svatého Václava vybudovali Pasečtí své obci i svým vlastencům Památník. Najdeme v něm dnes už velmi vzácné doklady o způsobu horského života, ale nejen to. Pasecký Památník zapadlých vlastenců si zachoval jedinečnou a zcela autentickou atmosféru a je dnes, na rozdíl od spousty našich muzeí, živoucím dokumentem o vpravdě světové dramaturgii zdejších venkovských ochotníků, o špičce evropské sakrální hudby, kterou tu obyvatelé Pasek s chutí dodnes provozují, o českém řemesle houslařském, které se tu zrodilo i o pověstné domácí výrobě. Jedinečný kousek krajiny na pomezí Krkonoš a Jizerských hor má tak pro budoucnost zachovánu svou paměť. S úctou ji spravuje jistým dílem i Správa Krkonošského národního parku.

**KRKONOŠSKÉ
MUZEUM**

Barometr Věnceslava Metelky

Více, než nestálé je počasí v horách. Není nic divného, že sníh napadne i během léta, průtrže mračen řadí nebyvalou silou a rychlé teplotní zvraty mohou přinést i během horkého dne mráz. Pravda, v pražském Klementinu zahájili meteorologická měření už v roce 1775 a Torricelliho vynález, ve kterém výška rtuťového sloupce kolísá podle měnícího se atmosférického tlaku, byl v Metelkových časech znám už dobrých dvě stě let. Jenže co s tím v krajině u hranic, kde musely horákům stačit pranostiky a pozorování přírody, aby před rozmary počasí alespoň tu a tam uhájili své skromné hospodářství. Inu – „Žijeme potopení na dně moře vzduchu“, jak pravil onen geniální italský fyzik, matematik a myslitel.

Z deníku paseckého písmáka, učitelského pomocníka Věnceslava Metelky:

„Na Hromnice večer, devět hodin, dne 2. února 1839
Prý roku 1817 byla také tolik sněhu jako letos. Pravda jistá, že sněhu na tři lokte všudy jest. Stavení tak obklopené sněhem, že se podobáme Kamčadelanům, opravdu návštěje jsou na dva a i tři sáhy vysoké. Darmo čekáme odměk, darmo vzpomínáme na sanice. Jen metelice, vějice a zima.“

„8. prosince, středa 1858
Předešlý měsíc nám okázal, zač je toho loket. Nejprve napadnul sníh. Zelí, brambory, řepa i dumlíky lidem zapadly – struhy pro zimu nebyly hotové, stlaní ani uzel žádný nemá i mnoho mají co podhakovat. Nato uhodila krutá zima, takže teploměr buď 10 nebo 13 Réaumurových stupňů ustavičně okazoval a ku konci měsíce listopadu u nás vystoupil na 17 stupňů... Podivný čas. Vody posud málo. Místem vážnice jsou suché a ani u nás vody. Nezbývá.“

„7. lipna v pondělí po jablonecké pouti 1862
Že březnová mha něco přec pravdivého má, včera mi dokázala Tomášova babička ze Sklenařic. Pravila: ´Zejtra má být bouřka´. Bylo jasno jako rybí oko a sušili jsme seno, takže jsme přes padesát uzlů naložili. Západ se začal předvečeří kabonit, mrtvé ticho, temno, teplo, a když bylo půl druhé s půlnoci, procitnu. Vítr se vztěkal, nebe se zdálo ustavičně otevřené. I dobytek se zburcoval, řval, cítě burácení náramné v přírodě. Hrom jen zezdálí huhlal. Přišel déšť

MAGNUM

Velké sucho	32	28
		27
		26
		25
Stálý čas		24
		23
		22
		21
Krásný čas.	31	20
		19
		18
		17
Proměnlivo	30	16
		15
		14
		13
Dešť a vítr		12
		11
		10
		9
Mnoho deště	29	8
		7
		6
		5
Bouřlivý čas.	28	4
		3
		2
		1

BAROMETRUM

32	Sehr Trocken
	Beständige Wetter
	Schön Wetter
	Veränderlich
31	Regen u Wind
	Vieler Regen
	Sturm.

Dřevěná skříňka, v níž se ukrývá nádobka s rtutí

a kroupy, seno v kúpách rozneslo, nať bramborovou a zelí přetlouklo. Později teprv uslyším, jaká spousta.“

To by ale nebyl vzdělaný a činorodý Metelka. Dlouhých a dutých skleněných tyčí – „rafik“, neboli „stéblin“, bylo v kraji, kde se podomácku sekaly korále, dost a dost. Vykroužit podle houslařské šablony kousek pěkného dřeva, zhotovit a natřít „feneráckým“ terpentýnem i malou krabičku na nádobku se rtutí, to přece nebylo v Metelkově dílně nic těžkého. Přidal prý i dlouhý vlas, celou tu soustavu nakonec opatřil správně umístěným štítkem a na něj krasopisně v žebříčku pod sebou

vyvedl hesla od „velké sucho“, přes „stálý čas“, „proměnlivo“, „déšť a vítr“, „mnoho deště“ až po „bouřlivý čas“. Barometr byl na světě. Naučil je dělat i syna Josefa, pokračoval pak i Metelkův vnuk a pravnuček – a tak Metelkův barometr měli v Pasekách snad v každé chalupě. Ten na stěně výstavní síně Památníku zapadlých vlastenců dodnes předpovídá zcela spolehlivě, už nejednu školní výpravu donutil ke spěchu, a tak zachránil před bouřkou. Navíc je ten zvláště tvarovaný předmět se štíhlým tělem, lesklou skleněnou páteří a míchou „živou jako rtuť“ – zajímavý i krásný. Takových si nejen v Pasekách, ale v celém širém okolí nějak považovali! Však se o nich i vyprávělo! A jak jsme se dozvěděli ze starých zápisů Karla Františka Pacholíka z Havírny, tak předáváme...

„Je tomu už mnoho roků, jak tenkrát začali dělat barometry. V tom čase byl v Jablonci jeden sedlák, Antonín Paloušů, takovej eště mladej, ale pokrokovej člověk. Kde jen zaslech vo ňáky vymoženosti pro selláky, hned se tam šel podívat. Proto taky často bejval v Brannejch u hraběte Harracha, říkával, že je s nim jenna ruka. Tak jennou uviděl u pana hraběte v tý jeho rezidenci takovou dlouhou a vysokou škatuli, oupelně novou. Tak chvíli na ní koukal, a protože mu to nedalo pokoje, zeptal se hraběte, co to má na stěně za novej vynález? Pan hrábě hned Paloušoj vysvětlil, že to je inštrment na počasi a tomu vynálezu, že se říká „barometr“. Že tendle má z Prahy, ale že mu poudal správce, že takový barometry taky dělá ten bejvalej kantor Metelka, co taky vyrábí a vopravuje housle. Jak to Palouš zvěděl, hned druhou neděli se vypravil do Pasek a po kostele rounou k Metelkoj. Metelka se pousmál a poudal „zrouna tuhle mám dva udělaný do Jičína, kdybyste chtěl, tak bych vám jeden nechal“. Palouš barometr prohlížel a tu se Metelky ptal, jestli bude ten inštrment taky tak dobře ukazovat Na Končinách za Jabloncem jako tady dále v Pasekách? Metelka se zasmál „to není tak velký rozdíl ve vejšce. No jestli chcete, tak já se tam k vám Na Končiny podívám a když bude potřá, tak ten barometr u vás v chalupě porychtuju, jesli si ho koupíte. Palouš hned barometr koupil. Metelka se voblik a šli... Paloušová Metelku pěkně přivítala, Metelka se rozhlíd po sednici a poudal: „Tak támhle by se ten barometr nejlepčí hodil mezi tyhle vokrná.“ Palouš honem přinesl kladivo a Metelka barometr pověsil na stěnu. Hned Paloušoj všechno vysvětlil a jeho ženě taky. Pak chvíli posedáli. Metelka často kouk na barometr a tu najednou poudal: „Tak se mně zdá, že do večera dostanem bouřku.“ „Není možná“, poudal Palouš, „dyť je obloha modrá a čistá jako rybí voko, Já myslim, že bouřka přijde

jen se pod'vejte, co ukazuje barometr – eště před hodi-
nou hezky a tejdě na bouřku. Tak se tu mějte hezky, já
půjdu domů, abych eště cestou nezmok. Metelka podal
všem ruku a šel k Pasekám. Asi za hodinu vopraudu
začaly se na západě na obloze vokazovat mraky a než
se setmělo, bouřka byla tady. – Vod tý chvíle barometr
ďál Paloušoj dobrou službu a Palouš ho dobře vype-
trachtoval. Často poznal, jaký bude počasí třeba dva
dní napřed. Každýmu vykládal – tenhle barometr co to
je za inštrment! Ten umí hádat počasí! Třeti rok berzy
zjara barometr ukazoval pořád jen na sucho a taky
sucho pořád bylo už vod začátku března. Slunce páliło,
zem vysýchala, tráva nerostla, selláci se báli sejť. Lidi
se modlili za dešť, ale pršet nechtělo. Faráři ďáli pro-
cesi do poli, ale pořád nic to nepomáhalo. Tak jen-
nou v neděli po ranní mši stálo pár selláku a chalup-
niku v Jablonci u kostela, tu přišel mezi ně i pan farář,
všichni naříkali na to sucho, že nejni možná sejť a ban-
dory kdo nasadil, že nic nerostou, jaký to prej jen bude?
Místama ani vody nebylo. Tu starej Kuderna poudal“ no
a co dělá barometer tamhle Paloušoj?“ „No co by ďál“
vopověďal Palouš, „ukazuje na sucho“. „Tak ho sterč
do studně, máš-li v ní eště vodu, smáli se ostatní sed-
láci. Když se barometer napije, možná, že bude pršet,
když modlení neplatí.“ Palouš jak přišel domu, smek
barometer ze řebiku a rounou s nim ven. Strčil baro-
meter do studně pod vodu a poudal: tak si tam polež
tak dlouho dokad' nebude pršet, už ses mě tím suchem
dost natrápil. Do večera nebe bylo jako rybí voko čistý,
ale před půlnocej se strhla taková bouřka a liják, hrůza
poudat. Do rána z nebe lilo jako když konev vody zhůru
dnem vobráti.

A tak vám tenkrát peršalo celej tejdeň až tu si Palouš
v sobotu odpoledne zpomněl na ten barometer ve
studni. Pěkně ho vytáh z vody, votřel rukávem, doma
barometer kale vopucoval a co byste řekli – jak ho
dopucovával, už se začalo na západě nebe proterhá-
vat. V neděli ráno v Jablonci před kostelem bylo řeči.
Všichni se jen hernuli k Paloušoj. Každé mu podával
ruku, děkoval, že zachránil s tím zázračným inštrmen-
tem selláky daleko široko před tím suchem a každěj
šel do Pasek k Metelkoj pro barometer. Tak z toho měl
Metelka taky kousek živobyti. Vo Ponikelský pouti sed-
láci hostýrovali Palouše celý tři dni ani ho domu pus-
tiť nechtěli z radosti, jakou budou mít ourodu. Ve čtvr-
tek po pouti Palouš si nes z Poniklýho bucheta a koláču
ani to na Končina všechno neunes. Nechal toho kus
v Jablonci u bratra a přijel si pro ty buchty a koláče
s volem a poudal nejni nad Metelkúv barometer!“

Betlém bratří Škrabálků

Co bývalo pro horáky nejcennější a v jakém pořadí se tedy mělo zachraňovat v případě ohně? V Krkonoších se k tomu dochovalo naučení předků: Děti a chléb, betlém a chlív! Že právě kozí chlívek zůstal až na místě posledním, nebylo neúctou k živým tvorům, ale proto, že na rozdíl od roubených dřevěnic bývaly chlívky z rovného kamene a vydržely tedy déle žár ohně. A kde by snad betlém neměli, tam zaujala jeho pořadí, hned po dětech a stodůlce s obilím, rodinná bible.

Také vás překvapuje, jak vzácný betlém býval? Není divu, vždyť do jediné truhly se tu vešla téměř celá paměť rodu a jinak se toho přímo z rukou dědů a pradědů po chalupách mnoho nedochovalo. Betlémy vskutku bývaly rodinnou pýchou a chloubou. V mnoha pamětech najdeme zmínku o tom, jak se děti už dlouho před svátky těšily, co zase do jejich betléma přibude nového. A což když se figurky rozhýbaly! To bylo teprve řádně vyšpekulované dílo horácké trpělivosti i umu! Každý z těch příběhů o Kristově narození také vypovídal velmi mnoho o svém tvůrci a každý z těch „chodících“ betlémů byl něčím výjimečný. Pro obrovský betlém bratří Slavíků ve Staré Vsi postavili dokonce zvláštní chalupu. Za tikotu hodin a křehké hudby hracího stroju tu nad krajinou vychází rozsvícený a rozesmátý měsíční úplněk a na kostele zvoní zvony. Ve vysokém, původně sedm a půl metru dlouhém betlémě kováře Jana Metelky, zase najdeme na městském podloubí skutečné postavy a firmy vysokých sousedů – truhláře Jandu, který prý už v roce 1872 vyrobil vůbec první ski v Čechách, pekaře Josífka a Makovce, kováře Petříčka i řezníka Nečáaska. V jilemnickém betlémě pana řídícího Jáchyma Metelky vyhrávají koledy hned dvě krkonošské kapely, celý andělský sbor hude na flétny a harfičky a nahoře ve věži se vzteká Herodes.

I v Pasekách nad Jizerou se ještě na počátku minulého století chodily děti z celé vsi dívat na „chodící“ betlém ke Škrabálkovům do kovárny. Jak vzpomínala Anna Metelková, pravnučka první české houslařky Johanky, dcery písmáka Věnceslava Metelky: „Měli ho na hoření straně, pod nim postel trochu poodtaženou a Škrabálková tam navlíkala korale. Když šla betlém natáhnout, pohybovala nějakým takovým kolečkem za tou postelí. Ale to nebyl betlém mrňatej, to byl větší než tůhle náš stůl. To bylo nad celou postelí a takhle vysoký!“

Někdy v zimě roku 1960 byl betlém v kovárně k vidění naposled, jenže kustodem paseckého Památníku byl pak v osmdesátých letech Jan Jón. Ten neoslyšel jedinou paseckou zajímavost a tedy ani vyprávění o betlému, který z paměti Pasečáků nikdy nezmizel. Na Tři krále roku 1984 proto píše do kovárny panu Josefu Škrabálkovi: *Dozvěděl jsem se, že na delší čas z Pasek odjedete, a proto pospíchám s následující prosbou: jedná se o Váš betlém, který bychom chtěli získat pro náš Památník zde v Pasekách, ať byste nám ho půjčil, nebo prodal. Nejedná se o žádnou špekulaci, jen mě mrzí, že jak v Jilemnici, tak ve Vysokém se chlubí betlémem a zde v Pasekách máte betlém, který, jak jsem slyšel, je důmyslná a poctivá práce, a jistě by byl lepší než jiné.*

A dobře to dopadlo. Ještě tu zimu se betlém dostal do ruky restaurátorům a už v létě ho obdivovali první návštěvníci. Úspěch měl obrovský, a tak o rok později pan Škrabálek betlém Památníku skutečně odprodal. Ve známost tím vešel i další, zcela jedinečný „betlémácký“ příběh...

Josefu Škrabálkovi bylo třináct, když se s o tři roky starším bratrem Bohumilem pustili do stavby pohyblivého betléma. V jiném čase by na to nestačilo půl života. Oni měli pouhé dva, tři roky. Právě totiž začala první světová válka, a protože od 1. května roku 1915 byla domobranecká povinnost rozšířena na muže od osmnácti do padesáti let, odvedli i Bohumila. Ještě o dovolené si přivezl k práci na betlému pár součástek odněkud z italské fronty, ale konce války se nedočkal. Přesto s Josefem vytvořili skutečnou kuriozitu! Společné dílo bratří Škrabálků je totiž možná jediným betlémem, který kdy rozhýbal vítr! Větrnou energii z vrtule u chalupy převáděl až do světlice zvláštní převodový systém, který se bohužel nedochoval.

Někdejší, asi čtyřmetrová „krajina“, ve které bývali i tkalci a taky židovská škola s mudrci, se zmenšila tak na metr a půl délky a stejně tak šířky, a v novém rohovém uspořádání zůstalo šestašedesát původních, zhruba deset centimetrů vysokých figurek. V otevřené krajině u větrného mlýna míří myslivec na vlka, venkovský domek ve vsi dostavují zedníci,

pracují tu koláři i truhláři, kováři, ševci i kominík, tetka přede na kolovrátku a nešťasný soused po ulici chvíli táhne kozla, chvíli kozel jeho. Co ale neobvyklého oproti jiným betlémům vložili do svého díla mladí hoši? Na obou koncích vsi se tancuje. Na jednom parketu krouží pět párů svatebčanů i s bíle oděnou nevěstou, naproti u hospody je možná pouť, možná posvícenská zábava. Postavičky jsou nastrojené, nechybějí ani záclonky v oknech a spousta květin. Josef, Marie i většina zvířátek jsou sice papíroví, zřejmě zůstali prozatímní, ale k celku se docela dobře hodí. Po exotice není ovšem v tomhle betlému ani stopy. Žádný slon ani velbloud nevycházejí z lesa, ani na palmě nesedí kukačka, jak se to často děje v krkonošských betlémech, jejichž tvůrci si s prolínáním betlémské legendy a místních reálií kouzelně nelámali hlavy. Tady jsme vsutku v Pasekách

a dost možná, že andělé houpají Ježíška někde dole v Havírně, v Makově, nebo rovnou u Škrabálků v čísle 7.

Dnes už se nemůže stát, aby tak zafoukalo, anebo se přetáhlo perko, že by „...to začalo lítať – i ten s tou kozou, tanečníci tak zčerstva tancovali, nahoře ty zedníci tak prudce dáli, že by dostali nějaký vyznamenání a andělci Ježíška tak prudce kolíbalí, až jim vylít z kolíbky mezi ovečky“, jak vzpomíná Anna Metelková. Celý systém pohání slabý motorek a jen ze soustavy provázků a drátků je čas od času třeba něco popravit.

A tak díky úsilí muzejníků zdobí dnes betlém bratří Škrabálků první patro Památníku zapadlých vlastenců. Patří nejen k největším paseckým pokladům, ale k pravým perlám českého, a tudíž i evropského betlémářství.

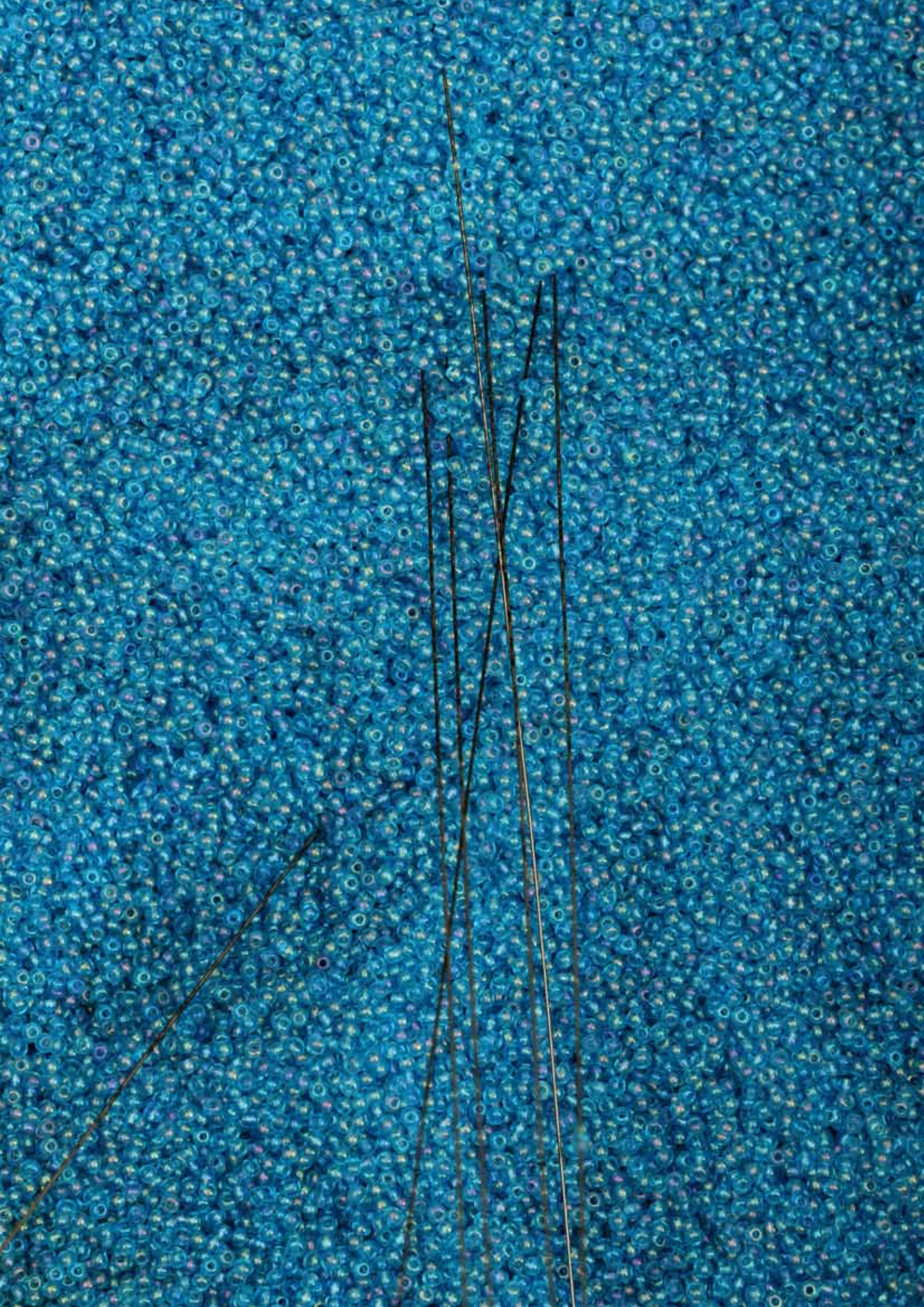

Korálky

Chodívalo to v Čechách odedávna tak, že tu se jeden mládenec vyučil kolářem, jiný truhlářem a další pekařem, tu se jednomu zalíbilo ševcovat a jinému zas krejčovat – ano i celé rody bývaly tesařské a mlynářské – ale že by se celá jedna ves v jediném roce dala na jedno řemeslo? Chlapi i ženské? A přece se to stalo, a to roku 1867. Už o rok později, tedy v roce 1868 zapsal jeden písmák ze Sklenařic, že „toho roku nebylo možno najít v Pasekách žádného řemeslníka, neb všichni seděli doma u koralí a navlíkali.“ – Můžete namítnout, že tohle vlastně ani řemeslem není, jen dovednost, jen pomocná část výroby a zpracování skleněných korálků, tedy součást sklářského průmyslu. Kdo ale nikdy neroztočil bubínek plný blýskavého přesýpání, neuchopil do jedné ruky celý vějíř dlouhých tenoučkých jehel a na ně nedokázal skrze sotva viditelné dírky hbitě napichovat korálky velikosti špendlíkových hlaviček – ten neví, kolik řemeslné zručnosti a trpělivosti je k tomu potřeba.

Do Pasek tohle „řemeslo“ přišlo skutečně v roce 1867, rok po poslední válce na území Čech, která dodnes zůstala v paměti krajiny i lidí a skončila druhou největší evropskou bitvou 19. století. V roce, kdy silné květnové mrazy zničily po Čechách téměř veškerou úrodu, celé vsi kosila cholera a sehnat obživu znamenalo málem zázrak. Domácím tkalcům navíc začala ujídat chleba tovární velkovýroba a návlek skleněných koralí znamenal záchranu. Koho prvního napadlo využít šikovných horáků pro třídění, tu nejdélhavější fázi výroby pleteného korálkového zboží, to nevíme. Kroniky praví jen to, že droboučké skleněné korálky, zvané rokajly, začaly proudit do Pasek „z Němce“ jak se tu říkalo, tedy nejspíše z Jizerských hor, možná z Jabloncka. Ostatně i v nedaleké Zásadě u Železného Brodu se už roku 1859 rozběhla domácí výroba a sekání skleněných rafik, neboli stéblin na klempřdách a broušení koralí na šlajfovňě i na „motačkách“. Po válce prusko-francouzské nastává velká móda šitých korálkových doplňků, a tak se i v Zásadě celé domácí výrobní dílny přestavují

Dřevěné korýtko s cívečnicí, jehlami a návlekem

na brusírny a téměř v každém domě se seká. Teprve když Breit v Lučanech, Wanke na Nové Vsi a Riedel v Dolním Polubném začínají zavádět výkonné sekací stroje, klesá domácím výrobcům odbyt. Jejich potíže se ale navlékačů nedotýkají, faktoři velkých firem dál zásobují také Paseky a dodávají i jehly a návleky.

Každé řemeslo má své pracovní nářadí a náčiní. Nezbytný navlékačský „vercajk“ byl jednoduchý – dřevěné korýtko nebo truhlíček, často se žlábkovanou deskou zvanou „varhánky“ místo plochého dna, a dvě prkénka s natlučenými hřebíky. Na to, které mělo svrchu zatlučené hřebíčky s hlavičkami, se nasadily cívky, které se pak snadno roztáčely, nevypadávaly a při rychlé práci se jejich nitě průběžně plnily návlekem. Říkalo se mu „cívečnice“. „Moták“ – to byla destička rovněž posázená hřebíčky, ale natlučenými zespodu, špičkami či ohlazenými „trny“ navrch. Uprostřed měla „panenku“ – posuvnou část s kulatou úchytkou podobnou hlavičce obrtlíku. Bylo to jednoduché měřidlo. Na hlavičku panenky se navlékla smyčka jednoho konce návleku, dlouhá nit se zachytila o některý hřebík a panenkou se posunulo tak, aby měl návlek potřebnou délku. Smyčky a svazečky korálků byly dlouhé i krátké, navlékalo a počítalo se na štůčky, buntý a tisíce – a v konečném součtu i podle váhy a druhu korálků. Návleků těch nejmrňavějších o průměru kolem milimetru a půl bylo na váhu

samozejmě víc a taky bylo za návlek víc peněz. Jeden druh a jedna barva se vysypaly do truhlíku a nabíralo se na osm až deset jehel najednou. Někdy ve dvacátých letech minulého století ale chytré hlavy vymyslely mechanizaci – na spodek starého šlapacího šicího stroje upevněný plechový bubínek se šlapáním roztočil a proti směru otáčení a pohybu nasypaných korálků nastavily šikvné navlékačky v jedné ruce vějíř až sedmnácti jehel! A jak vzpomínají – „když byl fofr, sedly jsme kolem bubínku i čtyři“.

S hotovými návleky a pro nový materiál se chodilo k faktorovi. Pro Paseky býval ten nejbližší v sousedních Sklenařících, ale i za ten nedlouhý kus cesty se mnohakilový skleněný náklad pronesl. Pravda ale je, že v dobách konjunktury korálkového zboží jeden určitý návlek mohl přijít i na tolik, co hodinová mzda šikovného zedníka nebo truhláře.

Z korálků rokajlů se zhotovují šperky a různé módní zboží dodnes. V paseckém památníku ale pečlivě uchovávají historické kousky „šitého“ korálkového zboží, ze kterých by se dal sestavit celý vzorník jednotlivých módních období – kabelky, taštičky „ridiculy“, barevné pásky, lemy rukavic a nátepničků, zdobené živůtky šatů, dečky. A kdo si chce vyzkoušet řemeslo navlékačské, může usednout ke korýtku nebo k bubínku a vrátit se až o století a půl zpět.

Kabelka pompadurka

Mechanizovaný návlek korálek na mašině

Pasecké loutky

Čas převelice rychle utíká a vzdor přesnosti měření je to v naší mysli veličina velmi relativní. Počátek minulého století i jeho léta dvacátá jsou pro jednoho málem dávnověk, pro jiného doba téměř nedávná. Pravý muzejní poklad ale nemusí mít patinu času, ani zlacení. Podává-li jakkoli zajímavé, či dokonce jedinečné svědectví, pak to může být i o obyčejný prasklý hrnec. Nepoučené obecenstvo na něm sice ničehož zvláštního neshledává, zato srdce odborníkovo jásá. Jde-li ovšem o dokument známý, či dokonce všeobecně obdivovaný, to je pak teprve poklad! A jsou i takové, které, často bez valné ceny, i přes desítky let vyzařují a vzbuzují lásku a radost. Nevěříte? Pak jste nikdy sami neopatrovali šátek po babičce, kabelku z korálků, či zděděný hoblík a také neviděli setkání staré paní Jiroušové s paseckými loutkami.

„V hospodě u pani Hajnový tady na Budárce vždycky v neděli ve dvě hodiny pan Votoček, švec, přišel a tam hrál a vypravoval a my jsme tam tak rádi chodili, vopraudu – no sedlák, Kašpárek, princezna...! Teda v letě se muselo na pole, ale v zejména sniž nesniž, foukanice, vždycky jsme se vydali, vono nás vod Havírny šlo víc. Už vod čtyřech roků, dobře se pamatuju, jak jsme se těšivali a snad jsme nic neplatili. Všude, v každým baráku byly tři čtyři děti, Za vrškem u Kučerů vůbec bylo asi jedenáct dětí no a to by na to neměli, aby se v neděli mohly jít pod'vat' na pimprlata! Pan Votoček bydlel tady kousek pod cestou k faře a hrál až do osmatřicátého, než byl Rajch. I oponičku měl porychtovanou a šikovnej švec to byl, ještě mi v pětačtyřicátým ušil boty z kozinky, dyž jsem šla dál do školy. Jeho syn Karel dělal dřevěný Krakonoše a bratr Láďa, truhlář a řezbář vopravoval i betlém. Voni to s tím dřevem uměli. Žádněj biograf nebyl, to až po válce začal jezdit pojízdnej tak jedenkrát za měsíc – a někdy ani to ne.“

V Památníku, seřazení za sklem jako při „děkovačce“ a vystrojeni z toho, co dům dal, netváří se ani dnes jako kdovíjak profesionální herecká společnost. Jsou to zkrátka ochotníci, ale jací! Kolika dětem z horských chalup dokázali alespoň na chvíli změnit obyčejné chudé dětství v pohádkové!

Závěsné marionety od pětatřiceti centimetrů do půl metru vysoké, zakoupila v lednu roku 1921 pasecká Tělocvičná jednota Sokol od pana Josefa Havlíčka, který, jak praví zápis „v roce 1908 tyto loutky sám zhotovil“. Výbor jednoty pak celé divadlo daroval v roce 1958 nově zřizovanému Památníku zapadlých vlastenců a muzeu je předal, jak jinak, než bratr Karel Votoček z Pasek čp. 180. Při revizi v roce 1996 se ale zjistilo, že dva členové souboru chybějící: policajt s kokardou, řemenem se šavlí a hlavně protagonista souboru, nejhezčí a nejmilejší loutka – Kašpárek. Čtrnáct dřevěných herců však zůstalo: zbrojnoš v brnění s měděnou přilbou a chocholem, princ v plášti a s mečem v ruce, kníže Oldřich v červené sukničce, s čepicí lemovanou bílým plyšem, copatá Kalupinka v modrotiskové sukničce, princezna se závojem, korunkou a zlacenými střevíčky, bělovlasý poustevník v kutně, krejčík v hnědém kabátku s červeným šátkem na krku, hajný v lesnické uniformě a vysokých botách, smrtka v bílém rubáši, čert, Matěj Škrhola s huňatou čepicí Poděbradkou, sedlák ve žlutých „koženkách“ a vestě s knoflíky, bosý Honzíček v plátěných kalhotkách a chlupatý Lucifer.

Zachovala se také celá složka účtů, které poctivě vedl principál Votoček. I když si leccos uměl vyrobit a opravit sám, na všechno přece jen nestačil. Jemu neslo hraní, dramaturgie i technická údržba jen a jen radost. To málo, co mohl produkcemi doma i mimo Paseky vydělat, stačilo právě tak na údržbu divadla a pořízení všeho potřebného. A tak se v části „Příjem“ dozvídáme, že už v roce 1921 hrálo divadlo sedmadvacetkrát, a to i v Rejdicích, v Kořenově a ve Sklenařicích, že kromě Kašpárka a Loupežníků, Zakletých duchů, Sedláka dopity, Honzy u krále, či Jak švec čerta ošidil, se občas i pro dospělé hrály takové hry jako Oldřich a Božena, Jánošík, Švanda Dudák, nebo opereta Bramborová vojna od p. Mařatky.

Mezi „Vydáním“ najdeme za plátno od pana Jerie za 18 Kč, 25 špuntů ku střelbě za 3 Kč, 6 Kč za červenou klišovou barvu od materialisty, za háčky niklové na zadní stěnu korunu šedesát, za kilo karbidu a Růžový bengál od Šupicha v Rokytnici 7 a 3 Kč, Nesvadbovi za půjčení flašinetu 10 a za odvoz do Rejdic 20 Kč. Je tu i ozdobně vyvedený účet od malíře pokojů Josefa Jerie v Dolní Rokytnici, který si počítá „Pozadí – rytířský sál a vesnická světnice, k tomu každému 4. kulisy, dohromady 50 korun“ a u toho poznámka Vyrovnáno. Jsou tu ale i účty za texty loutkových her, zaplacené u „Nakladatele a knihkupce

B. Kočího v Praze“ a je tu i lístek z „Knihovny českých loutkářů“ se zprávou: „Vážený pane, samostatně vydaný ´Přehled her´ je právě rozebrán, ale dávám Vám zaslat ukázkové číslo ´Loutkové´ tiskárny v Chocni, kde se o témže předmětu také poutčíte. V plné úctě Prof. Kulhánek.“

Není snad lepšího dokladu o tom, že švec, Sokol, nadaný a obětavý loutkář Votoček nehrál jen tak, co mu „slina na jazyk přinesla.“ Jeho poctivá maličká scéna, do které bylo tak blízko očím maličkých, přinesla nejméně tolik, co dospělým jejich divadelní „Lumír“. A to věru není málo.

